

— Het ziet ernaar uit, dat het bij ons ook binnenkort gaat beginnen. Vandaag waren er op de post weer brieven voor Neales. Die voert vast iets in zijn schild...

Op de avond van de dertiende Februari kreeg Joséphine bezoek van Martin, die in La Bocca werkte. Hij had haast en verzocht, onmiddellijk de havenarbeiders ervan op de hoogte te stellen, dat er een lanceerinrichting voor de „V-2” op weg was naar de haven. Mado snelde erheen. De secretaris van de bond van havenarbeiders bleek geenszins verwonderd te zijn:

— Juist... Die willen ze met de „Jean Doleau” verschepen. Ik denk dat hun dat niet zal lukken.

Men giste naar de bestemming van de „Jean Doleau”: de een zei — Corsica, een ander — Oran, een derde — Joegoslavië.

— De hoofdzaak is, dat het toestel niet meekomt, — zei de secretaris.

En als je het mij vraagt, komt het niet mee.

Om zeven uur in de morgen arriveerde de door dertig CRS-ers escorteerde vrachtwagen met het frame in de haven. De havenarbeiders verwelkomden hem joelend: „We laden het niet!...” Bij hen sloten zich onmiddellijk de arbeiders van de in de nabijheid gelegen herstelwerkplaats voor spoorwegwagons en trampersoneel aan. De CRS trachtte de menigte van de kade te verdringen, maar werd gepasseerd. De officier vroeg om versterking.

Het was negen uur in de morgen, toen de sirenes begonnen te loeien — de havenarbeiders gaven het sein. Dadelijk liepen fabrieken, ateliers en scholen leeg. Heel Nice stroomde naar de haven. Er waren oude arbeiders met grijze knevels en olijke naaisters bij, vissers en kantoormensen, spoorbeambten en bloemenverkoopsters, oorlogsinvaliden en scholieren. Het was geen optocht, maar een niet te stuiten stormloop, als een bergstroom, die zich in zee stort. Voorop liepen vrouwen, sommige met kinderen.

Het frame werd door CRS-ers bewaakt. Toen de menigte naderbij kwam, bulderde de officier:

— Halt of we schieten!...

Mado trad naar voren; haar haren wapperden in de wind; zij breidde haar armen wijd uit als wilde zij de kinderen beschermen:

— Dat durven jullie niet!

Een der CRS-ers sloeg haar met zijn gummistok op de hand. Zij riep:

— In zee met het frame!...

De CRS-ers wierpen traangasbommen. Een ogenblik deinsde de menigte terug, maar Mado stormde voorwaarts, en andere vrouwen volgden haar. Zij drongen de CRS achteruit. Mado's stem overgalmde het geschreeuw:

— Het frame!...

Havenarbeiders grepen het toestel en slingerden het in het water.

— Alles was zo snel gegaan, dat de acht vrachtwagens met CRS-ers pas arriveerden, toen de menigte zich reeds begon te verspreiden. De prefect werd gemeld, dat de mensen naar de haven stroomden, nadat de lanceerinrichting reeds in zee geworpen was. En Neales stond zich rustig te scheren, zonder ook maar het geringste vermoeden te hebben.

De stad vierde de overwinning; de mensen dromden joelend en zingend door de straten; hier en daar danste de jeugd. Joséphine riep plotseling opgewonden uit:

— Je bent niet wijs! Je hele hand is opgezet, en jij zegt geen woord! Er moet dadelijk een kompres op...

Mado glimlachte:

— Nooit zal ik Nice vergeten. Men zei altijd — toeristen, Amerikanen, gidsen, casino's. Maar Nice is heel anders... Ik heb het vandaag gezien. Nee, vandaag ben ik één met Nice geweest...

Neales was ontstemd. Het komt natuurlijk niet op dat frame aan, dat is een kleinigheid, maar met de Fransen valt niet veel te beginnen. Uiterlijk is het een prettige stad, ze maakt zo'n ouderwetse indruk, dat bekoort mij hier. Het is, of elk ogenblik koningin Victoria, dandy's met cylinderhoeden op of een of andere Russische vorst het casino kunnen binnengaan... Maar wat blijkt er hier een vulgair plebs te zijn! Bédier verzekerde, dat Marseille een uitzondering vormt, maar in welk opzicht is Nice beter? Bij hen is het overal hetzelfde liedje. Wanneer wij onze militaire bases aanleggen, zullen wij onze mensen behoorlijk tegen de Fransen moeten beschermen. Mensen met inzicht begrijpen natuurlijk wel, dat wij slechts het welzijn van Frankrijk op het oog hebben, maar zij zitten thuis de „Figaro” te lezen of gaan naar een theater. En wie voeren op straat de boventoon? Gepeupel!... Toch getuigt het van een ongehoorde nonchalance, dat de politie met vrachtwagens tweemaal zoveel tijd nodig had als de massa! Naar men vertelt, waren er zeer veel vrouwen bij. Dat is in Frankrijk heel gewoon. Ik herinner me een tabaksdoos, waarop stond afgebeeld, hoe zulke furies Lodewijk XVI uit zijn rijtuig sleuren. Jammer, dat ik hem niet gekocht heb, ik dacht, dat de antiquair wel wat op de prijs zou laten vallen, en daar heeft een of andere stommeling uit Chicago het ding voor mijn neus weggekaapt; zo'n vent heeft misschien nog nooit van de Franse revolutie gehoord!... A la Coster. Die vroeg mij eens, waarom men Napoleon de Corsicaan noemt; dat had hij als journalist eigenlijk wel behoren te weten... Ik acht Corsica veel belangrijker dan deze kust. Daar wonen minder mensen en kan men makkelijker iets organiseren. Corsica, Noord-Afrika en Spanje — dan zullen de Fransen wel anders gaan piepen, dan redt hen geen „neutraliteit”... Als de CRS eerder traangas gebruikt had, was de menigte wel uiteengedreven... Bédier heeft eens opgemerkt: „Het is goed, wanneer dat tuig huult...” Naar verluidt, is Bédier ook bij die chèque-affaire betrokken. Dat had ik nooit gedacht. Waar heeft hij zoveel

geld voor nodig? Hij verzamelt geen schilderijen, geen boeken en geen porselein... Overigens hoef ik hem niet te beklagen, Bédier is geen zeldzaamheid, zulke types vind je hier bij duizenden... Ik moet eens met de prefect praten — waar zou hij aan denken? Misschien piekert hij erover, hoe hij groene erwten moet kweken of zijn vrouw de horens moet opzetten. Zij zijn verbazend lichtzinnig. Maar smaak hebben ze. Trouwens, al mijn mooiste tabaksdozen heb ik in Frankrijk op de kop getikt...

's Avonds zat Neales in de werkkamer van de consul en schreef een verslag aan kolonel Donovan: hij was in Marseille, Toulon en Nice geweest, de politieke toestand was ingewikkeld, de Fransen konden de roden niet de baas — de recente gebeurtenissen in Marseille en het huidige incident met het „V-2”-frame toonden dit scherp aan. Er moesten drastische maatregelen genomen worden...

Gezang en gejoel stoorden hem in zijn werk. Wat maken ze weer een kabaal, zeker een repetitie voor een carnaval, dacht hij en hij wilde uit het raam kijken. Zijn secretaris kwam ijlend de kamer binnen:

— Gaat u in 's hemelsnaam niet bij het raam staan!... Ze kunnen stenen gooien...

Pas nu drong het tot Neales door, dat de menigte in spreekkoor riep: „Weg naar Amerika! Weg naar Amerika!...”

— Ze worden aanstonds uiteengejaagd, — zei de secretaris. — Ik heb de politie verwittigd.

Neales zette zich weer aan zijn onderbroken arbeid, streepte het woord „drastische” door en schreef er „draconische” voor in de plaats — met traangas alleen kwam men er niet, dat was duidelijk...

Een week later ging hij naar Parijs terug. Vóór zijn vertrek vertelde de prefect hem, dat het „V-2”-frame nog heel wat hoofdbrekens zou kosten. Het water was niet diep — zes meter slechts, maar de arbeiders, die met de kraan wisten om te gaan, weigerden categorisch het toestel eruit te halen. Er moesten soldaten bijgehaald worden. In de haven werd de staat van beleg afgekondigd. De onderdelen voor de „V-2”-installatie werden onder sterke bewaking uit La Bocca aangevoerd.

— Nu weten wij, waar we aan toe zijn. Zowel vóór als achter het transport hebben wij tien kleine tanks laten rijden. Het bevel luidde, eventueel mitrailleurvuur te openen. De kisten met reservedelen hebben we gecamoufleerd door ze met takjes mimosa te bedekken, zodat niemand iets kon vermoeden...

Toen Neales in de trein aan de woorden van de prefect terugdacht, moest hij lachen: „mimosa pudica”, de Latijnse naam voor „kuise mimosa”. Ze hadden niets beters kunnen vinden om de onderdelen voor de „V-2” mee te bedekken! Wonderlijke lui zijn die Fransen, zelfs op de meest kritieke ogenblikken maken ze gekheid...

De secretaris van de bond van havenarbeiders vertelde Mado en Joséphine:

— De „Jean Doleau” is naar Oran vertrokken, wij hebben onze kameraden daar gewaarschuwd, die zullen hem een luidruchtige ontvangst bereiden . . . Ik snap niet, waarom ze dat ding in Algiers willen opstellen . .

Mado antwoordde:

— Om Frankrijk te kunnen bedreigen. Ze hebben nu immers gezien, dat ze met ons nog niet klaar zijn.

Joséphine schoot in de lach:

— In de „Provençal” staat: het is een pijnlijke situatie — Neales is als gast hierheen gekomen en nu heeft men hem zo voor het hoofd gestoten . . .

De havenarbeider grinnikte:

— Hij zei, dat hij nog eens terug wil komen. Om naar tabaksdozen te zoeken . . . Ik geloof, dat hij wel uit de buurt zal blijven.

Op de dag vóór haar vertrek liep Mado voor de laatste maal over het haar vertrouwd geworden pad omhoog, zij liep lang en bleef bij een grote, wijd uitgegroeide boom staan. Aan de diepblauwe hemel hing een enkel donzig wolkje. Het was stil, zeer stil. Heel in de verte een kleine zeilboot . . . Wat zag het leven er helder en simpel uit, wanneer men het zo van boven af beschouwde: alles had zijn eigen plaats, zelfs het zonderlinge, zelfs het ordeloze. In werkelijkheid echter was het anders — verward, moeilijk, men wilde het ontwarren, maar het deed pijn, als een wond . . . Elf jaar . . . Een vreselijke gedachte, dat het reeds zo lang geleden was! . . . En alles was levend — de woorden, en de liefkozingen, en al wat zij niet gezegd en niet gedaan hadden . . . Kwam het wellicht, doordat het een droom geschenen had en dan werkelijkheid was geworden? Maar dat waren slechts overwegingen. Het is eenvoudig, omdat ik van hem houd, ik omhels hem, kan mij niet losrukken, en met verstand heeft het niets te maken . . .

Er waren veel mensen aan het station: allen beschouwden Mado thans als een der hunnen; men vertelde aan degenen, die niet in de haven waren geweest, hoe zij vooruitgestormd was en geroepen had: „Dat durven jullie niet! . . .” Men had bloemen meegebracht; Mado's gelaat ging schuil achter rozen en anjers. Joséphine zei, met een prop in haar keel: „Ik ben zo aan jou gewend geraakt . . .” Mado's ogen stonden wijd open, zij keek en scheen toch niets te zien. Een oude havenarbeider omarmde haar:

— Heel Nice is je dankbaar . . .

Toen floot de locomotief, en alles gleed geleidelijk weg. Er zouden nieuwe steden komen, nieuwe mensen, bloemen, politie, bloed — dat was het leven, niet van boven af gezien, — het volle, moeilijke, levende leven . . .

Onderweg van school naar huis herlas Nina Georgiëwna in de trolleybus Olga's brief: „Bij mij is er een heleboel nieuws, het voornaamste is, dat ik nu op de administratie van het bouwbedrijf werk. Dat is buitengewoon interessant. Er is niet alleen een fabriek in aanbouw, maar tevens een arbeidersnederzetting; het gaat allemaal zo vlug, dat ik het zelf nauwelijks kan geloven. In verband met de dakpannen is er hier trouwens een ongelooflijke drukte ontstaan. De chef is over mij tevreden, hij noemt mij „geschikt” en dat is de hoogste lof, die men van hem verwachten kan. Ik heb geen tijd om mij te vervelen, je hoeft mij dus niet te beklagen. Mama, neem je in acht, jij leeft als een studente, dat gaat toch niet. In Mei krijg ik vacantie, dan zal ik eens orde komen scheppen...” Nina Georgiëwna stak de brief in haar handtas en glimlachte: Olenka gaat graag voor een praktische vrouw door, lacht, wanneer ik haar over gevoelens spreek, maar zij heeft een warm hart. Het is heerlijk, dat zij in Mei komt. Natuurlijk gaat zij geheel in haar werk op, maar soms voelt zij zich toch eenzaam, dat weet ik. Misschien kan ik haar een beetje warmte geven... En dan zal ik Moesenska weerzien; zij is stellig al groot en wijs geworden, zij is al vijf... Nina Georgiëwna keek door de beslagen ruit naar buiten. Er gleed een jongetje op een glijbaan. Het vriest vandaag, maar in de zon is het warm, de dagen zijn al aan het lengen, de lente is op komst...

Thuis zette Nina Georgiëwna koffie en ging aan haar werk. De tiende klas is goed. Misja Rogow heeft een uitstekend opstel geschreven, alleen met de conjunctivus kan hij nog slecht overweg. Hij is trouwens toch een pientere jongen, hij leest veel. Gisteren vertelde hij mij, dat hij „De ellendigen” gelezen had: Jean Valjean had hem onverschillig gelaten, dat is begrijpelijk — een dergelijke figuur is heden weinig aannemelijk, maar de strekking van de roman had hem geboeid, hij bekende, dat hij het boek in één ruk had uitgelezen en dat hij Cosette niet kon vergeten. Ik moet met de klas gedichten van Victor Hugo lezen... Er zijn prachtige verzen bij, alsof hij ze gisteren geschreven heeft...

De Oude Wereld:

God zegt je: bittre vloed, stop, ga niet verder, nee!
Wee mij! Jij slokt mij op! God, sta mij bij! De zee
Gehoorzaamt niet en dringt reeds woest mijn toevlucht in!

De Vloed:

Jij houdt mij voor de vloed, waar ik de zondvloed ben!

Van de gedichten van Hugo kwam Nina Georgiëwna in gedachten onwillekeurig op de gebeurtenissen, die haar opwonden. Zij trachtte

zich dikwijls het land voor te stellen, dat zij uit de dagen van haar jeugd kende. Nu dacht zij eraan terug, hoe zij, na een jaar in de Boetyrskaja-gevangenis doorgebracht te hebben, voor het eerst naar Parijs was gekomen. Zij had zich verloren gevoeld: de vreemde taal, waarvan ze geen woord begreep, de mensen, die op terrassen eigenaardige dranken nuttigden. Eindelijk spoorde zij Jegor op, nauwelijks had hij haar begroet, of hij zei: „Als je niet te moe bent, gaan we dadelijk naar de demonstratie — er wordt tegen de beschieting van stakers geprotesteerd...” Een geweldige menigte, er wordt iets gezongen... Plotseling komen er uit een zijstraat politie-agenten te voorschijn. Maar de menigte deinst niet terug. Nooit zal ik vergeten, hoe dat jonge vrouwtje haar kleine vlaggetje verdedigde. Nu is zij een oude vrouw, zoals ik, of misschien is zij wel dood... En er staat vandaag een groot artikel in de krant: in Nice heeft men een installatie voor vliegtuigen in het water gegooid. Vooraan ging een jonge vrouw, en zij gedroeg zich zo heldhaftig, dat de politie niets kon doen... Ik zie haar en de menigte voor mij. De strijd, die bij mijn aankomst in Parijs aan de gang was, duurt voort. Maar nu is alles anders. Wij zijn nu niet meer klein te krijgen. China, half Europa... Daarom willen zij juist oorlog voeren, een nieuwe storm ontketen. Alsof een storm hen kan redden!... Het gaat mij alleen zo aan het hart, dat er weer jonge mensen de dood ingedreven zullen worden. Zoals Serjozja...

Er waren vijf jaren verstreken sinds de dag, dat Nina Georgiëwna de dood van Sergej vernomen had. Zij was deze slag nog niet te boven gekomen en zij kon zich ook niet over haar verdriet heenzetten: Sergej was voor haar niet slechts een zoon geweest, hij was haar enige vriend, met wie zij haar vreugde, twijfel en verlangens kon delen. Hij had haar steeds met een half woord begrepen. Na de oorlog had zij Wasia beter leren kennen en waarderen. Hij kwam haar nu niet meer onverstaanbaar voor, zij had in hem hartstocht, durf en energie ontdekt. Zij was trots op hem en wist, dat hij een begaafd architect en een moedig mens was. Soms dacht zij aan hem als aan een kleine jongen en maakte zich zorgen, dat hij te hard werkte en het in Minsk zonder Natasja moeilijk had; soms ook stelde zij zich hem al te onverbiddelijk voor. Nooit had zij er tegenover hem voor durven uitkomen, dat zij op haar vierenzestigste jaar nog in staat was zich te verwonderen, hele nachten niet te slapen, omdat zij een boeiend boek in handen had gekregen, in vuur te raken, wanneer Misja Rogow of Wersjinin goed gedichten voordroegen, of naar een openhartig gesprek te verlangen. Eens betrapte zij zich op de gedachte: Dmitri Alexejewitsj en ik begrijpen elkaar, ik ben dus oud geworden, ik kan mij moeilijk met de jongeren verstaan. Maar zij sprak zichzelf dadelijk tegen: wanneer ik met Serjozja praatte, vergat ik, dat ik zijn moeder was. Ook met Walja kan ik goed opschieten. Het zit hem dus niet in de leeftijd, onze karakters lopen eenvoudig te veel uiteen. Wasia is de laatste tijd erg veranderd, ik begrijp hem nu beter, wij zouden over

veel dingen kunnen praten, het is dom, dat ik mij voor hem geneer, dat moet ik overwinnen... Walja zal zo spoedig niet hier komen, zij is naar Orjol getrokken en schrijft, dat zij haar geestelijk evenwicht heeft teruggevonden en tevreden is — zij heeft succes in haar werk en heeft goede collega's. Toch maak ik mij over haar ongerust. Olga heeft Moesenska. Natuurlijk zijn er ogenblikken, dat zij zich met haar man verveelt, maar Sinjakow is een fatsoenlijk man en hij houdt van Olga. Maar Walja heeft niemand... Na de brief van Woronow is mij veel duidelijk geworden. Serjozja was verknocht aan die Française. Zelfs mij heeft hij er niets van verteld... Hij wilde zijn liefde voor haar onderdrukken, maar het is hem blijkbaar niet gelukt. Ik weet uit eigen ervaring, wat het

tekent, wanneer droom en werkelijkheid niet overeenstemmen... Walja ft hij verblind, maar werkelijke warmte heeft hij haar niet gegeven. selijk, dat zij niemand heeft ontmoet, die haar zou hebben aangeken! Ik zou het liefste zien, dat zij van iemand ging houden...

Nina Georgiëwna bekeek de foto: Sergej stond daar, het hoofd in de k geworpen en de ogen een weinig toegeknepen. Zo heeft hij waarschijnlijk naar dat meisje gekeken... Woronow schreef niet eens, hoe zij heette, alleen dat hij met haar in dezelfde partizanenafdeling gestreden had en dat zij, zoals hij zich uitdrukte, „moedig, mooi en zo was, dat men beslist verliefd op haar werd..." Waarom is Serjozja gesneuveld? In een of ander Servisch stadje... Er zijn er immers zo velen teruggekeerd... Woronow raakte in krijgsgevangenschap en vluchtte naar de Franse partizanen, iedereen dacht, dat hij dood was, dat heeft hijzelf verteld. Ik sprak Natasja moed in, terwijl ikzelf bang was, dat Wasia in de eerste dagen van de oorlog de dood gevonden had. Waarom moest Serjozja sterven? Hij was immers een buitengewoon mens, mij leek dat misschien maar zo, omdat ik zijn moeder was, maar ook dokter Krylow zegt het, hoewel hij hem maar een paar maal ontmoet heeft. Serjozja heeft dadelijk indruk op hem gemaakt... Op het ogenblik is het in Joegoslavië niet goed, Serjozja's graf ligt tussen vreemden, niemand zal er in de lente bloemen brengen...

Zij rookte een paar sigaretten achtereen en boog zich weer over haar schriften.

Haar buurvrouw klopte op de deur:

— Nina Georgiëwna, er is telefoon voor u — het rayoncomité van de partij.

Nina Georgiëwna dacht: dat gaat zeker over de partijvergadering, voor mijn part, ik heb mijn voordracht klaar... De secretaris van het rayoncomité zei haar echter, dat een onlangs uit Joegoslavië ontsnapte kameraad naar haar zocht. Of zij hem kon ontvangen, en wanneer? Nina Georgiëwna antwoordde opgewonden: „Ja, natuurlijk... Als hij bij u is, laat hem dan meteen komen..."

Zij kon niet verder werken, zo nerveus was zij; zij zei tot zichzelf:

waarom wind ik mij zo op, Serjozja kan niemand weer levend maken, — en toch kon zij niet tot rust komen.

Eindelijk kwam een lange, zeer donkere man de kamer binnen, hij was kreupel en liep met een stok. Hij drukte Nina Georgiëwna lang de hand en begon toen haastig en onsamenhangend te vertellen, Russische en Servische woorden dooreenhaspelend:

— Ik kom van ginds... U weet toch, wat Tito gedaan heeft? Hij heeft ons allemaal verraden. Bij ons zijn nu de Amerikanen... Ik verzeker u — in onze stad zijn twee Amerikanen gekomen en hebben gecondenseerde melk en smerige vlugschriften meegebracht, zij schrijven, dat de Sowjet-troepen ons niet bevrijd hebben, maar dat zij ons wilden bezetten. De grootste vuiligheid, misselijk om te herhalen. Natuurlijk zeggen de verraders nu hetzelfde. Vukmanovic heeft niet geschroomd hardop te beweren: „De Russen hebben ons niet bevrijd, wij hebben hen geholpen Hongarije binnen te rukken...” Neemt u mij niet kwalijk, dat ik zo luid spreek, — ik ben er verontwaardigd over... Ik werd gearresteerd, maar wist te ontkomen, vijf maanden ben ik bij eerlijke mensen ondergedoken geweest. Toen ik de grens overging, schoot een zo'n schoft mij in mijn been... Ik ben maar een eenvoudig mens, ik was onderwijzer, drie jaar lang heb ik in het partizanenleger gestreden, daarna ben ik naar huis teruggekeerd. Natuurlijk zijn er veel dingen, die ik niet begrijp, diplomatie gaat boven mijn verstand. Maar ik weet, dat men zonder trouw niet kan leven... Ik ben naar u toegekomen, omdat u de moeder van onze held bent, bij ons in de stad noemt men hem altijd „onze Sergej”. Al was ik levend uit de gevangenis gekomen en had ik de grens overschreden alleen om u de hand te drukken, dan zou ik nog zeggen: het was de moeite waard, dat alles door te maken. Neemt u mij niet kwalijk, ik weet niet eens, hoe u heet... Nina Georgiëwna? Ik moet u zeggen, Nina Georgiëwna, gelooft u het niet, wanneer men u vertelt, dat ons volk het met de verraders houdt. Het volk is niet vergeten, wat de Russen gedaan hebben... Onze stad is maar klein, zij heeft niet meer dan twintigduizend inwoners, maar het is een goede stad, en zeer oud, zij bestond reeds tijdens vorst Lazar, vóór de Turkse overheersing... Toen de Duitsers er waren, sloten velen van ons zich bij de partizanen aan... Sergej is op het voornaamste plein van de stad begraven, onder een grote ahorn. U denkt wellicht, dat het volk hem vergeten is? Nooit! Er liggen altijd bloemen op zijn graf, en de vrouwen zetten er kaarsen bij... Maar ik wil u meer vertellen...

Hij onderbrak zijn relaas plotseling en vroeg een glas water.

— Neemt u mij niet kwalijk, dat ik zo opgewonden ben... Ik wil u zeggen, dat Sergej de Amerikanen overwonnen heeft. Toen zij met hun vlugschriften kwamen, organiseerden de verraders een grote bijeenkomst, vrijwel iedereen werd erheen gedreven. Dat was op het hoofdplein... Natuurlijk hielden de Amerikanen zich afzijdig, ze gaven zich voor

journalisten uit. De verraders begonnen al wat er in de Amerikaanse vlugschriften stond, na te praten. Toen schreeuwden de mensen: „Leugens! ... Onze stad is door een Rus gered ...” Uw zoon is als het ware uit het graf herrezen ... Men liet de verraders niet uitspreken, de mensen gingen weg, zij wilden zulk een vuilspuiterij niet aanhoren. En de volgende dag bracht iedereen bloemen naar Sergejs graf. Een Amerikaan heeft het gefotografeerd — een berg van bloemen. Bij ons hebben velen Sergej gezien. Een meisje, Vida heet ze, heeft met hem in de auto gereden. Zij zit nu in de gevangenis. Zij heeft mij verteld, hoe Russische geniesoldaten de brug bouwden. Toen barstte de strijd los ... Sergej voerde het commando, tot de Duitsers capituleerden. Bij ons wordt dikwijls verteld, hoe hij op het plein stond, toen men de kolo danste ... Hij heeft onze stad tweemaal gered: de tweede keer, toen hij de mensen ertoe bracht, zich tegen de verraders te verzetten. Bij ons zitten nu achthonderd man in de gevangenis. Ze kunnen wel iedereen zonder uitzondering opsluiten, want niemand is uw zoon vergeten ... Nina Georgiëwna, als er voor de mens iets is, dat hem het leven de moeite waard maakt, dan is het trouw! ...

Nina Georgiëwna trad op hem toe en kustte hem op het voorhoofd; de tranen liepen over haar wangen.

Hij was verlegen en wilde terstond heengaan. Zij beheerste zich, zette hem koffie voor, vroeg, hoe hij zich in Moskou voelde, en luisterde naar hetgeen hij over het leven in het Servische stadje vertelde.

Toen hij was vertrokken, kon zij niet dadelijk tot zichzelf komen. Wat zij gehoord had, scheen haar zo groot en belangrijk, dat zij dacht: dat is als een tweede leven ... Hoe vaak had zij zich in ogenblikken van zwakte en kleinhartigheid niet afgevraagd: waarom is Serjozja gevallen, en nog wel in een land, dat ons nu vreemd is? Hoe vaak had zij zichzelf niet geantwoord, dat de nagedachtenis van Sergej velen moest beschamen, en zij had hierover ook met Wasia en Dmitri Alexejewitsj gesproken. Doch nu zag zij de oude stad aan de voet van de berg voor zich — de Turkse vesting, het klooster, het bergstroompje, kastanjes, ahornen, de amphitheatersgewijze oplopende huizen ... Geroezemoes van stemmen dreunde in haar oren: de menigte stond op het grote plein. Onder de ahornen trilden dunne kaarsen temidden van de eerste lentebloemen — bosviooltjes en sneeuwkllokjes. De verraders drukten zich tegen de muren en wendden zich af. De Amerikanen keken verwonderd toe: wat was er gebeurd! zagen zij niet, wat allen zagen: naast de ahorn stond Sergej, het hoofd in de nek geworpen, en hij glimlachte vaag. Serjozjenka! ...

Zij liet haar tranen de vrije loop, daarna boog zij zich over de schriften en herhaalde in zichzelf: „Als er iets is, dat het leven de moeite waard maakt, dan is het trouw! ...” Ik kan terugzien: een lang leven, ik heb weinig kunnen doen — het is geen vlam, doch slechts een dun kaarsje ... Maar er zijn heel veel van zulke kaarsen, en zij branden alle tezamen ...

Elke dag brachten de kranten berichten over moorden, ontploffingen en bloedige botsingen, en de lezers waren het „drama van Chantilly”, dat hen een jaar geleden in beroering had gebracht, reeds lang vergeten. Soms dacht de openbare aanklager Puchard aan René Morillot terug en dan trok hij een gezicht, alsof hij een glas azijn gedronken had: hij was van mening, dat niet degenen, die hem dit „hopeloze geval” op de nek geschoven hadden, hem een poets hadden gebakken, maar de communisten; zij wilden zijn carrière kapot maken, hij was er evenwel goed afgekomen, maar de communisten zou het slechter vergaan, wanneer ze hem maar eenmaal in handen vielen! . . .

Dat het „drama van Chantilly” wederom van zich deed spreken, was de schuld van Gaston, ofschoon niemand hem bij name noemde. Nadat Gaston van Luchaire dertigduizend franc ontvangen had, was hij natuurlijk niet naar Algiers vertrokken, maar tot zijn vroegere werkzaamheden teruggekeerd: hij handelde in cocaïne, soms ondernam hij roofovervallen. Een zekere Jules, die hem de cocaïne leverde, bracht op een keer de journalist Frenet mee, die artikelen over de Parijse onderwereld schreef: „Hij is een fatsoenlijke kerel, ik heb twee jaar met hem samengewerkt, maar de arme duivel zit op het ogenblik op zwart zaad. Vertel hem eens een leuke geschiedenis . . .” Gaston was voorzichtig, hij vertelde noch over zichzelf noch over zijn partners; maar hij kende een massa geschiedenissen, en Frenet was verrukt: „De ene sensatie na de andere — dat is stof voor minstens tien artikelen . . .” Gevleid door de aandacht, zei Gaston: „En dan is er nog een bende, „Korenbloempje”. Aan het hoofd ervan staat Fabre van de Exporteurs Réunis, maar dat is niets voor u, dat is politiek . . . Maar ze doen hun werk prima. Herinnert u zich, dat zekere lieden bij Chantilly een trein in de lucht wilden doen vliegen en een dametje aanschoten? Dat was het werk van „Korenbloempje” . . .”

Frenet was een gezellig mens in de omgang en hield ervan, tijdens het gesprek met schokkend nieuws voor de dag te komen; binnen twee weken ging de geschiedenis over de betrekkingen tussen Fabre en de bende „Korenbloempje” dan ook de hele stad rond. Garcy verwonderde zich: dan is het dus toch waar . . . Je kunt zeggen, wat je wilt, maar Fabre is een moedig man. Wanneer je met de communisten te maken hebt, is het bespottelijk je aan de letter van de wet te houden. Het is natuurlijk een smerig zaakje, ik zou mij er niet mee ingelaten hebben, maar eerlijk gezegd kunnen wij Fabre alleen maar dankbaar zijn . . . Pinaud zei: „Ik had niet gedacht, dat Fabre zo'n onnozele hals was. Hoeveel communisten kunnen zij uit de weg ruimen? Laten wij zeggen — honderd. En er zouden er minstens honderdduizend opgeruimd moeten worden. Het sop is de kool niet waard.”

In de krant „Ce Soir” verscheen een artikel, getiteld „De leerlingen van Goering” en gewijd aan de bende „Korenbloempje”, die bij Chantilly een trein wilde opblazen en Yvonne Déchellet verwond had. „De rechterlijke organen, — aldus de krant, — hebben gepoogd, deze misdaad de communisten in de schoenen te schuiven en hebben dokter René Morillot gearresteerd, doch waren weldra genoodzaakt hem weer in vrijheid te stellen. De daders waren en bleven onvindbaar. Thans weten wij, dat dit het werk van Fabre is geweest. Wij zijn benieuwd, of de rechterlijke organen hun conclusies zullen weten te trekken.” Na het artikel gelezen te hebben, begaf Fabre zich naar Garcy om raad in te winnen. Garcy zei: „Ik zal uw advocaat zijn. Wij zullen het proces winnen — het is een typisch geval van laster...”

Fabre had de groep „Korenbloempje” reeds lang met de groep „Lutetia” verenigd. Er was veel werk, en hij deelde de al te grote organisatie in acht genummerde groepen in, die hij bij zichzelf evenals vroeger „gepeupel” noemde. Gedurende het laatste halfjaar hadden deze groepen in Parijs en de voorsteden ruim dertig operaties uitgevoerd. Fabre was voldaan over de resultaten. Laat Bidault of Queuille maar kletsen over de schadelijkheid der rode propaganda — wij steken drukkerijen en boekwinkels in brand en ruimen raddraaiers uit de weg, dat is veel belangrijker. Indien de regering nu een wetsvoorstel ter bestrijding van de communisten indient, is dat in de eerste plaats te danken aan de verdiensten van de „gepeupel”-groepen...

Toen René Yvonne „Ce Soir” liet zien, uitte zij haar verwondering: „Waarom 'Korenbloempje'?...” René lachte: „Hitler had een voorliefde voor vergeetmijnetjes...” Dat was alles, wat zij erover zeiden. Zij dachten zelden terug aan de weken van beproevingen, waarmee hun geluk was begonnen: zij gingen beiden geheel op in hun arbeid, in de strijd, in het grote drama, waarin dat, wat zij beleefd hadden, slechts een korte episode scheen. Yvonne werkte nog steeds op het architectenbureau. René hield elke morgen spreekuur in de kinderkliniek, vanwaar hij naar het laboratorium ging. Professor Brunel behandelde hem koel, doch beleefd; zodra René echter niet in de buurt was, zei de professor tot zijn medewerkers, dat het werk van dokter Morillot niets met wetenschap uitstaande had en afbreuk deed aan het aanzien van het instituut. René hoopte tegen de zomer de proeven af te sluiten en aan zijn boek te beginnen.

Het was een winderige Februaridag. René was uit het laboratorium gekomen en zat thuis te werken. Hij keek op de klok en werd onrustig: waarom was Yvonne zo laat? Maar op hetzelfde ogenblik schoot hem te binnen, dat er gestaakt werd en de métro niet reed. Hij pakte de krant en luisterde, of Yvonne er nog niet aankwam. Eindelijk, daar was zij! Hij hielp haar uit haar mantel en begon met haar door de kamer te dansen. Zij leefden reeds bijna een jaar samen, maar het was hun nog steeds, of zij elkaar heimelijk ontmoetten en dadelijk weer afscheid moesten nemen.

Naarmate hun liefde groeide, viel het hun moeilijker er uitdrukking aan te geven. Yvonne zei eens: „Stel geen vragen, ik ben bang, dat mijn hart springt . . . Nee, je begrijpt mij niet — van geluk . . .”

Yvonne haastte zich naar de keuken:

— Als je mij blijft zoenen, kan ik geen eten klaarmaken En jij hebt Sembat uitgenodigd . . .

Hij kon zich echter niet inhouden:

— Ik kom je toch storen.

Er werd gebeld — men verzocht de dokter bij mevrouw Lemonnier op de tweede verdieping te komen, omdat daar een van de kinderen ziek was.

Yvonne bereidde de maaltijd. Zij kon haar gedachten niet concentreren. Om onbegrijpelijke redenen was het haar, of zij samen met René in Savoye was, hoewel zij nooit uit Parijs weggekomen waren. Hoge bergen, een rivier, die zich met geweld omlaag stort, bomen met zich meerukkend. Wat zal er van die rivier worden? Zal zij in de zomer uitdrogen, zal zij in een andere rivier uitkomen of breed en traag voortstromen? . . . Bij een zwakke stroming ziet men alles als in een spiegel, — het lover, de bomen, de dakpannen der huizen. Waarom ziet alles er in het water mooier uit dan in werkelijkheid? . . . Gisteren vroeg ik René, of Stendhal zulke vrouwen heeft ontmoet, als die hij beschrijft. Hij antwoordde: „Natuurlijk, — in zijn werkkamer in Civitavecchia, terwijl hij schreef . . .” Ik zou nooit iets kunnen verzinnen. En wanneer ik mijn liefde voor René zou beschrijven, zou niemand het geloven, zelfs René zou het melodramatisch noemen, en toch is het werkelijk zo. Daarover zal ik nooit spreken, de woorden ontbreken mij ervoor . . .

René kwam in gezelschap van Sembat terug — zij hadden elkaar op de trap ontmoet. Sembat was dik geworden; breed en log met het onevenredig grote hoofd, dat met grijs, ruig, door geen borstel te temmen haar begroeid was, leek hij op een wonderlijk wild dier. Hij begroette Yvonne zwijgend, ging aan tafel zitten, klopte zijn pijp tegen zijn hak uit, zodat de as op de grond viel, en wist zich geen houding te geven.

— Neemt u mij niet kwalijk, mevrouw Morillot. En neemt u mij ook niet kwalijk, dat ik zo laat ben gekomen. De autobussen staken ook al, ik heb slechts met moeite een taxi kunnen vinden . . .

Ik had niet moeten komen, dacht hij. Natuurlijk is zij uit haar humeur: ik strooi met as in het rond, het vlees heeft te lang in de oven gestaan, en ik heb niets interessants te vertellen . . .

Sembat was bij de oude dokter Morillot veel over de vloer gekomen en hij had René nog als schooljongen gekend. Yvonne zag hij voor het eerst, en haar aanwezigheid maakte hem verlegen. Hij leefde afgezonderd, zat in zijn atelier, soms bezocht hij kleine kroegjes en dronk daar met mensen, die hij niet kende.

— Alles staakt, — zei hij, — net als in zevenenveertig, hier houdt het op, — en daar begint het weer . . .

— Geen wonder, — zei René. — Je hoeft maar naar de kinderen in mijn polikliniek te kijken... Bédier heeft onlangs verklaard: „De communisten overdrijven.” Weet hij dan niet, hoe de mensen deze winter kou geleden hebben? Hij zou eens soep van stinkende stokvis voorgezet moeten krijgen!...

Sembaat grijsde:

— Ik heb hem eens gezien, toen hij een tentoonstelling bezocht. Die slikt de gemeenste vuiligheid, als hij er maar een applausje mee kan oogsten... Ik lees geen kranten, maar onlangs liep ik een café tegenover mijn atelier binnen, en daar hoorde ik, dat Bédier met een of andere chèque in de knoei geraakt is...

René sloeg de krant open:

— Alsjeblieft... Hier zit hij in restaurant La Pérouse. Men luncht en onderhandelt, hoeveel men voor Indochina moet geven, en aan wie. En hier spreekt hij in het openbaar — over „eerlijkheid”...

— Het is toch merkwaardig, hoe zo'n schurk zo'n hoge functie heeft weten te bereiken.

— Zijn de anderen soms beter? Ze verkopen het land aan de Amerikanen, alsof ze in een winkel achter de toonbank staan: „Wenst u La Rochelle? Alstublieft. Cherbourg? Kan ook. Vliegveld Orly? Dat is de moeite niet waard, dat krijgt u als toegift. Mag het misschien Bordeaux of Le Havre zijn?” Zij generen zich niet eens meer. Jij weet waarschijnlijk niet, dat onlangs Schirke, de vriend van Abetz, in Parijs is geweest. Nivelle geeft zijn „Mémoires” uit...

Sembaat grijsde wederom:

— Ik heb gehoord, dat Mado hem een lesje gegeven heeft... Tijdens de Duitsers had ik eens een slokje te veel op, en wie zie ik daar? Nivelle. Dat was op de Seinekade. Ik heb hem niets aangedaan, ik heb hem alleen gedreigd, dat hij gehangen zou worden. Maar hij is niet gehangen... Woorden zijn volkomen waardeloos, daarom lees ik ook geen kranten. Maar dat Mado Schirke een klap in zijn smoel gegeven heeft, dat vind ik enorm.

Hij keek Yvonne schuins aan: zij zal wel denken, dat ik slecht opgevoed ben. Yvonne glimlachte: Sembaat beviel haar. René had gelijk — je voelde dadelijk, dat hij een waarachtig mens was...

Sembaat zweeg even en zei toen:

— Ik weet, wat zij in Nice gedaan heeft, ze hebben het mij bij de bakker verteld. Prachtig!... Maar wat is het resultaat? Ze hebben dat ding in zee gesmeten, en de anderen hebben het er weer uitgehaald. Een ander meisje — ik ben haar naam vergeten — is op de rails gaan liggen, maar de trein is er toch doorgekomen...

René merkte lichtelijk geërgerd op:

— Als het hele volk op de rails gaat liggen, is het uit. Het zijn niet de Bédiers, die gaan vechten. Gisteren zei de moeder van een ziek meisje:

„Als de Amerikanen niet uit eigen beweging ophoepelen, gooien wij hen allemaal in zee, net als in Nice . . .” En jij vraagt, wat het resultaat is . . .

— Types als Mado zijn er maar weinig, — zei Sembat.

Yvonne, die aldoor had gezwegen, antwoordde zacht, maar met overtuiging:

— Zeker, types als Mado zijn er maar weinig . . . Maar u moet niet denken, dat de anderen zich alles laten welgevalen. Ik verzeker u, dat iedere Française . . .

Zij werd verlegen en voltooide de zin niet. Sembat keek haar verwonderd aan. Yvonne's gezicht was gespannen en scheen bleker dan gewoonlijk, haar grote donkere ogen schoten vuur. Hij mompelde:

— Vrouwen valt het makkelijker, zij laten hun gemoed meer spreken . .

Hij wendde zich tot René:

— Waar is Lejean?

— In La Rochelle. Daar is het nu woelig . . .

— Waar is het dan niet woelig op het ogenblik?

Hij dacht even na en begon toen weer:

— Bijna had ik je een onzinnige vraag gesteld, namelijk of er weer oorlog komt. Alsof jij kunt weten, wat Truman van plan is. Misschien weet hij het zelf niet. Maar iedereen komt je er steeds weer mee aan- dragen: komt er oorlog of niet? Ik herinner mij: in de zomer van negen- endertig, nee, eerder, achtendertig gingen de mensen niet uit Parijs weg en vroegen zich ook af: komt er oorlog of niet? Het heet, dat een kat een taai beest is. Maar mij dunk, dat de mens . . . Gisteren zat ik in datzelfde kroegje tegenover mijn atelier, dat is een goedkoop, donker kroegje. Naast mij zat een tweetal erover te delibereren, wat effectiever was: de atoombom of een of ander gif, ik ben de naam vergeten — het is een Amerikaanse uitvinding. De een zei: „Als ze een bom op het Louvre gooien, blijft er zelfs van Versailles niets over.” De ander wierp tegen: „Ze hebben de huizen nodig, ze zullen ons vergiftigen . . .” Links van mij zat een man, ik kon niet zien, wie het was — het is daar altijd donker. Er kwam een vrouw binnen. Hij voer tegen haar uit: „Waarom ben je zo laat?” Zij antwoordde: „Jij weet toch, dat ik het huis niet uit kan, vóór Claude weggaat, en hij ging maar niet weg, alsof hij het erom deed . . .” Ze begonnen te fluisteren en elkaar toen te kussen. Het kwam mij ineens komisch voor: misschien is die Claude helemaal niet jaloers, hij zat op zijn gemak en dacht: waarom zou ik mij haasten? Ik tracht zo veel mogelijk te verdienen, leg elke maand vijfhonderd franc opzij voor een ijskast, en over een jaar valt er een bom op de ijskast en op haar minnaar en op mij. Ik snap er niets meer van: van één kant hebben de mensen hun verstand verloren, hebben angst en zijn zenuwachtig, en kijk — zij leven toch. Wat zijn katten in vergelijking daarmee? Die zouden al lang gekrepeerd zijn! . . . Mado heeft prachtig gehandeld . . . Alleen weet ik niet, of het helpt . . . Maar jij moet mij eens zeggen, of jij nog

rustig kunt werken. Jij hebt mij verteld, dat je in het laboratorium met proeven bezig bent. Mooi, en al die verfoeilijke dingen om je heen storen je niet?

René moest lachen:

— Natuurlijk storen ze. Ik weet alleen, dat wij dat alles de baas kunnen worden. In 1940, toen de Duitse opmars begon, heette het: „Zij hebben tanks en vliegtuigen, daar kun je toch niets tegen doen, waarvoor zou je nodeloos je leven riskeren? ...” Zo zijn zij dan ook tot Bordeaux opgerukt. Maar de Russen hebben laten zien, dat je ze wel degelijk aankunt, als je maar wilt. Zo is het ook met de oorlog... Oorlog is te verhinderen, daar ben ik van overtuigd... Maar mijn werk gaat verder. Zeker, het is onder de gegeven omstandigheden onmogelijk rachitis uit de wereld te helpen, maar wij kunnen die ziekte toch beperken...

Er werd gebeld. René ging naar de vestibule en kwam dadelijk weer binnen:

— Ik word bij een patiënt geroepen. Het is niet ver weg. Blijf jij bij Yvonne, ik kom gauw terug, dan drinken wij samen een kop koffie.

Sembat keek somber naar Yvonne. Och, wat pijnlijk, ik had niet moeten komen... Yvonne begreep, dat zij het gesprek met Sembat gaande moest houden, maar wist niet, wat zij hem moest zeggen. Plotse-ling schoten haar de gedachten, die zij aan het begin van de avond had, te binnen en zij vroeg:

— Denkt u, dat Stendhal zulke vrouwen ontmoet heeft, als hij heeft beschreven?

Sembat antwoordde knorrig:

— Wat dacht u dan? Zonder model kan men niets beginnen. U gelooft toch niet, dat Raffaël alles verzonnen heeft? Geen sprake van — hij heeft zijn ogen de kost gegeven. Alleen heeft niet iedereen ogen. Zo is het ook met de boeken. Wat vindt u van Mado?

Yvonne was zo onthutst, dat zij ternauwernood uitbracht:

— Zij is... een heel bijzondere vrouw...

— Ik heb haar als klein meisje al gekend. Zij heeft ook geschilderd. Jammer, dat ze het opgegeven heeft, — zij had veel talent... Ik heb haar vroeger dikwijls geschilderd, de ene keer beter, de andere slechter, al met al niets bijzonders. Maar vorige zomer heb ik haar in mijn atelier geschilderd... Mijn werk is op het ogenblik afschuwelijk, de critici schrijven, dat het goed is, maar ik zie zelf, dat het afschuwelijk is. Dat komt doordat ik niet weet, hoe ik moet werken. Niemand weet dat op het ogenblik. Wanneer u naar de Salon gaat, ziet u daar prachtige doeken, maar van wie? Bonnard, Matisse, Rouault zijn al stokoud. En naar de jongeren wil men niet eens kijken. Ik houd niet van abstracte schilderkunst, waarbij de schilder niets ziet — licht noch kleur, alles is gefantaseerd... Maar daar wou ik het eigenlijk niet over hebben... Kortom, mijn werk van de laatste tijd is afschuwelijk. Maar dat portret van Mado

is mij gelukt, dat zegt iedereen en ik zie het ook zelf. En waarom is het geslaagd? ... Niet alleen omdat ik gezien heb, dat is niet voldoende. Het hart is er ook bij betrokken, zonder hart is er geen kunst. Men moet het zelf beleven, begrijpt u? Ik zal u nu antwoord geven op uw vraag. Ten eerste heeft Stendhal buitengewone vrouwen gekend, ten tweede, en dat is nog belangrijker, heeft hij van hen gehouden, nu, en ten derde wist hij wat kunst is, en dat is natuurlijk de hoofdzaak ... Ik daarentegen weet niets ...

Hij zat daar en liet zijn grote ruige hoofd hangen. Yvonne kreeg plotseling medelijden met hem, en zij had hem graag getroost. In plaats daarvan zei zij echter:

— Ik weet niet, wie u ontmoet hebt en of u hebt liefgehad, maar dat u de zin van de kunst begrijpt — dat voel ik ...

Na een uur kwam René terug. Hij zei opgewekt:

— Nou, zullen wij een kop koffie drinken?

— Word jij dikwijls weggeroepen? — vroeg Sembat.

— Niet zo vaak ... Ditmaal moest ik niet naar een patiënt ... Er was een kameraad gekomen — hier dichtbij is een afdelingsgebouw van de „Franco-Sowjetrussische Vriendschap”. Ze wilden het in brand steken ...

— Wacht eens even ... Wie wou dat? ...

— De „Korenbloempjes”. Dezelfden, die op Yvonne geschoten hebben ... Natuurlijk niet dezelfde, maar elementen uit dezelfde groep. Het is allemaal goed afgelopen. Een van ons heeft een steen tegen zijn schouder gekregen en een kneuzing opgelopen ... Wij hebben ze snel verjaagd. Verleden Zondag was het erger — toen hebben ze kameraden aangevalen, die de „Huma” verkochten, en een meisje verwond. En in Januari hebben ze een handgranaat geworpen ...

— En jij bent daar zonder een woord te zeggen heengegaan? ...

René glimlachte:

— Wat moet je erover zeggen? Een kleinigheid ... Zo iets gebeurt vrijwel elke dag ...

Hij was vrolijk, vertelde veel grappige geschiedenissen, deed na, wat Nivelles voor grimassen maakte, wanneer Sablon over het agentschap kwam te spreken. Sembat lachte luid en stond toen plotseling op:

— Ik stap op. Ik moet de hele stad door ...

Hij ging heen, groot en droefgeestig; hij liep door de winderige, onrustige nacht van de Noordelijke stadsrand naar de Zuidelijke; hij mat met zijn schreden de lengte der stad; ook zijn neerslachtigheid was lang; hij dacht aan zijn liefde; nooit zou hij van Mado vertellen zoals Stendhal verteld had van de vrouwen, die hij beminde; hij dacht aan de uitdrukking in Yvonne's ogen, toen zij antwoordde, dat iedere Française de dood kon trotseren, en aan de kalme, alledaagse toon, waarop René zei: „... ze hebben een handgranaat geworpen ...” Zij hebben hun eigen leven. Ook

Mado heeft haar eigen leven — geloof, strijd, élan. Maar hij is eenzaam, met zijn twijfel, met de vage herinnering, hoe hij op de barricaden gestreden had en toen in de kunst verdwaald was.

— Weet je, René, — zei Yvonne, toen zij weer alleen waren, — ik begreep meteen, dat je niet naar een patiënt toeging . . . Voortaan neem je mij mee, wanneer er zo iets gebeurt, goed?

Hij omhelsde haar.

— In de gevangenis had ik maar één gedachte en vroeg ik de openbare aanklager steeds weer, hoe het met jou was . . . Ik weet niet, hoe ik zonder jou zou kunnen leven. Maar zeg, wat scheelt je?

— Ik weet het niet . . . Maar ik voel hetzelfde.

12

Bédier was geboren in La Rochelle, waar zijn moeder een confectiezaak had; hij studeerde in Parijs, maar bracht de vakanties thuis door. Hij hield van zijn geboortestad met de oude torens, de straten met de arcades, de matrozen, die uit het naburige La Pallice overkwamen, de vissers, de toeristen en de frisse zeewind. Toen stierf zijn moeder en werd de band tussen Bédier en La Rochelle verbroken. Toen zijn bruid hem vroeg, of hij de wittebroodsweken niet in de stad wilde doorbrengen, waar hij geboren was, antwoordde hij dat hij de voorkeur gaf aan Zwitserland. In een rede in het parlement noemde Bédier eens zijn geboortestad: „De heren communisten trachten hun tegenstanders in discredit te brengen; ik wil hun slechts zeggen, dat ik aan het verzet heb deelgenomen en altijd trouw ben gebleven aan het testament van de vier sergeants uit La Rochelle, die tegen de door vreemdelingen aan Frankrijk opgedrongen Bourbons in opstand kwamen.” Dit was een retorische frase: Bédier had tot de vorige herfst niet meer aan La Rochelle gedacht, tot het moment, waarop Neales in zijn tegenwoordigheid tot Plevin zei: „mij dunkt, dat La Pallice de ideale haven voor de verzorging van het Europese leger is. Er zal natuurlijk een en ander verbeterd moeten worden, vooral aan de toegangswegen . . . Het is alleen minder gunstig, dat er daar veel roden zijn.” Bédier had glimlachend opgemerkt: „Ik ken La Rochelle goed — het is mijn geboortestad. Eerlijk gezegd zijn er daar veel minder communisten dan in Parijs. Hun aantal kan nog verminderd worden, — dat hangt tot op zekere hoogte van de energie van de prefect af . . .”

Sedert dat gesprek waren vier maanden verstreken, en in La Rochelle had de toestand zich toegespitst. Toen in Januari de havenarbeiders weigerden wapens voor Indochina te laden, had Neales gelachen: „Sinds

wanneer beslissen bootwerkers diplomatieke kwesties? Een zetter zet ook, zonder dat iemand hem vraagt, of de tekst hem wel aanstaat. Men moest die brutale rekels maar eens een hongerkuur voorschrijven..." Neales vertrok naar het Zuiden, waar hem nieuwe teleurstellingen en nieuwe zorgen wachtten. Bédier echter volgde met aandacht de gebeurtenissen in La Rochelle. De dokwerkers gaven niet toe, zij werden niet alleen door de arbeiders, maar ook door een groot deel der overige bevolking gesteund. De prefect verzocht om nieuwe afdelingen CRS.

Bédier voelde, dat Neales hem de laatste tijd koeler behandelde; vóór zijn vertrek naar Marseille had hij Bidault, Bastide, Garcy en Pinaud geïnviteerd, doch was Bédier gepasseerd. Dat was niet slechts tactloos, maar ook dom, zei Bédier bij zichzelf. Juist nu de communisten mij trachten te belasteren, had Neales zijn belangstelling tegenover mij bijzonder duidelijk moeten laten uitkomen. Maar ja, het is onzinnig van een Amerikaan tact te verwachten... Bédier herinnerde zich Neales' woorden over de betekenis van La Rochelle en begon, om zijn vertrouwen te herwinnen, aandachtig de berichten te bestuderen. Onwillekeurig dacht hij aan zijn jeugd terug — de namen van straten, die hij kende, en van mensen, die hij wel eens ontmoet had, trokken zijn geest voorbij. Hij was verwonderd, toen hij las, dat mevrouw Bergeret, de eigenares van een meubelmakerij, aan de havenarbeiders tienduizend franc geschonken had. Zij gold als een goed katholiek en ging trouw naar de kerk. Bédier had vroeger haar dochter het hof gemaakt en Jeannette had hem verzocht: „Spreek er in mama's bijzijn niet over, dat jij niet in God gelooft, anders verbiedt zij mij de omgang met jou..." Dat was vijftien jaar geleden. Jeannette was stellig reeds lang getrouwd: Bédier was afgevaardigde van de katholieke partij, en mevrouw Bergeret hielp de communisten...

Op een dag ontdekte Bédier, toen hij de berichten doorkeek, dat op een vergadering Lejean het woord gevoerd had. Het bleek, dat hij op een scheepswerf werkzaam was. Bédier raakte buiten zichzelf, wat hem hoogst zelden overkwam. Kon men zich iets ergerlijkers indenken? Waartoe hadden ze juist Lejean nodig? Alsof er in Frankrijk niet genoeg ingenieurs te vinden waren!...

Bédier was zijn ontmoeting met Lejean niet vergeten. Nog nooit, dacht hij, heb ik zo'n fanaticus gezien. Ik heb zeker wel een uur met hem gesproken, en niet één keer heeft hij geglimlacht. Zij werpen een lucifer in een benzinetank en staan dan versteld, dat de zaak brandt... Hij belde de minister van binnenlandse zaken op, deze zuchtte („werkelijk erg vervelend") en beloofde maatregelen te nemen. Dat was op achttien Februari: twee dagen later stonden alle kranten vol van La Rochelle. Neales, die juist de avond tevoren uit Nice was teruggekeerd, zei geërgerd tegen zijn secretaris: „Frankrijk is als een tot op de draad versleten rok, alleen een dwaas kan menen, dat hij nog op te lappen is: hij scheurt onder de handen weg. Ik begin te geloven, dat generaal Dawes gelijk heeft. Twintig Duitse

divisies zijn beter dan alle glimlachjes van Garcy en Bédier bij elkaar. Het is bedroevend, maar waar... Rest slechts de geografie: Hamburg kan La Rochelle niet vervangen, wij kunnen het best zonder de Fransen stellen, maar niet zonder Frankrijk."

Dadelijk na zijn aankomst in La Rochelle had Lejean een onderhoud met de havenarbeider Roux; dit was een zwijgzame, potige veertiger met een groot litteken op zijn wang (in eenenveertig had hij zich niet kunnen beheersen en uitgeroepen: „Maar Moskou houdt toch maar stand!", waarop een SS-er hem met zijn rijzweep in het gezicht geslagen had). Roux zei tegen Lejean: „Het is goed, dat je gekomen bent. Wij zitten hier nu in de voorste linie..." Op een blinde muur bij de toegang tot de haven zag Lejean een groot opschrift: „Nooit wordt La Rochelle Amerikaans!" De bevolking leefde in armoede. Vissers vertelden, dat zij soms hun vangst in zee moesten terugwerpen, omdat van overal vis geïmporteerd werd — uit IJsland, Holland, Marokko. De conservenfabrieken sloten stuk voor stuk hun deuren. Een oude visser grinnikte: „Jij beweert, dat de Amerikanen ons niet helpen, maar ik vind, dat ze ons wel degelijk helpen — zo spoedig mogelijk in het hiernamaals te komen..." Onder de bouwvakarbeiders heerste grote werkloosheid. De stad had van de oorlog geleden, maar de huizen werden niet hersteld; hele families huisden in halfvergane barakken. De havenarbeiders hadden het het moeilijkst: zij werkten maar tien dagen per maand, hun verdiensten waren ontoereikend om hun gezinnen te onderhouden. Roux zei op een keer: „Allen zeggen, dat zij voor de vrede zijn, dat het nu maar eens uit moet zijn met die „vuile oorlog", de havenarbeiders echter moeten niet praten, maar handelen..."

Door de stad ging het gerucht, dat nazi-officieren in de haven geheime proeven namen met onderzeeboten. Voortdurend kwamen Amerikanen de haveninstallaties, het arsenaal en de verbindingswegen inspecteren. De arbeiders in de haven en in de stad begrepen, dat er een nieuwe bezetting werd voorbereid; maar er waren onder hen ook weifelaars. De ambachtslieden, winkeliers en ambtenaren lazen de „Sud-Ouest" of „La Charente Libre", die verkondigden, dat de Russen Frankrijk wilden overnemen en dat zij, waren de Amerikanen er niet geweest, La Rochelle reeds lang bezet zouden hebben; dat de havenarbeiders door een handjevol communisten geterroriseerd werden; dat Roux onlangs uit Moskou een grote som gelds ontvangen had en deze heimelijk naar Zwitserland had overgebracht; dat Lejean een sadist was, die na de bevrijding van Parijs op straat schoolkinderen had omgebracht. Men moest de goedgelovigen bewijzen, dat dit slechts verzinsels waren; baas Bobinaux aan het verstand brengen, dat de Russen het verbod van atoomwapens niet voorstelden, omdat zij zwakker waren — zij hadden de bom immers ook; visser Félix geruststellen, dat niemand van plan was hem zijn boot te ontnemen; Brioux uitleggen, dat hij zijn huisje vaarwel kon zeggen, indien

La Rochelle een Amerikaanse basis zou worden. Bédier verwonderde zich erover, hoe mevrouw Bergeret de havenarbeiders kon steunen, want hij wist niet, dat zij, na in de krant het bericht over de aankomst van honderd ton meliniet in La Rochelle gelezen te hebben, haar kleindochtertje tegen zich had aangedrukt en uitgeroepen: „Ze zijn gek geworden! Gewetenloze bandieten! . . .” Zij gaf het geld, nadat Lejean haar duidelijk gemaakt had, dat de havenarbeiders tegen de oorlog waren.

Lejean moest vrijwel elke avond spreken, hij had het over de atoom-bom, over het verband tussen de smerige affaire met de chèques en de „vuile oorlog” in Indochina, vertelde, hoe Bédier er het zijne toe bijgedragen had om de Franse vliegtuigindustrie te vernietigen en hoe de Amerikanen de SS-ers weer bewapenden.

Toen Roux zijn kale, trieste kamer zag, waarin geen enkel overbodig meubelstuk stond, waarin niets was, dat tot enige gezelligheid had kunnen bijdragen, vroeg Roux: „Leef jij als een kluizenaar?” Op hetzelfde ogenblik schoot hem echter te binnen, dat Lejean in de oorlog zijn hele gezin verloren had. Maar Lejean antwoordde rustig: „Ik ben hier maar weinig, alleen om te slapen.” Hij kon niemand bekennen, hoezeer hij in de schaarse vrije uren, wanneer andere mensen over koetjes en kalfjes spreken, zich aan hun dromen overgeven of hun kinderen vertroetelen, onder zijn eenzaamheid leed. Hij had last van slapeloosheid door oververmoeidheid: hij sliep altijd dadelijk in, werd een uur later weer wakker en kon dan de slaap niet meer vatten; hij trachtte wat te lezen, maar was te vermoeid om zich te concentreren: onsamenhangende beelden uit het verleden trokken zijn geest voorbij. Soms hoorde hij, hoe Josette een nocturne van Chopin speelde, soms klonk de kinderlach van Mimi in zijn oren. Het vaakst dacht hij aan Paul; hij trachtte zich voor te stellen, hoe de schuchtere jongen geworden was tot de man, die de Gestapomensen door zijn standvastigheid had geïmponeerd, en te beseffen, wat hij gevoeld en gedacht moest hebben, toen hij zwaargewond lag te wachten, tot men hem voor het vuurpeloton zou leiden . . . Lejean kende slechts de twee versregels, die Paul voor zijn dood had uitgesproken:

En rozen langs de ganse weg
Hebben de wind des doods ontzield . . .

Hij is dus met liefde in het hart gestorven, heeft de geur der rozen op de hete Juli-avond geroken en heeft geweten, dat de wind des doods machteloos is tegenover het leven. Wat is dat simpel, en toch is het zo moeilijk te vatten in de gewone drukte van alledag, wanneer de dood verstoppertje speelt, wanneer uren, letters en gezichten voorbijsnellen en je geen tijd hebt je te concentreren en de volheid en de warmte van het leven te ondergaan! Waarom moest Paul sterven, zodat ik hem nu niet omarmen en niet horen kan, hoe hij de dood ontzielt? . . .

En 's morgens ging Lejean dan naar zijn werk in de fabriek, sprak rustig en geduldig met de ingenieurs en arbeiders, begaf zich daarna naar het stadscomité of naar de havenarbeiders in La Pallice en leefde voor hetgeen hem overgebleven was: de kameraden, de partij, Frankrijk.

Nadat de havenarbeiders in Januari geweigerd hadden de kisten met wapens aan boord van de „La Falaise” te brengen, had men besloten hen langzaam murw te maken. De haven was in een militair kamp veranderd. De armoedige wijken van La Pallice boden een vreselijke aanblik — de hongerige kinderen keken naar een aardappel als naar een stuk koek. Dag in dag uit herhaalde Lejean: „Hulp aan de havenarbeiders — of Amerikanen en ondergang.” Men hield inzamelingen op de fabrieken, liep alle winkels af en voerde uit de dorpen levensmiddelen aan. Lejean ontving een telegram van Mado: de vrouwen van Parijs zonden de kinderen der havenarbeiders meel en gecondenseerde melk. De soldaten, die gedwongen werden de wapens te laden, stonden de havenarbeiders hun loon en tabaksrantsoen af.

Op twintig Februari lagen er in de haven de schepen „Alpha” met een lading maïs, de „Seine” met kunstmest en „Aurais”, waarmee wapens naar Indochina verscheept moesten worden. Nog voor het aanbreken van de dag arriveerden dertig vrachtwagens met CRS-ers aan de kade. Vroeg in de morgen kwam er een delegatie vrouwen bij de havenarbeiders. „De vrouwen, en de moeders in het bijzonder, zijn jullie dankbaar,” — zei een jonge vrouw opgewonden en zij omhelsde Roux. Een officier van de CRS riep: „Wij zullen ze ook bedanken! . . .” De bemanning van de „Aurais” stak de koppen bij elkaar en besloot de havenarbeiders te steunen. Er werden soldaten aangevoerd, die het bevel kregen de kisten te laden. De CRS-ers sloegen op de arbeiders in, die naar de haven trachtten te komen.

Die avond was er een meeting, waarop het woord gevoerd werd door arbeiders uit haven en stad en door vrouwen. Na afloop van de vergadering trokken de mensen over de brede Boulevard Emile Delmas. Roux zocht in de menigte Lejean:

— Spreek een paar woorden tot hen . . .

Arbeiders namen Lejean op de schouders.

— Mijn zoon was bij de partizanen en is gevallen. Hij was pas achttien jaar. De groep, waarin hij vocht, heette „Stalingrad”. Tegen onze havenarbeiders heeft men een compleet leger op de been gebracht. Maar de havenarbeiders houden stand. De Amerikanen zijn hun verstand kwijt, als zij denken, dat wij tegen de mensen van Stalingrad zullen gaan strijden. Nooit zal La Rochelle Amerikaans worden! Nooit zullen de Fransen soldeniers worden! Nooit zal de dood overwinnen! . . .

De menigte hief de Marseillaise aan:

Allons, enfants de la patrie! . . .

CRS-ers wierpen zich op de vrouwen en hakten met knuppels en geweerkolven op hen in; moedertje Cufaud werd neergeslagen, iedereen in de stad kende haar, want de Duitsers hadden haar drie weken geïntel gemarteld. Roux hielp de vrouw overeind en riep uit:

— Sla mij dan, schoft! Eén wang heeft een slaar mij alvast gegeven. Is de andere iets voor jou? Kom maar op, dan draai ik je je nek om...

Een politieagent besloopt hem van achteren en gaf hem een slag op het hoofd. Roux zakte in elkaar. Lejean werden de handen en voeten vastgebonden.

Het werd nacht, met wind en geschreeuw. La Rochelle kwam niet tot rust. Mensen trokken door de straten. Verdriet en trots deden de herten sneller kloppen.

In zijn cel huiverde Lejean plotseling: onder zijn venster klonk de Marseillaise. Het lied smolt samen met de aanzwellende wind. Lange tijd zong de menigte voor de gevangenis. En in de verte raasde de oceaan.

Toen werd het stil. De nacht in de gevangenis was zwart en leeg. Doch Lejean hoorde muziek, gelach en gefluister. Hij bewoog zijn lippen:

En rozen langs de ganse weg
Hebben de wind des doods ontzield...

13

Bédier was een uitstekend huisvader, dat wist iedereen behalve zijn vrouw. Mevrouw Pauline Bédier, de dochter van een door de oorlog geruïneerde huiseigenaar uit Nantes, was in een katholiek pensionaat opgevoed. Het huwelijk was voor haar een bevrijding. Bédier had haar gefascineerd, zoals hij honderden mensen fascineerde, met wie hij in aanraking kwam; hij was gul met complimenten voor zijn jonge vrouw, vertelde haar amusante geschiedenissen en bracht geregeld geschenken voor haar mee. Zij waande zich gelukkig tot op de dag, waarop zij in het colbertjasje van haar man toevallig een briefje vond: een zekere Claudine schreef „haar kuikentje“, dat ze uit haar atelier ontslagen was, — hij begreep wel waarom —, en dat zij nu dringend om twintigduizend franc verlegen zat. Pauline dacht, dat hier chantage in het spel was; maar toen zij haar man het briefje liet zien, werd deze woedend en zei, dat zij zich moest schamen in andermans zakken te neuzen en dat het leven geen meisjespensionaat was. Pauline lag een hele dag met roodbetruande ogen in bed. Dat was twee jaar geleden geweest. Bédier was Claudine reeds lang vergeten, zij was eerst door Marie, toen door Fernande, toen door Lucie afgelost. Hij wisselde dikwijls van maîtresse, maar hij aanbad Pauline en beschouwde zichzelf als een voorbeeldig echtgenoot.

Hij piekerde er dikwijls over, wat er met zijn gezin zou gebeuren als er oorlog uitbrak. En oorlog zou er beslist komen, en spoedig ook. Neales was bezig steunpunten te organiseren, Frankrijk zou er dus zeker in betrokken worden... De toekomst zag Bédier hoogst somber in. Allereerst zullen de Amerikanen een atoombom op Moskou laten vallen. Dat zal ons weinig baten. De Russen zullen Frankrijk bezetten. Dan zullen de Amerikanen ons komen bevrijden. Garcy heeft het raak gezegd: „De bezetting zal ik misschien overleven, maar de bevrijding overleeft geen mens.” Ik zou Pauline met de kleine meid naar Brazilië of Argentinië kunnen sturen, maar waar zouden ze daar van moeten bestaan?... Garcy heeft het goed bekeken: hij heeft zijn geld in „Mexican Eagle” gestoken, zijn gezin is dus geborgen.

Toen Bédier vernam, dat enkele kamerleden bij de affaire met de chèques betrokken waren, fronste hij het voorhoofd: dat was het domste wat ze konden doen: men mocht de communisten zo'n troef niet in handen spelen. Bédier waste zijn handen in onschuld. Eenmaal had van Coö hem op de lunch genodigd. De lunch was uitstekend, maar dat was toch geen misdaad. Hij had niet één franc ontvangen...

Hij was dan ook verwonderd, toen Legland hem zei:

— De communisten willen jou ook bij de zaak Peirret—van Coö betrekken. Dat blijft natuurlijk onder ons — wij hebben daar iemand, die ons inlichtingen verschaft...

— Mij?... Maar ik heb nog nooit met Peirret gesproken...

— Dat geeft niet: wanneer de communisten iemand willen zwartmaken, deinzen zij nergens voor terug.

Bédier verzonk in gedachten. Wat konden ze verzonnen hebben?... Zeker, het was hem het laatste jaar beter gegaan, hij kon zijn gezin nu financieel enigszins beveiligen. Maar hij had niet gestolen, geen bedrog gepleegd, hij had eerlijk gewerkt. Gedurende de acht maanden, dat hij geen minister was geweest, had hij zich met journalistiek bezig gehouden. Neales had hem verzocht een paar artikelen voor de Amerikaanse pers te schrijven. Kon hij weigeren? Natuurlijk was hij blij, toen hij van Nivelles een chèque van veertigduizend dollar ontving, maar daar stak toch ook geen kwaad in. De Amerikanen betalen goed, niet aan iedereen natuurlijk, maar wanneer onder het artikel staat: „Bédier, oud-minister”, dan legt dat gewicht in de schaal... Het was volkomen onzinnig erover te piekeren: „Transoc” had volstrekt niets te maken met de affaire Peirret—van Coö. Hadden de communisten misschien zijn artikel in de „Revue Asiatique” aangegrepen? Maar stak daar dan iets misdadigs in? Bédiers eigenlijke vak was economie, hij had zich altijd voor de koloniën geïnteresseerd. Faillard had hem verzocht een stuk te schrijven... De betaling was goed geweest, Bédier was geen vulgair krantenmannetje, maar een groot specialist. Het verband was hier slechts uiterlijk: Indochina... Zij konden de vraag stellen, waarom hij in de commissie had

voorgesteld, het expeditiecorps te versterken. Hij had zich door patriotische overwegingen laten leiden: indien de roden de regering van Bao Dai omverwierpen, zou Frankrijk al zijn koloniën vaarwel moeten zeggen. Niemand betaalde hem voor zijn redevoeringen... De communisten gingen de perken te buiten, dat zou slecht voor hen aflopen.

Desondanks kon Bédier zijn rust niet hervinden. Misschien had ik geen artikel voor Faillard moeten schrijven. Dat is een glibberig type... Een afschuwelijke geschiedenis! Waarom hebben de communisten het juist op mij voorzien? Ik begrijp, dat de hele koers van de regering hun niet aanstaat, maar eerlijk gezegd ben ik in het kabinet de meest linkse figuur, ik doe mijn best de scherpe hoeken wat af te ronden. Zij zouden toch kunnen begrijpen, hoe moeilijk dat is...

Na rijp beraad kwam Bédier tot de slotsom, dat hij tijd moest winnen. De commissie, die zich met de affaire bezighield, zou haar werk weldra beëindigen. De communisten zouden nog wat schreeuwen en dan bedaren. Het ging er slechts om, hen nu te kalmeren... Natuurlijk zou het dom zijn, met de Amerikanen onenigheid te krijgen, maar dat was een kwestie van dosering... Drie jaar geleden had Bédier een rede over de strijd tegen de duurtte gehouden, op de ene zin had het centrum geapplaudiseerd, op een andere de communisten. Waarom zou hij dat nu niet proberen?... Het was geen bedrog, het was politiek.

Bédier hield een rede over het Duitse vraagstuk. Hij zei, dat Frankrijk beproefde vrienden had: Amerika en Engeland. Hij had er niets op tegen, dat men West-Duitsland tot een nauwere samenwerking aantrok, maar hij stond negatief tegenover de herrijzenis van het Pruisische militarisme: „Ik spreek als Fransman. Het bloed stolt mij in de aderen, wanneer ik denk aan de mogelijke wederoprichting van het leger, dat in korte tijd driemaal ons land onder de voet gelopen heeft. Ik weet, dat de communisten in hun propaganda gretig gebruik maken van het schrikbeeld van de Wehrmacht. Maar er zijn ook onder de communisten mensen, die tegen de wederoprichting van het Duitse leger protesteren, niet omdat zulks een voorschrift van de Kominform is, maar omdat zij Fransen zijn. Onlangs heeft de heer Schirke een bezoek aan ons land gebracht. Ik ben tegen de campagne, die de communisten gevoerd hebben, daar deze tot excessen geleid heeft, welke een schaduw op Frankrijks gastvrijheid werpen. Ik heb met voldoening het interview van de heer Schirke in de „Figaro” gelezen. Maar ik ben niet vergeten, dat Schirke, toen ik in de verzetsbeweging streed, de raadgever van Abetz was...”

Bédier had zijn rede beëindigd. Het magere applausje, dat crop volgde, was afkomstig van zijn persoonlijke vrienden, en zelfs die klapten met tegenzin.

In het buffet poogde Bédier een gesprek aan te knopen met de communist Durand, die hij als het minst fanatiek beschouwde:

— Herinnert u zich, hoe wij in vierenveertig tezamen op bijeenkomsten

het woord voerden? ... Kunnen wij dan nu werkelijk geen enkel punt van overeenstemming vinden, al was het maar in het Duitse vraagstuk? ...

Durand lachte ironisch:

— Hebt u onenigheid met Bidault gehad? ...

Een dag later zei Neales tot Bédier:

— Uw woorden waren koren op de molen der communisten. Door ten dienste van Moskou tot chauvinisme op te wekken, bewijst u zowel ons als Frankrijk een slechte dienst.

Vergeefs trachtte Bédier uit te leggen, dat hij gedwongen was met de gezindheid van de doorsnee-Fransman rekening te houden.

— U dient de mensen op te voeden en niet hun lage instincten te behagen, — zei Neales en gaf te kennen, dat het gesprek daarmee geëindigd was.

Sedert die dag voelde Bédier, dat Neales' belangstelling voor hem verkoeld was. Om zijn fout te herstellen, hield Bédier tijdens een lunch der Amerikaanse pers een felle rede, waarin hij Moskou beschuldigde van veroveringsplannen en van de opzet de UNO kapot te maken. Terloops betitelde Bédier, weliswaar niet voor het eerst, de communisten als „vijfde colonne”. Hij zond Neales een uitvoerig memorandum over de te nemen maatregelen voor de zuivering der havens.

Hij werkte zeer veel: hij nam deel aan de uitwerking van het wetsontwerp „over de verhindering van aanslagen op de uitwendige veiligheid van de staat”, dat ook „wet nr. 9295” genoemd werd. Het is tijd de communisten de mond te snoeren. Stakingen, wanordelijkheden in de havens, demonstraties op straat — dat alles stoort onze onderhandelingen met Amerika ...

De regering dreef haar meerderheid in het parlement tot spoed aan, en de zittingen duurden tot de ochtend. Toen Bédier aan het eind van de tweede dag thuis kwam om te dineren, zei Pauline, „Je ziet er afschuwelijk uit ...” Hij bekeek zich in de spiegel. Inderdaad, men zou mij op het ogenblik zestig geven, en ik word in Juni toch pas vijfenveertig. Dat komt van de politiek! Die „9295” kan iemand voor zijn tijd het graf injagen. Ik begrijp niet hoe Herriot het uithoudt ... De communisten nemen de een na de ander het woord en brengen van alles en nog wat te berde! Het Marshall-plan, melkpoeder, Einstein, de atoombom, Lysenko, Daladier, Schirke, de lonen ... Een heeft het hele decreet over de prijsverlaging in de Sowjet-Unie voorgelezen ... Wat heeft dat nu met het wetsontwerp uit te staan? ... Zij trachten de stemming uit te stellen. Maar het geeft niet — de meerderheid is verzekerd: tweehonderdvijfennegentig tegen honderdtweeëntachtig ...

De zittingen hadden een stormachtig verloop; de sprekers werden voortdurend onderbroken. Ook Bédier riep van tijd tot tijd uit: „Gaaf u dan naar Moskou!” of „U bent hier niet in Polen!” Hij was juist in het buffet, toen men hem zei, dat de afgevaardigde uit La Rochelle,

Connat, het woord nam. Bédier keerde in de zaal terug: dat moet ik horen.

Connat zei:

— De havenarbeiders hebben geweigerd wapens te laden, zij hebben de wil van het volk tot uitdrukking gebracht... Oorlog kan verhinderd worden, daartoe moeten degenen, die hem voorbereiden, aan banden gelegd worden... De havenarbeiders zeggen met Thorez: „Neen, het Franse volk zal nooit tegen de Sowjet-Unie strijden!...” U vergist u, als u denkt, dat u het volk angst kunt aanjagen. In La Rochelle hebben uw CRS-ers als SS-ers op de mensen ingehouwen. U stopt eerlijke werkers in de gevangenis, terwijl de spitsboeven vrij rondlopen... Het hele land staat achter de havenarbeiders... In Charente is in één week tijds tweehonderdduizend franc bijeengebracht...

Bédier vroeg:

— Waarom geen tweehonderd miljoen?

Van links schreeuwde iemand hem toe:

— Waar is het geld van van Coö?...

Bédier haalde de schouders op: wat had van Coö hiermee te maken?... Toen Connat uitgesproken was, achtte Bédier het nodig hem kort van repliek te dienen:

— De communisten kunnen niet hun wil aan de democratische meerderheid van het land opleggen. Over de havenarbeiders had u beter niet kunnen spreken. De havenarbeiders worden door een groepje communisten geterroriseerd. Ik hoef er slechts op te wijzen, dat de wanordelikheden in La Rochelle onder leiding stonden van de welbekende Lejean, die tot het verval van onze vliegtuigindustrie heeft bijgedragen. Hij wilde de bloeiende haven in het Zuid-Westen van ons land in een woestenij veranderen. Op het ogenblik heeft de rechtbank de zaak in behandeling. Het is hoogst onwaarschijnlijk, dat de heer Lejean zich door onbaatzuchtige motieven heeft laten leiden...

Bédier werd door uitroepen onderbroken:

— Vertelt u liever, waar van Coö u op onthaald heeft!...

— Venezolaanse aandelen!...

— „Transoc”!...

Nadat de voorzitter de orde had hersteld, vervolgde Bédier:

— Onze soldaten in Indochina verkeren in levensgevaar, maar de heren communisten trachten de havenarbeiders te overreden, geen wapens te laden. Kan er sprake zijn van de veiligheid van het land, wanneer dagelijks gevallen van sabotage worden waargenomen? Ik herinner u aan hetgeen onlangs in Nice is voorgevallen, waar de razende menigte een „V-2”-installatie in zee heeft geworpen.

De afgevaardigde van Nice, Barelle, viel Bédier in de rede:

— De bevolking van Nice handelde in het belang van de veiligheid van de staat. Ik stel een wijziging van wetsontwerp „9295” voor. Paragraaf 67 van het wetboek van strafrecht worde aangevuld met de woor-

den: „Het tot zinken brengen van „lanceerinrichtingen voor de V-2” door de bevolking wordt niet beschouwd als belemmerend voor het transport van oorlogsmateriaal...”

Van de banken der linksen klonk gelach en bijval. Bédier beet zich op zijn lip: waar zat hem de geestigheid? ... Hij ging voort:

— Ik begrijp niet, waarom mijnheer Barelle over de bevolking van Nice spreekt. Aan het hoofd van de geëlectriseerde menigte ging mevrouw Madeleine Lancier of, als u dat verkiest, mevrouw Madeleine Berty, die wij kennen als een beroepsraddraaister ...

Van de banken der rechtsen werd geroepen:

— En als een moordenaars! ...

— A propos: waar is het geld van Berty gebleven? ...

De communisten riepen:

— Weg met hem! ... Lasteraar! ...

Men hoorde het scherpe klappen van een oorveeg: zij was aangekomen op de wang van een kleine, druk gesticulerende advocaat, afgevaardigde der PRF, die de opmerking over Berty's geld gelanceerd had.

— Hoe durft u een heldin van het verzet te beledigen! ...

— Hoeveel hebt u van van Coö ontvangen? ...

De voorzitter trachtte vergeefs de afgevaardigden tot bedaren te brengen. Bédier verliet het spreekgestoelte.

De hartstochten waren ontvlamd. De voorzitter deed het voorstel, afgevaardigde Dupras, die een scherpe rede gehouden had, voor één zitting uit te sluiten. Overeenkomstig het reglement verleende de voorzitter Dupras het woord.

— U kunt u rechtvaardigen.

— Ik denk er niet over mij te rechtvaardigen, ik zal aanklagen ... U wilt het volk murw maken, maar dat zal u niet lukken ... Wij groeten de havenarbeiders van La Pallice en Saint-Nazaire. Wij groeten de bevolking van Nice ... Ons willen mensen de mond snoeren, die bij de affaire met de chèques betrokken zijn. Maar wij zullen niet zwijgen ...

Dupras begon een lijstje met aantekeningen voor te lezen, dat men in de herfst bij van Coö gevonden had. Bédier spitste de oren.

— Totale uitgaven 2.859.000 ... Lunch met Jacoby 12.000 ... : Lunch met de Argentijnse consul plus dame 15.000 ... Lunch met afgevaardigde Brusset 12.000 ... Voor de reis van Bastide 600.000 ... : Lunch met Bédier 12.000 ...

Aan de linkerzijde werd gelachen:

— Vertelt u ons het menu eens!

Bédier deed, alsof hij de krant las. Dupras voer voort:

— Tripier 25.000 ... Auto voor de generaal 850.000 ... Chocolade voor Nieuwjaar 81.000 ... Tijdens de lunch in „Lutetia” van hand tot hand 200.000 ... Aan journalisten 137.000 ... Bédier via Faillard 250.000 ...

Bédier kon zich niet inhouden en riep:

— Dat is een leugen!

Hij was zelf verwonderd: dat is mijn stem niet. Ik mag mij niet zo opwinden, ik moet mij beheersen... Die stommeling van Coö heeft een kasboek bijgehouden, alsof het galanterieën in plaats van politiek betrof... Nu begrijp ik, waarom Faillard mij over generaal Revers gesproken heeft... Al met al ben ik een onschuldig slachtoffer. Gelukkig sta ik niet alleen. Op de lijst komen tal van afgevaardigden voor, sommigen onder hen zijn werkelijk onvoorzichtig geweest... Maar wat heb ik hiermee te maken?...

De voorzitter liet stemmen over de uitsluiting van afgevaardigde Dupras:

— Wie voor is, verzoek ik op te staan.

Bédier sprong op en zag met voldoening, dat alleen de communisten bleven zitten.

— Ik verzoek de heer Dupras de zaal te verlaten.

Dupras verliet het spreekgestoelte niet:

— Mij heeft het volk hierheen afgevaardigd, en ik ga hier niet vandaan.

Hij bleef acht uur lang op dezelfde plaats staan. Men liet tweehonderd man politie komen. De communisten vormden een cordon om Dupras. Er ontstond een handgemeen. De politie-agenten wierpen zich op Marie-Claude Vaillant-Couturier. De communisten gingen beschermend voor haar staan. Lessenaars en stukken van de balustrade vlogen door de zaal. Bédier hield zich afzijdig: hij was minister, bovendien was het gevaarlijk, want er waren krachtpatsers onder de communisten; het schouwspel beantwoordde echter aan zijn stemming en hij kon zijn ogen er niet van afwenden.

Laat in de avond werd de zitting hervat. Weer voerde een communist het woord, hij sprak over de wederoprichting van de Wehrmacht en zei vervolgens:

— Wij hebben gehoord, hoe mijnheer Bédier onze nationale helden door het slijk tracht te halen. Heel Frankrijk kent Lejean oftewel „Luc“, een der leiders van de Parijse opstand. Het volk houdt van Madeleine Lancier, de „France“ uit de tijd van de Maquis, die door de Gestapo gefolterd is en deelgenomen heeft aan de bevrijding van Limoges. Zouden wij ons niet beter met de weinig bekende heer Bédier kunnen bezighouden? Ik wil een paar vragen stellen. Waarom stelde de heer Bédier na zijn lunch met van Coö voor, het expeditiecorps te versterken? Wat is in feite de „Revue Asiatique“ en welke rol speelde Faillard — die van koppelaar of van boodschapper? Onder welke omstandigheden kwam de heer Bédier in het bezit van een pakje aandelen van „Venezuela Oil“? Waarom schreef hij, nadat hij zich hier tegen de wederoprichting van de Wehrmacht had uitgesproken, in de Amerikaanse pers, dat slechts de communisten tegen de wederoprichting van de Wehrmacht optreden? De laatste vraag tenslotte: journalist Sablon heeft het agentschap „Tran-

soc", dat moordenaars en provocateurs in dienst heeft, ontmaskerd. Hoeveel heeft de heer Bédier van „Transoc" ontvangen en voor welke diensten? . . . U hoeft mij niet te antwoorden, mijnheer Bédier, indien u niets te antwoorden hebt, maar weet, dat het volk u veracht. U bent niet slechts een lasteraar, u hebt ook geen schone handen . . .

Bédier sprong op, hij wilde antwoorden; men hield hem echter tegen — dadelijk zou Bidault spreken en het land vertellen, dat het onderzoek in de zaak Peirret—van Coö wegens afwezigheid van een misdrijf was stopgezet. Bidault zou verklaren, dat de communisten er op uit waren, onschuldigen te bezoedelen.

Bédier riep nochtans uit:

— Ik acht het beneden mijn waardigheid, op dergelijke verzinsels te antwoorden!

Eindelijk werd de vervloekte „9295" aangenomen. Bédier ging naar huis, nam een heet bad en sloep dadelijk in. Toen hij de volgende morgen de eetkamer binnenkwam, hield Pauline de „Humanité" in haar hand.

— Waarom lees jij die smerige krant?

Pauline, die haar tranen nauwelijks bedwingen kon, vertelde, dat de dienstbode loonsverhoging had geëist. Pauline had geantwoord, dat iedereen op het ogenblik zuinig moest zijn. Hierop had het meisje brutaal gezegd: „Maar u niet. Leest u maar eens, hoeveel uw man bij elkaar gegraaid heeft . . ." Zij was het, die Pauline de krant gegeven had . . .

— Je hebt haar toch, hoop ik, er uit gesmeten? . . . Het is niet de moeite waard, liefste, je daar zenuwachtig over te maken. De communisten hebben getracht mij door het slijk te halen, maar Bidault heeft verklaard, dat de hele geschiedenis niets om het lijf had . . . Natuurlijk waren er onder de afgevaardigden onvoorzichtige lieden, zoals die Brusset . . . Maar ik sta er absoluut helemaal buiten . . .

Pauline barstte in tranen uit.

— Waarom huil je? . . . Ik verzeker je, dat wij hun de mond zullen snoeren . . .

Zij sprak zacht:

— Ik weet al lang, dat je mij bedriegt. Daarmee heb ik mij verzoend . . . Maar nu maak ik mij ongerust over jou. Heb je dan werkelijk zoveel geld voor je maîtresses nodig? . . .

Hij wilde haar zeggen, dat zij een ondankbaar schepsel was, dat hij als een paard werkte om haar en hun dochttertje financiële zekerheid te geven. Maar hij zei niets — hij voelde zich vreselijk moe. Komt er dan nooit een eind aan de strijd tegen onrechtvaardigheid? . . . Pauline is naar haar kamer gegaan. Ze zit zeker te huilen. Als ik kon, zou ik ook huilen, mijn zenuwgestel is er nog erger aan toe . . .

Lange tijd zat hij alleen in de eetkamer. Toen kwam de kinderjuffrouw met de kleine meid. Hij speelde een beetje met haar, maar het meisje liep naar haar moeder. En hij bleef maar steeds op dezelfde plaats zitten.

Pauline kwam weer binnen. Zij was uitgehuild en had zich gefatsoeneerd. Bédier zei vredelievend:

— Zoals je ziet, zit ik heerlijk uit te rusten. Jij kunt je niet voorstellen, wat dat voor een nachtmerrie was! Geschreeuw en vechtpartijen. Ze hebben de zaal letterlijk afgebroken... Nu kan ik een beetje op adem komen — en de wet is er door...

— Wat voor een wet? — vroeg Pauline onverschillig. (Zij verweet zichzelf de scène, — zeker, haar man verkwistte geld aan onfatsoenlijke vrouwen, maar zij mocht het leven thuis niet tot een hel maken, zij moest terwille van hun dochttertje de harmonie in het gezin bewaren.)

— Tegen de communisten... Je weet toch, wat er aan de hand is — stakingen, sabotage. Het is de hoogste tijd daar een eind aan te maken!.. A propos, wat staat er vandaag in de krant behalve de debatten? Ik heb geen zin om te lezen...

Pauline sloeg de krant open.

— Algehele staking, ... Vreemd, ons gas brandt toch nog... Wil je, dat ik een kopje zwarte koffie voor je maak. Je ziet er verschrikkelijk uit.

14

Op twaalf Maart werd professor Dumas vijfenzeventig jaar. Hij was zijn verjaardag vergeten en stond versteld, toen hij een geweldige taart op tafel zag staan, die Marie met vijfenzeventig kaarsjes had versierd. Van de vroege morgen af werden er telegrammen, geschenken en bloemen bezorgd. Dumas ontving gelukwensen niet alleen van zijn vrienden en collega's, maar ook van vele mensen, die hij niet kende.

Onder de gelukstelegrammen vond hij er een, dat afkomstig was van professor Richet, en hij dacht nijdig: hij moest zich schamen, niemand heeft hem erom gevraagd, hij heeft zich schandelijk gedragen, heeft Nivelles verheerlijkt, en nu wil hij gedekt zijn. Hij wierp het papier in de prullenmand: die had in fatsoenlijk gezelschap niets te zoeken. Uit New-York was een brief van professor Adams gekomen, die Dumas feliciteerde en eraan toevoegde: „U hebt stellig minder aangename herinneringen aan uw verblijf in Amerika en in het bijzonder aan de avond bij mij thuis. Ik wil u zeggen, dat wij in een zeer moeilijke tijd leven en dat iemand soms dingen moet doen, die hem niet liggen en hem onaangenaam zijn.” Dumas dacht aan het verstandige, schrale gezicht van Adams, aan zijn melancholieke glimlach en mompelde: hij is bang. Maar wat kun je redden, wanneer je laveert of, zoals hij schrijft, „dingen doet, die je niet liggen”? Je positie, comfort, uiterlijk vertoon? Is dat dan zo belangrijk voor een mens, en nog wel voor een geleerde, die de zestig notabene al ge-

passeerd is? Niets redt hij, hij verliest slechts zichzelf en komt, zoals dat heet, in zijn hemd te staan. Jammer, hij is geen Richet, hij zou een ander leven kunnen leiden...

Een vrouw uit Figeac zond een warme trui en schreef erbij, dat zij die zelf gebreid had, — de professor moest zich voor verkoudheid in acht nemen, hij was allen dierbaar, hij streed immers voor de vrede; haar enige zoon was in de Maquis gesneuveld, zij wist, wat de oorlog voor ellende met zich meebracht.

Een wijnbouwer uit Bourgondië stuurde een fles wijn, die hij voor een familiefeest bewaard had: „Vandaag viert ons grote gezin, vieren alle Fransen feest, daarom zend ik u deze fles en hier drinken wij erop, dat u nog lang mag leven, tot de overwinning van de vrede en het geluk, tot de overwinning der eenvoudige mensen; u bent een buitengewoon mens, u bent onze vriend, die wij onder elkaar „onze Dumas” noemen.”

Een houtsnijder uit Savoye stuurde een kunstig bewerkte wandelstok. „Men wilde hem naar een tentoonstelling zenden, ik heb er indertijd een maand aan gewerkt. Ik placht er vroeger de bergen mee in te trekken, nu kan ik niet meer lopen — ik ben twee jaar ouder dan u, maar u komt overal en bent veel op reis. U zult hem wel kunnen gebruiken. U stijgt zeer hoog, u bereikt toppen, vanwaar u zowel de wetenschap als het leven der eenvoudige mensen kunt zien. Moge u nog lang leven en vergeet niet: U steunt niet op een stok, maar op de liefde van het volk.”

Dumas haalde een grote zakdoek uit zijn zak en maakte zijn bril schoon. Dat gaat er dus in de mensen om... Zeker, mijn verdienste overdrijven ze, de jongeren doen veel meer, en zo'n groot geleerde ben ik niet, dat is ook overdreven, al met al ben ik maar een doodgewoon mens. Maar zijn er eigenlijk gewone mensen? Deze brieven kan men niet zonder emotie lezen... Als je zo om je heen kijkt — de mensen haasten zich over straat, auto's suizen voorbij, in de winkels heerst gedrang, de kranten schrijven onzin —, dan zou je denken, dat het volk zich nergens iets van aan trekt... Nee, het volk ziet en begrijpt alles, het heeft zijn laatste woord nog niet gesproken.

Tegen de avond kwam Mado met een bos grote purperrode rozen. Dumas kuste haar en vroeg dadelijk:

— Wanneer moet Lejean voorkomen?

— Dat is nog niet bekend. Gisteren kwam een kameraad uit La Rochelle, hij zei, dat de hele stad in opschudding was. Ze durven de zaak niet aan te pakken en stellen haar al maar uit...

— Dat kan ik mij voorstellen! Lejean verliest het hoofd niet, hij zal hun behoorlijk van repliek dienen... De Fransen zijn een heerlijk volk, Mado! Toen jij uit Nice kwam, zei ik je, dat dit pas het begin was. Weet je nog? Kijk nu eens om je heen: overal zijn stakingen, alles borrelt. En in het parlement?... Je moet maar op het idee komen: de politie in het parlement te halen! Onze mensen hebben zich prachtig gehouden...

Twee jaar geleden had men kunnen denken, dat het volk moe was en toegaf. Maar nu is het als in de tijd van het verzet... Weet je, in 1940 liet ik het hoofd ook hangen, het is pijnlijk te beseffen, dat het met je eigen land gedaan is. Onzin! Nu ziet de hele wereld, wat Frankrijk is...

Mado keek enthousiast, maar ook bezorgd, naar hem. Niemand zou zeggen, dat hij al vijfenzeventig is. Altijd is hij in actie: hij werkt, houdt redevoeringen, discuteert met de mensen... Maar de artsen waarschuwen: zijn hart deugt niet, een dubbele infarct; als hij van zijn reis naar Stockholm niet afziet, kan het slecht eindigen. Zo zei professor Duvillier het woordelijk.

Dumas liet Mado niet gaan: zij moest met hem dineren.

— Zie je, wat dat voor een wijntje is? „Nuits”, en nog wel uit 1921, die zal wel verrukkelijk zijn. En wat zeg je van die taart?... Jij blijft hier als mijn kleindochter, anders is het wel erg raar — vijfenzeventig kaarsjes en niet één gast.

Tijdens de maaltijd haalde Dumas herinneringen op: hoe hij bij Lancier kwam en Mado's kindertekeningen bekeek; zij rukte het schetsboek uit zijn handen en zei: „Dat is maar geknoei, morgen zal ik iets moois tekenen — mama, een boom en de maan, en op de maan twee vogeltjes...” Toen was zij zwaar ziek geweest, zij had roodvonk, Dumas zat de hele nacht bij haar en troostte Marceline, tegen de ochtend glimlachte dokter Morillot plotseling: „Zij komt er bovenop...”

— Hij glimlachte heel zelden, dokter Morillot, hij was knorrig of lachte luid, maar grimmig. Hij schaamde zich te glimlachen, soms wendde hij zich zelfs af. Hij moest beslist altijd giftig zijn. Maar hij was een ingoed mens... René heeft iets van hem. Misschien dat bedeesde of hoe moet je het noemen?... Weet je, dat René het laboratorium uitgezet is? Vanaf één Maart... Moet je je indenken, het is zelfs niet bij hem opgekomen het mij te vertellen, hij kwam hier binnenvallen met het verzoek, het protest tegen de uitsluiting van twee studenten te tekenen. Over zichzelf repte hij met geen woord. Ik heb het gisteren van professor Duvillier gehoord. Zo'n smeerlapperij, je werkt, en opeens: alsjeblieft!... Daar zit professor Brunel achter, ik ken hem, een oude vos, net als Richet. „Ik bemoei mij niet met politiek”, maar bij de minste aanleiding is hij er als de kippen bij en vraagt hij om instructies... Gelukkig heeft hij het nodige kunnen doen, zijn onderzoekingen heeft hij klaargekregen, hij kan zijn boek gaan schrijven... Jammer, dat de oude Morillot er niet meer is, die zou in zijn nopjes geweest zijn! Natuurlijk had hij niet laten blijken, dat hij gelukkig was, integendeel, hij zou gebromd hebben: „Ik kan mij voorstellen, wat René tot stand zal brengen...” Wat kon hij jouw vader op de kast jagen! Maar hij hield van hem, dat weet ik, hij vond het vreselijk, wanneer Maurice domheden beging... Maurice is een goede kerel, alleen erg lichtzinnig, dokter Morillot noemde hem een vlinder op twee benen. Ik heb hem toch al een jaar of veertig geleden leren kennen,

toen was hij nog vrijgezel, schreef gedichten en hield van orchideeën. Denk je, dat hij veranderd is? Hij is nog precies dezelfde. Onlangs was ik bij hem op bezoek. Hij maakt het weer beter, hij gaat zelfs uit wandelen, of zit Vergilius te lezen; hij trachtte mij aan het verstand te brengen, dat de redding in de eenvoud van het boerenleven gelegen is, dat men zich met alles moet verzoenen, hij wilde bewijzen, dat Bédier een eerlijk man is, maar hij schold op Nivelles: „Hij heeft verraad aan de poëzie gepleegd...” Ik zeg je — het is je reinste kind. Weet je nog, hoe hij in „Corbeille” diners toebereidde? Hij zette een witte koksmuts op en maakte zich nerveus: stel je voor, dat Dumas de kreeftensaus niet lekker vindt!... Er kwamen daar veel flessentrekkers over de vloer. Maurice vertrouwde iedereen, ik herinner mij, hoe hij met een of andere Argentijn optrok. „Een geniaal componist!” En dan bleek, dat hij gewoon een gewiekste zakkenroller was, tijdens de maaltijd had hij Maurice zijn portefeuille afhandig gemaakt... Maar soms kwamen er interessante mensen. Het schiet mij ineens te binnen, hoe er een Russisch ingenieur kwam, er ontstond een debat, Nivelles werd zelfs groen van nijd. Weet je het nog? Die Rus imponeerde mij bij de eerste indruk — zo bescheiden, en zo’n innerlijke kracht!... Waarom kijk je zo triest, Mado? Jij bent nog te jong om over het verleden te treuren, daarvoor moet je een oud man zijn als ik, om bij herinneringen plotseling sentimenteel te worden... Jammer, dat ik nog nooit in Rusland ben geweest. Onlangs heb ik een uitnodiging gehad om er of in April of in November heen te gaan. In April kan ik niet, ik moet mijn boek afmaken, maar van de herfst ga ik beslist. Als mijn hart maar geen streken gaat uithalen...

Marie bracht koffie voor Mado. Dumas zuchtte:

— Wat zou ik graag een kopje lusten! Ik mag niet. Ik mag helemaal niets, het is werkelijk vervelend... Zeg, zie jij een dezer dagen Pierre? Ze hebben mij gevraagd, een stukje voor de „Huma” te schrijven. Zeg hem, dat ik het beslist zal doen, maar pas na mijn terugkeer, nu kom ik er toch niet meer toe, want Vrijdag vertrek ik.

Mado trad op hem toe en streelde hem liefkozend de hand:

— Laat mij je iets zeggen... Vandaag ben ik toch je kleindochter. Jij moet je in acht nemen. Voor ons allen... Jij mag niet naar Stockholm gaan.

— Mag het alweer niet? Wat de koffie betreft, schik ik mij erin. Maar naar Stockholm ga ik beslist. Joliot—Curie zei, dat hij de kwestie van de atoombom te berde zou brengen. Besef je, hoe belangrijk dat is?

— Maar jij krijgt geen transitvisum, en vliegen kun je niet, dat ziet iedereen in. Wees niet boos, jij moet jezelf sparen. Voor allen, die jou vandaag gelukwensen...

— Daarom ga ik juist, omdat er mensen zijn, die op mij vertrouwen. Ik moet het hun zeggen... Trouwens ook de anderen... Ik heb een brief van professor Adams gekregen, dat is een Amerikaans geleerde, anthropoloog; hij heeft uiteraard een bord voor zijn hoofd, maar hij is een fat-

soenlijk man. Met „fatsoenlijk” bedoel ik zijn binnenste, hij gedraagt zich hoogst onfatsoenlijk, hij is laf, misschien begrijpt hij ook niet alles. Wij moeten op het geweten van zulke mensen werken... Er valt trouwens overal nog veel te doen, de beweging is niet genoeg verbreid. Aan één kant bobbelt alles, zijn de mensen verontwaardigd, maar als je op een vergadering rondkijkt, zie je altijd weer dezelfde gezichten. Wij moeten tot het volk doordringen... Ik verwacht veel van Stockholm... Bovendien komen er Sowjet-afgevaardigden; ik heb gehoord, dat er ook een bioloog komt, ik wil deze en gene vragen, wat zij zo allemaal denken. Nee, ik ga er beslist heen. Je kunt jezelf in acht nemen, maar niet al te veel, dan heeft het leven geen zin meer. Lejean heeft het nu niet gemakkelijk. Hij is ook niet meer van de jongsten... En jij?... Jij denkt toch niet, dat je gelooft hebt, dat het in Nice zo'n soort carnaval geweest is? Jij loopt nog steeds met je hand in het verband... Moet ik dan in mijn eentje in een glazen kastje gaan zitten?

Het lukte Mado inderdaad niet, hem te overreden. De volgende dag kwam René. Dumas vroeg hem naar zijn werk: hij moest beslist zijn boek schrijven. Maar zodra René over Dumas' gezondheid begon, maakte deze een afwerend gebaar:

— Heb niet het hart! Ten eerste ben jij kinderarts, en ik ben nog niet kinds geworden. En dan, waar je vader vergeefse moeite heeft gedaan, denk jij dan nog iets te bereiken? En het gaat om een enorm belangrijke kwestie, dat begrijp je zelf... Vertel liever, hoe jullie gevaren zijn met de voorbereiding voor het nationale congres...

Hij ging naar Stockholm. Na Parijs kwam de stad hem koud en onverschillig voor tegenover de opwindende, waarin de voor de zitting van het Permanente Comité bijeengekomen mensen leefden. De vergaderingen werden gehouden in de zaal van een restaurant in het souterrain; Dumas zei schertsend: „in de catacomben”. Op straat liepen op hun gemak lange, lichtogige, bedaarde Zweden, die als het ware overtuigd waren van de onwankelbaarheid van hun wereld. Maar onder de grond spraken de afgevaardigden over het grote en broze leven, dat door de oorlog bedreigd werd; onder hen waren negers, een missionaris uit Canada, Russische schrijvers, een Amerikaans schilder, Italianen, Chinezen, Duitsers.

Bewogen las Frédéric Joliot—Curie voor: „Wij eisen een onvoorwaardelijk verbod van atoomwapens als wapens der agressie en der massale vernietiging van mensen.”

Voor Dumas hing de kwestie van het verbod op de atoombom nauw samen met de gedachten, die hem de laatste jaren geen rust lieten. In vroeger tijd zegenden de eenvoudige mensen de wetenschap en geloofden, dat zij hun het leven verlichtte. Zeker, daar waren de cholera-woelingen geweest, waarbij de ongelukkigen hun woede op de artsen koelden; en de wevers hadden de eerste fabrieken vernield, in de mening, dat niet de fabriekseigenaren, maar de machines de schuld van hun ellende waren;

de nevel was echter snel opgetrokken. O ja, de grote ontdekkingen vormden ook toen een bron van verrijking voor enkelingen; toch zagen de mensen, dat de kindersterfte terugliep, de arbeid lichter werd en dat men gemakkelijker van de ene stad naar de andere kon reizen. Het is de mens nu eenmaal eigen, eerder het goede dan het kwade te onthouden, men herinnerde zich, dat Roux de diphtheritis en Pasteur de hondsdoelheid overwonnen had. Met welk een geestdrift hadden de Parijzenaars naar de hemel gekeken, toen het eerste vliegtuig boven de stad vloog! Nu evenwel hoort men steeds vaker, hoe de mensen de geleerden verwensen, zij menen, dat de wetenschap de schuld draagt voor de verschrikkingen van de oorlog en elke nieuwe ontdekking hen met nieuwe ellende bedreigt. Misschien treft de geleerden zelf ook wel schuld, er zijn onder hen vele eierzuchtigen en charlatans, die bereid zijn elke verderfelijke zaak te dienen, de evolutie te loochenen en het zotste bijgeloof te sterken. Men hoeft er slechts aan te denken, hoe sommige anthropologen wilden bewijzen, dat bloedgroepen of schedelvormen het wezen uitmaakten, en dat alles slechts om het een of andere stomme Gefreite makkelijker te maken, miljoenen onschuldigen uit te moorden. Alleen de naam „geopolitiek” spreekt al boekdelen, of de geschriften van een Vogt, die in alle ernst tracht aan te tonen, dat de aarde overbevolkt en een nieuwe aderlating noodzakelijk is! Maar het zit hem niet alleen in de zwendelaars. Aan het vraagstuk der atoomenergie hebben eminente figuren gewerkt. Wie Frédéric gezien heeft, weet, hoeveel menselijke goedheid er in hem steekt. Mickley heeft mij gezegd, dat er onder de Amerikaanse natuurkundigen hoogst edele mensen zijn. En Einstein? ... Ik heb hem nog nooit ontmoet, maar ik ben ervan overtuigd, dat hij een gevoelig hart heeft. Men laat hen niet werken, zoals zij willen, hun ontdekkingen heeft men slechts op vernietiging gericht. Kan Joliot—Curie zijn werk aan de vreedzame toepassing van atoomenergie dan voortzetten? In België hebben geleerden mij verteld, dat zij voor hun proeven over geen gram uranium beschikken, daar alle uranium uit de Belgische Congo naar de Amerikaanse bommenindustrie gaat. Indien de grootste ontdekking van onze eeuw voor vreedzame doeleinden zou worden toegepast, zou zij veel ingrijpender veranderingen in het leven der mensheid brengen dan de stoommachine of electriciteit dit gedaan hebben. Maar toegepast voor de vernietiging, dreigt zij het mensdom ver terug te werpen. Voor een geleerde betekent het verbod van de atoombom zowel de redding der civilisatie als de rehabilitatie der wetenschap.

Hierover sprak Dumas ook in zijn rede op een der vergaderingen. Hij vertelde, hoe de geleerden, die niet de lage zaak der vijandschap en verwoesting wilden dienen, vervolgd werden, — van Joliot—Curie, wiens werk de hele ontwikkelde wereld kent, tot de jonge docent Morillot, wie men belette zijn eerste werk te voltooien. (Over zichzelf had Dumas het niet, ofschoon hij volstrekt niet aan de gedachte kon wennen, dat men

hem met één pennestreek uit het door hemzelf opgerichte instituut verwijderd had.) Dumas sprak over de grote gevoelens van het volk, over de moed der havenarbeiders, mijnwerkers en metaalbewerkers, over de Franse vrouwen — Raymonde, die zich op de spoorrails wierp om een trein tegen te houden, Mado in de haven van Nice. „Is het mogelijk, dat denkers, geleerden en schrijvers in een uur als dit het volk de rug toekeren?” Hij richtte zich tot de geleerden van Amerika: „Misschien zullen mijn woorden u bereiken. Ik ken uw moeilijkheden en ik spreek tot u als uw collega. Op ons rust een enorme verantwoordelijkheid. Thans kan oorlog nog voorkomen worden, kan ons gemeenschappelijk geestelijk bezit gered worden. Zwijgen baat niet, en niemand zal het vergeven, wij mogen niet langer zwijgen. Het gaat hier niet om politiek, maar om de mensen, er valt hier niet te redetwisten — ieder moet bij zich thuis, in de nacht, voor zichzelf uitmaken, of hij een mens is of niet, en dat hardop zeggen.”

Toen een der sprekers voorstelde onder het aangenomen appèl handtekeningen te verzamelen, stond Dumas op en klapte luid in zijn handen. Dat is de juiste weg — handtekeningen verzamelen! Men moet iedereen opzoeken, mensen, die niet naar vergaderingen gaan en zelfs geen kranten lezen, en moet hun zeggen: de atoombom weet niets van discussies of kritiek, zij is niet kieskeurig, zij vernietigt alles en iedereen, maar van u, van de gewone man hangt het af, of zij haar zullen durven gebruiken. Door uw handtekening te zetten verricht u een hoogst belangrijke daad — daarmee wendt u de catastrofe af en redt u zowel uw eigen kinderen als de toekomst van de wereld. Wij moeten met dat papier naar professor Richet. Natuurlijk zal hij het niet tekenen, maar dan zal iedereen zien, dat hij voor de atoombom is, en dat zal velen de ogen openen. Millioenen zullen tekenen, daar ben ik van overtuigd, honderden millioenen. Zelfs het kamermeisje in New York, dat bang was, dat ik haar zou aanranden, zal zeker tekenen, mits men haar opzoekt en haar alles behoorlijk uitlegt. Het is erg, dat wij nog maar zo weinig mensen hebben, wij moeten de scheidsmuren neerhalen, de straat op gaan en zeggen: de aanhangers van de vrede vormen geen partij, zij werven u niet in een leger, zij zeggen u slechts één ding: als u leven wilt, verjaagt dan de oorlog.

Dumas volgde het werk van de zitting met vuur, hij sloeg geen redevoering over. Hij was aanwezig bij de vergadering der commissie, toen een jonge Zweed zei:

— Wij moeten er in onze resolutie op wijzen, dat de aanhangers van de vrede onder leiding van de Sowjet-Unie de oorlogsmachten zullen overwinnen.

Hij werd tegengesproken door een lange, grijze man, die Engels sprak:

— Ik ben het niet eens met het voorstel van onze Zweedse vriend. Het Sowjet-volk strijdt voor vrede, zij aan zij met alle aanhangers van de vrede. De woorden „onder leiding van de Sowjet-Unie” kunnen onze

beweging vernauwen, terwijl wij haar juist willen verbreden. Wij moeten niet slechts communisten tot de strijd voor de vrede aantrekken, maar allen, die werkelijk geen oorlog willen, onder wie ook degenen, wie het Sowjet-regime niet aanstaat.

Dumas vroeg zijn buurman zacht:

— Wie is dat!

— Een der Sowjet-gedelegeerden, de bioloog Sjebarsjin.

In een pauze tussen twee vergaderingen onderhield Dumas zich drie uur lang met Sjebarsjin. Zij spraken over alles en nog wat: over de bos-aanplantingen en het verzamelen van handtekeningen onder de oproep, over de strijd der Franse havenarbeiders en de wederopbouw der verwoeste steden.

Dumas zei met een glimlach:

— U hebt vandaag in de commissie de spijker op de kop geslagen. Ik ben communist, al mijn hoop is op Moskou gevestigd. Wanneer u met onze havenarbeiders of mijnwerkers spreekt, zullen zij hetzelfde zeggen. Onze partij is op het ogenblik de sterkste in Frankrijk. Het komt niet alleen op het aantal stemmen aan. Er zijn velen, die op de radicalen of socialisten stemmen. Maar zullen zij in actie komen, zullen zij ook maar eenmaal hun diner opgeven om hun idealen te verdedigen? Zij hebben geen idealen, het zijn beste mensen, maar hun geesteswereld is nauw begrensd, ze zijn uitgeplunderd, ze hebben geleerd niet uit hartstochtelijke overtuiging, maar uit berekening te handelen, van kindsbeen af zijn zij in de geest van het scepticisme opgevoed. Hun afgevaardigden hadden er kort geleden alleen maar aandacht voor, hoe zij die affaire met de chèques in de doofpot moesten stoppen, terwijl onze mensen tegen de fascistische wet streden. Communisten trotseren de dood. Leest u maar, wat er in La Rochelle of Nice gebeurd is . . . Maar wij mogen de bangerds, de weifelaars en de sceptici niet links laten liggen. Ook zij willen leven, zij hebben alleen geen begrip voor de dingen. Men maakt hun wijs, dat jullie hen wilt overvallen en wij communisten hun huisje, of hun pensioen, of een niet eens warm, maar lauw plaatsje willen afnemen. Zij vrezen zowel jullie als ons. De vredesbeweging moet echter zeer breed opgezet zijn, alleen dan kan zij zegevieren. Ik heb hierover dikwijls nagedacht. Het is prachtig, dat juist u als Sowjet-afgevaardigde ervan gesproken hebt. Zeker, de Sowjet-Unie gaat aan de spits, dat begrijpen wij. Maar u steekt niet slechts ons de hand toe, doch allen, die vrede wensen . . . En zo is dan het resultaat, dat de leiding berust bij hem, die allerminst de eerste viool wil spelen . . . Ik kijk namelijk altijd naar het werk, en ik zie, hoe u en uw kameraden zich gedragen — steeds bescheiden: wanneer er geredetwist wordt, gaat het vriendschappelijk, soms op overtuigende en soms op toegeeflijke toon. Waarom luistert men zo naar uw woorden? Dat is duidelijk — u hebt een geweldige ervaring, een veelzijdig geestesleven, andere maatstaven . . .

Sjebarsjin vertelde over hetgeen de Sowjet-landbouwdeskundigen in de laatste jaren bereikt hadden, over de nieuwe grote bouwwerken, en legde uit, hoeveel lichter het leven voor de eenvoudige mensen geworden was.

— Ik wil u vertellen, wat er bij ons twee weken geleden gebeurd is. Er is in Moskou een radio-omroeper, niemand heeft hem, geloof ik, ooit gezien, maar iedereen kent zijn stem! Tijdens de oorlog maakte hij de overwinningen bekend. En deze zelfde omroeper heeft nu de prijsverlaging gemeld. Indertijd werden er steden bevrijd. En nu heeft hij gezegd dat alle mensen thee met suiker, boter, schoenen en stoffen zullen hebben. Dat is ook een overwinningsbericht: aan deze strijd heeft elk van ons deelgenomen, het was een strijd tegen puinhopen, tegen nood, tegen alles, wat de oorlog achtergelaten had. En de mensen hebben overwonnen.

— Ja ja, ik begrijp het, — zei Dumas opgewonden. — U hebt geen idee, wat u mij daar verteld hebt! Een motor heeft benzine nodig, en die hebt u mij vandaag gegeven. Dat is genoeg tot het einde... Ik zal al uw woorden onthouden. Ik weet al lang, dat jullie het zullen volhouden — sinds 1920 al, toen men bij ons zei: „Een maandje nog, maar langer houden ze het niet...” In het concentratiekamp wist ik zeker, dat jullie zouden komen. Of ik het zou beleven, wist ik niet, maar ik heb er geen ogenblik aan getwijfeld, dat jullie zouden komen. Het is goed, dat het jullie nu beter gaat, dat jullie weer kunnen lachen, de kinderen verwennen en de meisjes leuk kleden. Als iemand geluk heeft verdiend, is het het Sowjet-volk. Nu kan ik rustig sterven...

Na afloop van de avondzitting ging Dumas naar boven. Hij was gerust en opgeruimd: er was een groot besluit genomen... Stockholm schijnt er geen vermoeden van te hebben. Zeker, de mensen hier hebben geen oorlog meegemaakt, ze hebben geluk gehad, maar alleen een ezel kan toch geloven, dat hij, als hij gisteren in de loterij gewonnen heeft, ook morgen zal winnen. Ook op hen kan een bom terechtkomen, zelfs toevallig, bij vergissing... Zij weten er niets van — de kranten zwijgen, en dit is een noordelijk, rustig volk, er zijn hier zelfs geen lanterfanters, een heel verschil met Marseille...

Hij ging te voet. Hem beviel de koele, lichte stad met de zee, die het leven binnendringt en een plein in tweeën splitst, met de rotsen, die tussen de huizen oprijzen, met de scherpe, snijdende wind. Hij kwam in de haven. Naargeestig toeterde een stoombootje. Meeuwen schoten omhoog. Dumas liep een cafétje binnen en bestelde een glas bier. Aan het tafeltje naast het zijne zat een matroos. Hij begon in het Engels een gesprek met Dumas. Toen hij hoorde, dat de oude Fransman naar een of andere vredesconferentie was gekomen, keek de matroos hem met zijn lichte, doorzichtige ogen aan en zei:

— Dat is goed. Ik was in Narvik, toen de stad gebombardeerd werd. Ik wil niet, dat Lulea gebombardeerd wordt. Wat hebt u op uw conferentie besloten?

Dumas haalde een vel papier uit zijn zak en begon voor te lezen: „Wij eisen het onvoorwaardelijke verbod van de atoombom . . . Wij roepen alle mensen der gehele wereld, die van goede wille zijn, op, dit appèl te ondertekenen . . .”

De matroos luisterde aandachtig.

— Dat is goed. Bij het bombardement van Narvik werd een meisje dodelijk getroffen, het was de dochter van een employé van onze firma. Haar moeder kon het gebeurde niet verwerken, men zei, dat zij gek geworden was. Zo iets wil ik niet voor de tweede maal aanschouwen . . .

Hij zweeg even en vroeg toen:

— Denkt u, dat ze naar u zullen luisteren?

— Dat hangt van u af.

— Van mij? Van mij hangt niets af, ik ben maar een klein mannetje, zelfs in Lulea kent niemand mij, ik ben er als kleine jongen weggegaan en zwalk altijd op zee rond.

— Ik zeg u, dat het ook van u afhangt — het hangt van ieder mens af.

Dumas gaf hem zijn pen en zei streng:

— Zet hier uw handtekening, als u wilt, dat zo iets in Lulea niet zal geschieden.

— Ik moet er over nadenken, — antwoordde de matroos. Hij las de tekst een paar maal hardop door en legde het papier op de tafel, pakte het weer en bekeek het aandachtig.

— Ik ben niet al te vlug van begrip . . . Maar dit onderteken ik. Ik wil niet, dat er kinderen omgebracht worden. U moet niet denken, dat ik alleen om Lulea teken. Ik ben in Bordeaux geweest, ik wil niet, dat Bordeaux gebombardeerd wordt, — daar zijn ook kinderen . . .

Dumas ging naar zijn hotel en dacht: dat is de eerste van de handtekeningen, die wij moeten verzamelen. Toevallig was ik het, die haar kreeg . . . Wij zullen de catacomben verlaten en tot het hart van het volk doordringen. De bewoners van deze stad hebben er geen flauw idee van, wat hier gebeurd is, maar binnen een paar maanden zal de hele wereld over Stockholm spreken . . . Die Russische bioloog heeft een goed gezicht. er spreekt zoiets oprechts uit, of, zoals het vroeger heette, inspiratie. En toch is hij geen dichter — hij is bioloog en houdt zich met bosaanplantingen bezig. De Sowjet-ingenieur, die vlak voor de oorlog bij Maurice was, kwam mij ook als een dichter voor, terwijl hij toch in Parijs was om machines aan te kopen . . . Hij was nog jong, Sjebarsjin daarentegen is stellig al boven de vijftig, maar hij heeft zoiets jeugdigs over zich — ik weet niet, of dat aan hemzelf ligt, of aan het land waarin hij woont . . . En wat een formaat! Je voelt de staatsman in hem . . . Na ons heeft als eerste een matroos uit Lulea getekend. Vreemd, zal men zeggen . . . Maar in Narvik heeft een moeder haar verstand verloren en hij heeft dat gezien. De mensen hebben veel gezien, zij zullen dat niet toelaten. En bovendien is Moskou er nog . . .

Na Praag had Bill Coster een hekel gekregen aan riskante ondernemingen. Hij zei tegen Nivelles: „Denkt u erom, dat ik geen lust meer heb om op tijgerjacht te gaan; ik luister nog liever naar uw gedichten...” Het geld was echter op, Victoria stuurde hartverscheurende brieven en Coster verklaarde zich bereid voor een maand naar Helsinki te gaan. Hij voerde daar enige opdrachten van Roberts uit en schreef een artikel onder de titel „de zwarte schaduw uit het Oosten”, maar al met al verveelde hij zich en dronk vloekend slechte Finse wodka. Eindelijk brak de lang verbeide dag van zijn vertrek aan. Bill onderbrak de reis in Stockholm, niet omdat hij de Zweedse aquaviet zo lekker vond, maar omdat hij vernomen had, dat er in die stad een of ander rood comité vergaderde. Daar kon hij dus wel een vijfhonderd woorden aan wagen. De vergaderingen woonde hij niet bij: correspondent van „Transoc” in Stockholm was Fred Johnson, een beste kerel, maar onbenullig. Hij moest er maar heen gaan. Het was vervelend aan te horen, hoe de roden de vrede dachten te redden. Inplaats daarvan bezocht Coster de hotels, waar de afgevaardigden logeerden, en hoorde de portiers, kellners, kamermeisjes uit; hij had er belangstelling voor, hoe laat professor Dumas thuis kwam, of men hem niet in gezelschap van dames gezien had en of de Sowjet-vertegenwoordigers veel koffers bij zich hadden. De clou ontbrak hem echter nog, en hij was blij te horen, dat professor Sjebarsjin na afloop der zittingen journalisten zou ontvangen.

Bill ging samen met Fred Johnson naar de persconferentie. Er waren veel mensen. Eerst stelden de Zweedse journalisten vragen over de resoluties der conferentie. Bill grinnikte: wat een ezels zijn die roden, wanneer zij denken, dat zij het met resoluties tegen de atoombom kunnen opnemen. Laten zij hun papiertje maar ondertekenen, als laatste zullen wij tekenen, en niet met inkt... Hij keek de Sowjetafgevaardigde opmerkzaam aan. Waarschijnlijk had men hem om zijn representatief uiterlijk gestuurd: hij was groot, liep rechtop, had grijs haar, antwoordde rustig, glimlachte innemend, en slechts zijn ogen verrieden, dat hij geen Zweeds pastoor was, maar een rode, die de „vijfde colonne” instructies gaf. Naar alle waarschijnlijkheid was hij een militair of politiek commissaris. De roden noemden hem een „geleerde”, om onnozele halzen zoals onze Adams erin te laten lopen...

Bill stond op en zei met een goedmoedige grijns:
— Ik heb met grote aandacht naar de Sowjet-afgevaardigde geluisterd. Voor mij is het bijzonder interessant, daar ik in eenenveertig in Moskou was; ik heb een reeks artikelen over de heldhaftigheid der Russische soldaten geschreven. Ja, toen droegen alle Amerikanen de Russen een warm hart toe, maar nu is er in heel Amerika geen mens, wie de militaire

voorbereidingen van Moskou geen angst aanjagen. Ik ben ervan overtuigd, dat de Sowjet-afgevaardigde ons veel interessante dingen over deze zijde van de activiteit van zijn landgenoten kan vertellen. Indien de Russen het Westen inderdaad niet willen aanvallen, waarom bereiden zij zich daar dan op voor?

Coster fixeerte de Rus in de verwachting, dat deze in verlegenheid zou raken. Sjebarsjin glimlachte echter. Bill dacht: een ervaren spion. Sjebarsjin zei:

— U weet evengoed als ik, wie een aanval voorbereidt. De Amerikanen hebben militaire bases in Noorwegen en Turkije, deze landen liggen zeer ver van de Verenigde Staten verwijderd, maar zij grenzen aan de Sowjet-Unie. U zou het bezwaarlijk als een bewijs van onze vredelievendheid beschouwen, wanneer wij steunpunten in Canada of Mexico zouden aanleggen. Het is u ongetwijfeld bekend, dat wij meer dan eens vermindering der strijdkrachten hebben voorgesteld, en het is niet onze schuld, dat deze voorstellen verworpen werden. Natuurlijk waakt het Sowjet-leger over de verdediging van het land...

Coster viel hem in de rede:

— Ik zie, dat u van de zaak op de hoogte bent... Misschien wilt u iets vertellen over uw troepenverplaatsingen naar het Zuiden en in het algemeen over hetgeen u onder waakzaamheid voor „de verdediging van het land” verstaat?...

De zaal werd rumoerig: het was allen duidelijk, dat de correspondent van „Transoc” de persconferentie wilde verstoren. Sjebarsjin bewaarde echter zijn kalmte.

— Ik persoonlijk ben momenteel inderdaad met omvangrijke verdedigingswerken bezig: wij trekken een muur van bosaanplantingen op, die ons niet tegen de Amerikanen, maar tegen de droge winden moet verdedigen. Ik zou u niets over verplaatsingen van Sowjet-troepen naar het Zuiden kunnen vertellen, maar wel over het oprukken van Sowjet-tarwe, tomaten, druiven en vele andere gewassen naar het Noorden. Zij zijn reeds duizenden kilometers opgerukt. Mijn vak is agrobiologie. Maar wij hebben ook militaire specialisten. Indien de machthebbers van Amerika tegen de belangen van hun volk in van onverstandige woorden tot onverstandige daden overgaan en de Sowjet-Unie aanvallen, zullen zij in de gelegenheid zijn, met de prestaties van onze militaire specialisten kennis te maken.

Coster bedankte Sjebarsjin beleefd. Een Frans journalist vroeg, of het plan der bosaanplantingen verwezenlijkt werd. Sjebarsjin antwoordde uitvoerig. Toen stond Coster weer op:

— Indien u op de bres staat voor de vrede, kunt u ons dan misschien verklaren, waarom u het „ijzeren gordijn” hebt uitgedacht? U laat niemand bij u binnen. Wij journalisten weten, dat er zonder vrijheid van informatie geen vrede mogelijk is. Kunt u mij garanderen, dat men mij

in Rusland toelaat en dat ik daar dan volledige vrijheid zal genieten?

— In uw plaats, — antwoordde Sjebarsjin, — zou ik dergelijke vragen achterwege laten. In het huis van de gehangene vermijdt men van de strop te spreken. U denkt toch niet, dat iedereen al vergeten is, hoe men de grote geleerde professor Dumas bij u ontvangen heeft? Een week geleden heeft men Pablo Picasso en de deken van Canterbury de inreis naar Amerika geweigerd. Wat uw agentschap betreft, heeft een van zijn vertegenwoordigers een half jaar bij ons doorgebracht. Hij heeft geen klachten, dat wij hem moeilijkheden in de weg hebben gelegd. Ik moet de aanwezigen erop attent maken, dat de heer Coster het agentschap „Transoc” vertegenwoordigt. De vroegere correspondent van dit agentschap in Moskou heeft kort geleden een interessant boek gepubliceerd, waarin hij vertelt, waaruit het eigenlijke werk van „Transoc” bestaat. Ik vrees, mijnheer Coster, dat u al te bescheiden bent, als u denkt, dat niemand op de hoogte is van uw veelzijdige werkzaamheid. Bovendien heeft Sablon bekend gemaakt, dat u in Praag moordenaars en terroristen engageerde...

— Sablon heeft geschreven, wat u hem gedictieerd hebt. Ik zou wel eens willen weten, hoeveel u hem daarvoor betaald hebt.

Er klonken uitroepen van protest. Een Fransman sprong op:

— Ik ben correspondent van een krant, die de communisten scherp veroordeelt. Maar het is mijn plicht te verklaren, dat Sablon een door en door eerlijk journalist is...

Sjebarsjin keek Coster aan en zei met een nauwelijks zichtbare glimlach:

— Sablons woorden zijn bevestigd door uw collega en landgenoot Smeadle.

Coster riep uit:

— Hij is door de roden gefolterd... U bent hier niet in Praag, dit is een vrij land... Het zal u niet lukken, onafhankelijke journalisten de mond te snoeren... Wij wensen uw propaganda niet aan te horen...

Hij stond luidruchtig op, wierp zijn stoel om en liep naar de uitgang. Fred Johnson volgde hem. De correspondent van „Associated Press” stond op, maar ging niet heen: misschien kwam er nog iets interessants...

Sjebarsjin vroeg, of er nog vragen waren. Een Engelsman zei:

— Ziet u positieve elementen in de Amerikaanse wetenschap?

Sjebarsjin zei, dat hij veel waardering had voor de werken van Burbank en dat hij tijdens zijn verblijf in Amerika kennis gemaakt had met talrijke biologen, van wie sommige een gunstige indruk op hem hadden gemaakt.

— Volgens mij zijn de Amerikaanse geleerden evenmin verantwoordelijk voor die collega's van hen, welke de idee van de rassendiscriminatie en de superioriteit van één volk boven andere volken trachten te rechtvaardigen, als het Amerikaanse volk verantwoordelijk is voor de politiek van zijn machthebbers. Toen ik in Amerika was, hield professor Adams een lezing tegen de kunstmatige barrières, die een culturele toenadering

in de weg staan. Ik ben ervan overtuigd, dat u allen verontwaardigd was over de uitwijzing van professor Dumas uit Amerika, professor Dumas, die u hier op de vergaderingen van ons congres hebt kunnen zien en horen, maar in nog sterker mate moet deze maatregel de Amerikaanse geleerden en bovenal professor Adams verontwaardigd hebben. De mensen der wetenschap hebben de taak, te strijden voor verlichting van het leven, voor vooruitgang en vrede, juist daarom zien wij in onze geleerden grote geleerden als Joliot-Curie en Dumas...

Bill was met Fred Johnson een restaurant binnengegaan. Hij dronk kummel en ging in de felste termen te keer tegen de roden en vooral tegen Sjebarsjin.

— Hij houdt ons voor uilskuikens. Ik had meteen door, dat hij een oude spion was. Hij is naar Amerika gegaan om het geheim van de atoombom te stelen, daarvan ben ik overtuigd. Maar waarom begon hij over Noorwegen? Hij is er zeker geweest, of anders heeft hij het plan heen te gaan. Dat geklets over bossen!...

— Jij had niet over het agentschap moeten beginnen, — zei Fred Johnson. — Na die geschiedenis met Sablon hebben ze mij hier compleet marteld met vragen...

— Sablon is een zeldzame schoft. Ik betreur maar één ding: in Praag heb ik met hem gedronken, waarom heb ik toen geen gehakt van hem gemaakt?... Hij heeft ons behoorlijk door het slijk gehaald. En Smeadle?... Van de doden niets dan goeds, heet het. Onzin! Doden kunnen de levenden hun hele leven vergallen. Smeadle was je reinste drek. Hij was zo bang als een bakvis. Je moet wel zo'n stommeling als die roodharige zijn om die fabeltjes van hem te geloven. . .

— Ja, maar jij had niet over „Transoc” moeten beginnen, — herhaalde Fred Johnson, — dat was onvoorzichtig.

— Ik dacht niet, dat hij wist, voor welk agentschap ik werk...

— Jij vergeet, dat wij bij de ingang onze handtekening hebben gezet, en die Zweedse heeft hem de lijst gegeven...

Coster schoot plotseling in de lach:

— Hij heeft prima geantwoord. Ik houd van fair play, al met al heeft hij mij schaakmat gezet. Kom, laten wij nog een kummel drinken... Wanneer mijn tegenstander het van mij wint, ben ik de eerste om dat te erkennen... Wat denk jij, dat hij is — een militair of een commissaris?..

— Bioloog, dat is een feit.

— Schiet op, Fred, ik ben geen kind. Het is een doortrapte spion.

— Ik heb alle gegevens verzameld. Zijn boek is in het Engels vertaald... Natuurlijk zijn het allemaal spionnen, maar hij is bioloog, dat is een feit.

— Hij kan naar de duivel lopen, voor mijn part is hij bioloog... Reken maar, dat die lui flink betaald worden. Nou ja, zo een is zijn geld dik waard, dat is heel wat anders dan Smeadle...

Coster nam zijn blocnote en maakte notities voor een artikel: „De Sowjet-afgevaardigde trachtte zich voor geleerde uit te geven, maar onder het kruisvuur der vragen raakte hij uit zijn evenwicht. Hij is kolonel van de Russische geheime dienst, was in de Verenigde Staten en begeeft zich thans naar Noorwegen. Uiteraard weet hij beter terreurdaden voor te bereiden dan antwoord te geven op de vragen van onafhankelijke journalisten. Toen men hem verzocht iets over de militaire voorbereidingen van het Kremlin te vertellen, begon hij eerst te brabbelen, dat de roden zich met tuinbouw bezig hielden, maar gaf toen indirect toe, dat de militaire specialisten der roden zich op agressie voorbereiden. Op een vraag over het „ijzeren gordijn" kon hij niets antwoorden en begon erover te klagen, dat de Verenigde Staten buitenlandse communisten geen samenwerkingen laten organiseren; vervolgens verweet hij de onafhankelijke journalisten, dat zij tegen het totalitaire regime optreden. De aanwezige journalisten waren verontwaardigd, sommigen verlieten zelfs de zaal en lieten de „geleerde" met een stuk of tien plaatselijke roden achter. Nu kunnen wij vertellen, waarmee deze spion zich in Stockholm onledig gehouden heeft. Hij heeft een varkensleren koffer, die hij in New York gekocht heeft en die in Moskou van een dubbele bodem is voorzien..."

Bill gaapte.

— Zeg, Fred, heb jij iemand, aan wie ik kan dicteren? Ik heb een hekel aan schrijven — mijn hoofd werkt nog, maar mijn hand wordt moe... Nou, wat zeg jij van ons vak? Is het geen drek? Die roodharige wil mij kennelijk het graf injagen. Maar over een maand ga ik naar New York, daar zal ik uitsluitend over familieschandalen schrijven. De politiek is in alle opzichten een vuns gedoe. Als ik beschrijf, hoe de echtgenoot het paartje in het Central Park betrapt heeft, dan is dat amusant, en nog fatsoenlijk ook. Mij hangt dat gezwam, wie de mensheid gelukkig maakt — wij of de roden, al lang de keel uit. Ik heb genoeg aan een huisje in Florida om gelukkig te zijn. Ik zal whisky drinken en zonder broek aan op de waranda liggen. Daar zit ook iets in... Een vis heeft water nodig, maar die roodharige houdt mij aan de hengel als een stokvis, die te drogen hangt. Ik kan kreperen, maar ik krepeer niet. Kom, we nemen nog zo'n kummel...

Het vliegtuig vloog laag. Sjebarsjin keek uit het raampje: de zee en honderden kleine eilanden. Kijk, op dat eilandje ligt nog sneeuw, er staat één donkerrood huisje op; een man sleept zijn bootje voort. Wat een vreemd leven — niemand om je heen... Vroeger bezongen de dichters

de eenzaamheid, maar dat is toch als de dood. Toen ik met Dumas sprak, kwam het geen ogenblik bij mij op, dat hij al vijfenzeventig is; overal heeft hij belangstelling voor: de gemeenteraadsverkiezingen, de positie van Adams, de gedichten van Neruda, en onze bosaanplantingen. Dat maakt hem zo jong...

En wat gebeurt er niet alles in de wereld! Bij ons kan men zich dat nauwelijks voorstellen...

Toen men Sjebarsjin zei, dat hij naar de zitting van het Permanente Comité afgevaardigd werd, was hij ontstemd geweest: het was Maart, met een paar weken begon de lente, als de uitzaai der aanvullende boomsoorten niet goed werd doorgevoerd, ging er een jaar verloren. Zeker, de strijd voor de vrede is nu het voornaamste, maar wat kan ik daar uitrichten? Ik ben een slecht spreker, en met dergelijke dingen heb ik mij nooit beziggehouden...

Toen Sjebarsjin eenmaal in Stockholm was aangekomen en zag, hoe de mensen aan zijn lippen hingen, begreep hij, dat hij zich vergist had.

Bij het uitbreken der revolutie was Sjebarsjin tweedejaarsstudent; hij kon zich in de programma's en stellingen niet dadelijk oriënteren, maar met zijn hart stond hij aan de zijde van het volk en hij nam dienst in de Rode Garde; na twee jaar aan het front te zijn geweest, keerde hij naar de universiteit terug. Communist werd hij in 1928, nadat hij zich zowel in het leven van de staat als in de problemen der biologie verdiept had; wat op zijn twintigste jaar een onbewuste hartstocht was geweest, werd op zijn dertigste tot een wereldbeschouwing.

Naar Stockholm kwam hij met de ervaring van een man, die meer dan eens had moeten strijden en overtuigen en organiseren. Hele nachten onderhield hij zich met de meest verschillende mensen: met Dumas en met een zeer jonge neger, met een Noorse geleerde en Italiaanse socialisten, met Abbé Boulrier en een Quaker uit Liverpool. Hij voelde de koortsige pols der wereld kloppen.

Schijnbaar was alles op zijn plaats; men handelt, men vermaakt zich, tentoonstellingen, sportwedstrijden, uitverkoop, en dat niet slechts in Stockholm, — ook in Londen, Montreal, Kaïro en Parijs. Maar schijn bedriegt: achter de uiterlijke rust verbergen zich onrust, verontwaardiging en toorn. De machthebbers van Amerika hebben krachten ontketend, waaraan zij zelf niet gedacht hebben. Zij voelden zich reeds heer en meester in de wereld, die door de nauwelijks beëindigde afgrijselijke oorlog nog verdoofd is. Zij dachten het communisme met de atoombom, met hun techniek te vernietigen. Een heeft onomwonden geschreven: „Een druk op de knop is voldoende...” Het zou belachelijk zijn, hun mogelijkheden te onderschatten: Amerika's vergevorderde techniek en zijn achtergebleven bewustzijn, de armoede van het verwoeste Europa, dat men door aalmoezen tracht te verlokken, de angst van de boer om zijn karige, soms zwaar met schulden belaste stukje grond, de angst van de schoen-

maker of kleermaker om zijn winkeltje, om de illusie baas in eigen huis te zijn, de angst van de intellectueel om de bontheid van het leven, om de mogelijkheid te discutenen, om zijn kleine geloof en grote ongeloof. Deze mensenzee is door intimidatie, bedrog en beloften in opschudding gebracht. En thans begint de zee te kolken... Waarin zit hun fout? Zij zijn vergeten, dat de mensen die bereid waren hen te volgen, leven en niet sterven willen. Wellicht zouden zij erin geslaagd zijn verschillende landen hun „Amerikaanse levenswijze” op te dringen. Maar zij hebben hun mond voorbijgepraat, zijn te openhartig geworden, en iedereen heeft begrepen, dat zij de Amerikaanse sterfwijze willen opleggen, en dat is natuurlijk voor niemand aantrekkelijk. Uit de diepste diepten van het bewustzijn, het geweten, het hart, bruist een aanrollende golf omhoog. De mensen, die de nieuwe storm wilden ontketen, zijn de winden niet meer meester...

Rust is er niet. Zelfs in het slaperige Stockholm, dat geen oorlog heeft gekend, vraagt men elkaar, of er oorlog komt. Het is onbegrijpelijk, hoe de mensen onder zulke omstandigheden kunnen leven en bovendien nog werken... Ik herinner mij, hoe ik vijftien jaar geleden in Parijs bij professor Meunier dineerde en hij mij zijn plannen uiteenzette: over vijf jaar zou hij zijn onderzoekingen voltooid hebben en een boek schrijven, over tien jaar zou zijn jongste dochter trouwen, over vijftien jaar zou hij naar zijn huisje aan de kust bij Biarritz verhuizen. Hij was toen over de vijftig... Iedereen had spaarbankboekjes of rente, vooruitzichten, berekeningen, testamenten... Maar nu vertelde Dumas, dat de mensen zich elke zomer afvragen, of zij wel met vakantie kunnen gaan en waarheen, wat Truman gezegd heeft en hoe de Russen erop zullen reageren, waar het mis zal gaan — in Azië of hier in de buurt... De kracht der vredesbeweging ligt hierin, dat zij allen aantrekt; het gaat hier niet slechts om een idee — de mensen willen leven...

Sjebarsjin kwam in de avond te Moskou aan. De volgende morgen ging hij naar zijn instituut. Mamonow zei verheugd:

— Zo, bent u daar eindelijk? Wel, hoe was de reis?...

Zonder het antwoord af te wachten, begon hij te vertellen:

— Professor Rogozin is gestorven, maar dat weet u waarschijnlijk al... Dimitërko gelooft niet in de resultaten, hij praat over „kunstmatig geschapen voorwaarden”, kortom, hij is het er, zoals gewoonlijk, weer niet mee eens. Vandaag om zes uur is er vergadering — we hebben op uw terugkomst gewacht... De directeur van het proefstation in Saratow schrijft, dat de in de instructie opgesomde boomsoorten ongeschikt zijn. Ik geloof, dat zij een voorwendsel zoeken om zich te kunnen rechtvaardigen, voor het geval zij het niet klaarspelen. Dat is toch onzin...

— Niet helemaal, — antwoordde Sjebarsjin, — ik moet nu naar het ministerie. De instructie bespreken wij op de vergadering, het gaat niet alleen om het proefstation in Saratow, het is helemaal een moeilijke kwestie.

Hij gebruikte met Ljolja het middagmaal. Zij vroeg hem, hoe het in Stockholm geweest was, wat de Amerikaanse afgevaardigden gezegd hadden, of men het appèl zou tekenen. Hij begon te vertellen, kwam op dreef en werd plotseling ernstig; hij zweeg even en zei toen:

— Het is moeilijk onder woorden te brengen. De lucht is anders... Ze vroegen mij daar, hoe men bij ons voor de vrede strijdt, ik vertelde: de bouwwerken, de wederopbouw der steden, de successen der industrie, de prijsverlagingen, de aanplantingen van woudgordels. Zeker, zij begripen het en zijn enthousiast. Maar ook hun kun je moeilijk onze rust uitleggen... Daar wordt voor de vrede gestreden, zoals tijdens de oorlog in het verzet. Alles staat in het teken van de romantiek. Dumas vertelde mij, dat een vrouw op de spoorrails was gaan liggen om een trein tegen te houden, terwijl een andere vrouw arbeiders in de haven aanvoerde en dezen wapens in zee wierpen. Vroeger had ik zulke dingen al in de kranten gelezen, maar pas daar is het tot mij doorgedrongen, dat dit voor deze mensen dagelijkse kost is, dat dit hun leven vult. Iedereen riskeert zijn leven. Ik zeg je — net als in de oorlog... Als ik een dichter was zou ik het meisje, dat zich voor de trein werpt, tot onderwerp kiezen, en niet Mamonow, — dat is effectvoller. Maar wat zouden zij zonder ons beginnen... Ik heb daar gekscherend tegen Dumas gezegd, dat elke eik, die wij opkweken, een soldaat van de vrede is. Maar goed beschouwd is het helemaal geen gekheid... Dumas heeft mij van de gebeurtenissen in Nice verteld — hij kent de vrouw, die de menigte aanvoerde, goed. Een interessante geschiedenis. Zij is de dochter van een fabrikant, die failliet is gegaan... Sjebarsjin keek op de klok:

— Ik kom te laat op de vergadering, ik moet me haasten...

Hij was dadelijk alles weer vergeten: de Abbé met zijn verstandige gezicht, de aanvullingen op de resolutie, de Zweedse, die een kniebuiging voor hem maakte, de honderden eilandjes; het was hem, of hij helemaal niet weggeweest was: hij was geheel in beslag genomen door zijn geliefkoosd werk.

Hij was zijn proefnemingen met eiken lang geleden, reeds in 1934 begonnen, zelfs tijdens de oorlog kon hij het probleem van de aanplantingen niet uit zijn hoofd zetten. Toen Stalin zei: „vijftien jaar is lang genoeg”, schaamde Sjebarsjin zich haast voor zijn eiken. Een enorme termijn! Als alles van de mensen afhing, kon men deze tot op de helft bekorten. Doen de mensen bij ons niet in één jaar dingen, waarvoor men bij nuchtere berekening twee of zelfs drie jaar nodig zou hebben? Maar mensen kan men overtuigen en bezielen. Een boom kan men niet vertellen, dat er achter de schermen oorlog tegen ons gevoerd wordt, dat men ons in zesenvierzig door honger op de knieën wilde krijgen, dat droogte de bondgenoot van Amerika is en iedere poed koren gewicht in de schaal legt...

Kort na zijn kennismaking met Ljolja liep hij eens met haar in het

bos. Ljolja zei: „Moet je zien, de eik is boven alle bomen uitgegroeid . . .” Sjebarsjin antwoordde grimmig lachend: „In het begin blijft hij steken, dat is de ellende! Begrijp je niet, wat ik bedoel? Een jonge eik groeit erg langzaam, het is, of hij er de eerste jaren aan twijfelt, of het de moeite loont zijn kop omhoog te steken. Hij groeit zo'n week of drie in het jaar, een enkele keer doet hij in Juni nog een sprongetje, dat noemt men de „Johannesgroei”, — kortom, hij heeft geen haast. Hij heeft trouwens ook niets geen reden om zich te haasten; hij leeft lang en heeft tijd genoeg om alles op zijn gemak te bekijken . . . Maar de mensen hebben haast: zij willen met eigen ogen zien, waarvoor zij geleden hebben, waarvoor zij nu vechten, terwille waarvan zij zich alles ontzeggen. Als het ons eens gelukte, de bomen tot spoed aan te zetten! . . .”

Sjebarsjin bestudeerde de eikenaanplantingen in de Steensteppe, in de Oekraïne en aan de Wolga en besloot op grond van zijn bevindingen de jonge eikjes met cylinders te omgeven. Niet voor niets zeggen oude houtvesters: „Een eik voelt zich het beste, wanneer hij een bontjas aan heeft en geen muts op.” De proefnemingen leverden prachtige resultaten op: gewoonlijk groeien jonge eiken het eerste jaar hoogstens twintig tot dertig centimeter, ontwikkelt hij zich meer in de breedte dan in de hoogte, maar beschut door cylinders bereiken zij thans een hoogte van wel zestig centimeter. Dat betekende, dat het mogelijk was in acht jaar eikenwouden aan te leggen, mits men de eiken slechts met geschikte „aandrijvers” omgaf, met andere woorden: mits men bomen en struiken koos, welke als „bontjas” en niet als „muts” dienden.

Glimlachend had Sjebarsjin tot Ljolja gezegd:

— Wij zullen ook de eiken een nieuwe opvoeding geven en ze dwingen het vijftienjarenplan in acht jaar te vervullen.

De vergadering begon kalm. Dimitenko zei weliswaar, dat men zich niet op de „aandrijvers” kon verlaten, dat de proefnemingen onder buitengewoon gunstige omstandigheden waren genomen, maar dat de eikjes in de aanplantingen, waar men „aandrijvers” toepaste, in negenenveertig niet boven de vijfentwintig centimeter waren uitgekomen; dat men daarom alle aandacht op de bastaardvormen moest richten, daar de Wysotski-eik en de Timirjazew-eik immers aanzienlijk sneller groeiden. Sjebarsjin ontkende geenszins de betekenis van de door kruising verkregen boomsoorten („hun behoort natuurlijk de toekomst”), maar zei, dat dit thans op grote schaal onuitvoerbaar was, dat men echter met behulp van „aandrijvers” kon bereiken, dat zich over acht, uiterlijk tien jaar gesloten kronen zouden vormen. Dimitenko glimlachte ironisch, doch ging er niet verder op in. De hartstochten ontbrandden pas, toen men tot het verslag van het proefstation in Saratow overging. Dimitenko zei:

— De instructie is weldoordacht en is opgesteld door mensen, die de verschillende omstandigheden kennen. Wij mogen geen anarchie toestaan . . .

Sjebarsjin wierp tegen:

— De mensen moeten in staat zijn zelf te denken en op nieuwe gedachten te komen. In plaats daarvan krijgen ze de carbonaadjes niet slechts kant en klaar opgediend, maar men kauwt ze hun ook nog voor, en is dan verwonderd, dat de mensen met lange tanden eten. Natuurlijk is de instructie goed doorwrocht, maar de voorwaarden zijn niet alleen in ieder district, maar in ieder rayon anders. Ter plaatse zien de mensen, wat daar groeit, zij houden rekening met de bodemgesteldheid, zij gaan niet van doctrinaire berekeningen uit, maar van de levende ervaring. Zolang wij hun niet het initiatief laten nemen, zullen wij bij hen niet het ware élan bereiken, in het beste geval zullen zij mechanisch de voorschriften uitvoeren. Maar voor een dergelijke opzet is dat niet voldoende, wij moeten tienduizenden medewerkers weten te bezielen...

Dimiterko hield voet bij stuk en zei, dat men op deze wijze gemakkelijk het principe zelf omver kon werpen; er zaten overal mensen met geringe kennis van zaken. Indien men hen niet verplichtte zich aan de instructie te houden, „zouden zij hun fantasie de vrije teugel laten”. Miklasjewski steunde Sjebarsjin. Mamonow haalde de schouders op:

— Laten wij het proberen... Maar ik ben lang niet overtuigd van het succes.

Sjebarsjin glimlachte:

— Neemt u die Wlachowa nu eens. U hebt verleden herfst zelf gezegd, dat zij tot directrice benoemd diende te worden, en terecht. Zij is twee jaar lang mijn medewerkster geweest. Zij is niet alleen vlug van begrip, maar heeft ook eigen ideeën. Denkt u maar aan de kwestie met het bewaren van eikels in de sowchozen — dat was haar idee. En hebben wij niet velen zoals zij?

De vergadering eindigde pas laat. Na afloop moest Sjebarsjin nog een hele stapel verslagen doornemen. Mamonow kwam zijn werkkamer binnen:

— Wat Wlachowa betreft, hebt u gelijk, ik trek al mijn bezwaren in. In de instructie wordt inderdaad de linde voorgeschreven, maar de grond is daar brak, het is dus logisch, dat zij de Tataarse ahorn als mogelijkheid noemt. Zij stelt ook de skoempia, een Noordkaukasische variant van de pistacheboom, voor, dat is niet gek... Morgen wordt Rogozin begraven. Gaat u erheen?

Sjebarsjin knikte.

Ljolja had op hem gewacht. Zij liet hem alles vertellen — van Dumas en Joliot-Curie, en van die buitengewone vrouw uit Nice. Zij luisterde aandachtig, met even geopende mond.

— Dat kun je moeilijk voorstellen, — zei Sjebarsjin. — Waar denk jij aan?

— Ik moest ineens aan Leningrad denken...

Toen begon zij te vertellen, wat zij beleefd had, terwijl hij in Stockholm was. Met het werk ging alles goed, zij had verschil van mening gehad met

Demtsjinski — hij was ook zo onverschillig, zodra het een levend iets betrof, gleed hij met zijn hand over zijn gezicht en bromde: „laten wij er maar niet aan beginnen”. Overigens was dat van weinig betekenis, in het laboratorium werkten nog anderen behalve Demtsjinski. Koeksa had zelf leren lezen en stond erop, dat zij hem een boek kochten, „zo'n dikke pil, als op papa's schrijftafel”. Zij was tweemaal naar de schouwburg geweest — zij had weer eens „De drie zusters” gezien („het ontroert je elke keer opnieuw”), en in het Marionettentheater had zij gelachen als een klein kind. Haar jongere zuster Katja was verliefd geraakt op een student in de scheikunde, zij hadden voortdurend ruzie en verzoenden zich dan weer. Men had haar beloofd, dat zij in Mei vacantie zou krijgen, het zou heerlijk zijn, als Aljosja zich ook kon vrijmaken, dan zouden zij naar zee gaan — zij wilde toch zo graag eens het Zuiden zien! . . .

Uit Ljolja's woorden sprak zoveel liefde, zoveel levenskracht, dat Sjebarsjin al het andere vergat. Hij wist natuurlijk, dat er in Mei een conferentie was en dat hij zelfs geen week zou kunnen uitbreken, maar hij antwoordde opgewekt:

— Ik zal mij beslist vrijmaken. We gaan naar Soechoem, daar staat dan alles in bloei. En de zee . . .

Het was hem licht en rustig te moede.

De volgende morgen ging hij naar Rogozins begrafenis. De dode was in de grote zaal van het instituut opgebaard. Sjebarsjin dacht: hier is hij becritiseerd, maar ook geëerd, toen hij zestig jaar werd; en hier ligt hij nu dood . . . Rogozin was altijd mensenschuw geweest, maar zijn hele leven had hij zijn werk gewijd; vrienden had hij niet, maar hij werd gewaardeerd als een bekwame medewerker en een goede, hulpvaardige collega. Sinds de herfst was hij ziek geweest, maar in December had hij nog een voordracht over de vegetatieve kruising van eiken gehouden. Toen was hij zo opgewonden, dat zijn bril op zijn neus danste. Nu lag hij onbeweeglijk in zijn kist, alsof hij sliep of naar een vervelende lezing luisterde, met gesloten ogen en in eigen gedachten verdiept. Medewerkers van het instituut, studenten en arbeiders trokken langs de baar. Onder hen bevond zich ook de werkster Glasja met haar kind op de arm; zij weende, terwijl de kleuter verwonderd naar de grote kransen met linten keek. Sjebarsjin hield tezamen met Dimiterko, Mamonow en Nikolajewski de erewacht. Daarna gingen zij in de belendende kamer; de stenotypiste Klawa nam de rouwbanden van hun mouwen af. Nikolajewski zei:

— Jammer, dat hij zijn werk niet heeft kunnen afmaken, want dat was de vervulling van zijn leven . . . Weet u, Alexej Petrowitsj, de kurkeik wordt nu ook in Georgië gekweekt, naar verluidt, zijn de resultaten verbluffend . . .

Zij keerden in de zaal terug. Aan de baar zat een kleine, verschrompelde vrouw, Rogozins weduwe; zij wendde geen blik van de dode af. Sjebarsjin wilde haar zeggen, dat allen haar verdriet deelden, maar de

woorden stokten hem in de keel. Naast haar stonden twee medewerkers van het instituut, zij weenden.

Toen werden er redevoeringen afgestoken. Dimiterko zei: „Wij verplichten ons het werk voort te zetten, waaraan onze onvergetelijke Semjon Andrejewitsj al zijn krachten gewijd heeft...”

Op het kerkhof dooide de sneeuw; het was zeer stil; pas toen men het graf begon dicht te gooien, barstte de weduwe in tranen uit.

Bij de uitgang van de begraafplaats haalde Mamonow Sjebarsjin in. Zij stapten samen in de auto. Beiden zwegen. Toen zei Mamonow:

— Rogozin had gelijk, toen hij zei, dat we te weinig aandacht besteedden aan de snelgroeiende struiken, vooral aan de kardinaalsmuts...

Sjebarsjin antwoordde:

— Ja.

Bij de Sadowaja-straat aangekomen, zei Sjebarsjin, dat hij een eindje te voet wilde gaan. Eerst liep hij zonder ergens aan te denken, keek toe, hoe de auto's voorbijstuisden, hoe een meisje de appels opraapte, die uit haar boodschappentas gerold waren, hoe de ijskegels wegsmolten. Toen dacht hij aan de vorige avond met Ljolja terug. Wat is zij nog jong! Nu ja, zij is tweeëndertig en ik drieënvijftig, in Mei word ik al vierenvijftig... Nog nooit was hij zich dit verschil in leeftijd zo pijnlijk bewust geweest als thans, zelfs niet toen hij ondanks zijn verliefdheid besloten had, haar niet meer te ontmoeten. Misschien kwam het, doordat hij zich niet goed voelde — de aanvallen van zijn ziekte, die hij evenals vroeger voor zijn vrouw geheim hield, kwamen steeds veelvuldiger terug. Zijn hart kromp bij de gedachte aan Ljolja ineen: hoe vreselijk, dat zij van een oud man is gaan houden; zij heeft het leven immers nog vóór zich, terwijl ik het niet lang meer zal maken...

Op de hoek van een zijstraat bleef hij plotseling staan, hij keek om zich heen, alsof hij iets verloren had; dit alles gebeurde mechanisch — hij voelde zich opeens beklemd. Hij zag het gelaat van Rogozin in de kist en de helle kunstbloemen weer voor zich; hij herinnerde zich, hoe Dimiterko zijn rede van het blad las en hoe Nikolajewski, toen hij de aangrenzende kamer binnenging, zijn sigarettenkoker uit zijn zak haalde, toen gretig inhaleerde en tenslotte over het kweken van hybriden begon. Hoe zinloos was dat alles!...

Een ogenblik later had hij zijn zelfbeheersing herwonnen: zo is het toch beter... Indien ons leven enig doel heeft, dan slechts dit: dat men jouw gedachten verder ontwikkelt, dat de door Rogozin begonnen proefnemingen in Georgië succes hebben, dat de eiken „in bontjassen” groeien. Niemand zal beweren, dat Dumas vergeefs geleefd heeft, want hij zal de eerste zijn om te wensen, dat men op zijn begrafenis handtekeningen voor het appel van Stockholm verzamelt. De grieven en vreugden, die men zelf ondervindt, vergeet men snel, die doen later geen pijn meer en bezielen je niet meer, maar wanneer je weet, dat je anderen tenminste een klein

beetje geluk hebt gebracht, dat je een vreemde last een greintje verlicht hebt, dan jaagt de dood je geen angst meer aan. Nikolajewski is nog jong, hij is nog geen veertig, wanneer ik sterf, zal hij zich over de eiken ontfermen, of Wlachowa, of zij, die thans nog studeren en de lanen van het park der Timirjazew-academie met hun gelach, uitroepen en vrolijkheid vervullen. De wouden zullen groeien. Koeksa zal groeien. En het leven zal groeien. Maar Ljolja zal mijn liefde niet vergeten, er blijft een spoor achter, mijn genegenheid zal haar ook in later jaren verwarmen en troosten — dat alles is machtiger dan de dood.

Hij liep snel naar het instituut en zei een halfuur later tot Mamonow:

— U hebt zojuist zeer terecht over de kardinaalsmuts gesproken. Wij moeten die zaak terdege aanpakken. En de skoempia? En de goudaalbes? Er is nog veel te doen...

17

De volgende morgen kwam Nikitin bij Natasja. Hij was geheel buiten zichzelf, zijn gezicht, dat met zijn grauwigroene, in rimpels verstarde huid en zijn kleurloze, onbeweeglijke ogen gewoonlijk uitdrukkeloos was, verried opwinding. Natasja schrok:

— Is er iets gebeurd, Alexander Jegorowitsj?

Hij bewoog zijn lippen, doch zei niets; hij haalde een lucifersdoosje uit zijn zak, schoof het op een kiertje open en sprak toen zacht:

— Een ramp!

In het doosje lagen twee zijderupsen. Natasja verbleekte:

— Hebt u dan eerder niets gemerkt?

— Maar er was helemaal niets. Ze zijn met de wind meegekomen. Natalja Dmitriëwna. Ongetwijfeld uit het Borowitski-woud. Ik was daar twee jaar geleden — alles was kaalgevreten. Ik heb toen met Tetjorkin gesproken, maar hij zei mij, dat slechts een rand van het woud tot ons gebied behoorde en dat het hem dus niets aanging...

— Nee, wacht eens even... Zijn het er... veel?...

— Het zit vol. Mijn hele sector, en die van Zorin ook. In één woord: een ramp!...

— Wát moeten wij doen?

— Wij zijn al met DDT-bestuivingen begonnen. Het is erg, dat ik dertig hectaren met grote bomen heb. Maar maakt u zich geen zorgen — de rupsen zijn al een maand oud en niet al te fit meer. Wij krijgen ze wel weg...

Natasja ging naar Nikitins sector. Het reeds in 1934 aangeplante bos was vol rupsen. Natasja zei:

— Zo krijgt u het niet voor elkaar. Er moet een vliegtuig komen.

Nikitin had zich tot op dit ogenblik schuldig gevoeld en zich nogal nederig gedragen, maar bij het woord „vliegtuig” stoof hij op:

— U hebt zijderupsen alleen maar op de academie gezien, maar ik vecht al vier jaar tegen dat tuig. Neemt u mij niet kwalijk, dat ik het zo zeg, maar dat is bij u gewoon vrouwelijke hysterie. Kijkt u maar eens, hoe die rupsen daar op de grond krampachtig trekken... U wilt toch niet, dat de hele troep op slag krepeert? Zo iets komt alleen maar op de academie voor. Wacht u maar tot morgen.

Gorlenko, Zorin, Imchanitski — allen trachtten Natasja gerust te stellen. Zij zocht een boek over de bestrijding van schadelijke insecten op; hierin stond, dat bij toepassing van een DDT-oplossing van zes procent het afvallen der jonge rupsen binnen enkele uren begint, terwijl de volledige vernietiging drie tot vier dagen in beslag neemt. De volgende ochtend ging zij weer naar het bos. Op de grond krioelde het van de dode rupsen, maar er zaten nog meer levende op de bomen. Nikitin maakte zich niet meer ongerust, grinnikend verkondigde hij, dat niemand graag dood ging en dat dus ook de rupsen geen haast maakten.

Natasja wachtte nog een dag. Zorin, die aanvankelijk verzekerd had, dat alles goed zou aflopen, zag het plotseling somber in: „De oppervlakte is te groot...” Tegen de avond kwam Imchanitski met de mededeling, dat er in zijn sector ook al rupsen gevonden waren. Natasja begreep, dat alles verloren zou gaan, tenzij men een vliegtuig ter beschikking stelde. Zij besloot er zelf op af te gaan, daar zij vreesde, dat Gorlenko zich bij een eventuele weigering zou neerleggen en met lege handen terugkomen. Zij kon de nachttrein nog halen, dan zou zij dus morgenochtend bij Tetjorkin of Glybatsjow zijn.

Toen Nikitin hoorde, dat Natasja op een vliegtuig afging, zei hij vinnig:

— Nu u directrice bent, kan ik er natuurlijk niets tegen inbrengen, maar — neemt u mij niet kwalijk, dat ik het zo zeg — het is gewoon belachelijk. De mensen verrichten hier een kranig stuk werk, maar u wilt er een toneelstuk van maken — een escadrille gevechtsvliegtuigen!...

Naar het station was het veertig kilometer. Natasja vertrok bijtijds, om halfnegen reeds: beter twee uur op het station te wachten dan de trein te missen. De nacht was donker, het begon te motregenen. Halverwege bleef de auto staan. De chauffeur knoeide een hele tijd aan de motor en foeterde toen:

— Ik heb Alexander Jegorowitsj nog zo gezegd: als de wagen niet gerepareerd wordt, blijven wij beslist midden op de weg staan... Moet u dat toch eens zien!...

Natasja vroeg:

— Krijgt u hem in orde of duurt het tot morgen?

— Zodra het licht wordt, ga ik naar Koerakino en bel op, dat ze ons de drietonner moeten sturen...

Hij bleef nog lang foeteren, maar Natasja hoorde hem niet meer. Zij ging te voet door het bos. Het was nog vier- of vijftientig kilometer naar het station. De posttrein haal ik natuurlijk niet meer, maar er zullen wel goederentreinen rijden . . . Hoe eerder ik het station bereik, hoe meer kans ik heb om morgen bij Tetjorkin te zijn. Het is nu tien uur. Als ik hard doorloop, ben ik er om twee uur . . .

De regen werd heviger; de kleiweg was glibberig, Natasja viel een paar maal, sprong weer overeind en liep nog sneller. Zij had het erg warm, en zij verwonderde zich erover, omdat het overdag toch vrij koel was geweest . . . Zij kwam aan de steppe. Het regende nog steeds. Natasja dacht: vreselijk, ook het weer werkt tegen, bij regen vliegt niemand . . . Zij holde nu meer dan zij liep. Zij zag voor haar ogen het frisse lente-achtige groen van het bos en daarin één door zijderupsen aangevreten blad. Het blad groeide. Nu was de hele hemel stukgeknaagd. De regen was opgehouden en tussen de wolkenflarden liet zich een ogenblik een gele, matte maan zien. Natasja bleef staan, een ongegronde angst had haar bekropen. Als er tenminste één lichtje te zien was! . . .

Toen zij op het station aankwam, wees de klok halftwee. De posttrein was een uur geleden gepasseerd. De stationschef zei:

— Maar doe uw jas toch uit en droog uw schoenen . . .

Zij keek hem aan zonder te verstaan wat hij zei, en herhaalde:

— Laat u mij met de eerste goederentrein meerijden! . . .

Zij besepte nu, hoe gemakkelijk het geweest was, het hele eind te voet af te leggen: toen was zij in actie, terwijl zij nu slechts naar de traag voortkruipende wijzer van de klok kon kijken. Het is, of ik hier al een etmaal zit te wachten, maar er zijn pas veertig minuten verstreken . . .

Om negen uur in de morgen was Natasja in de ontvangkamer, maar Tetjorkin was er niet. Vergeefs vroeg zij naar zijn huisadres. Een meisje met bloedrode nagels zat een of andere roman te lezen en wilde niets over zijderupsen horen.

— Nikita Iwanowitsj heeft gisteren tot laat in de nacht gewerkt . . . Adressen geven wij niemand . . . Blijft u rustig zitten, hij zal wel gauw komen . . . U bent niet de enige, die op hem zit te wachten . . .

Tetjorkin kwam om half elf. Natasja drong zich snel zijn werkkamer binnen. Een man wilde haar tegenhouden en zei, dat hij eerst aan de beurt was, maar Natasja siste zo wanhopig: „Begrijpt u dan toch, zijderupsen, alles gaat eraan”, dat hij haar schouderophalend liet begaan.

Moeilijker was het om Nikita Iwanowitsj tot onmiddellijk ingrijpen te bewegen. Hij was een flegmatisch, gezet man. Een inktvlek op een referaat of een potlood zonder punt kon hem razend maken. Hij kon het niet uitstaan, wanneer men zich al te druk maakte. Hij liet Natasja uitvoerig vertellen, wat er gebeurd was, en begon haar daarop rustig, zelfs goedmoedig, nalatigheid te verwijten.

— Waarom hebt u niet bijtijds met petroleum bespoten? . . .

— Ze zijn pas drie dagen geledenesignaleerd. Misschien is het mijn schuld, dan kunnen ze mij ontslaan en voor het gerecht dagen. Dat begrijp ik... Maar nu moet er dadelijk een vliegtuig gezonden worden, er is geen ogenblik te verliezen...

Tetjorkin keek Natasja aan: haar jurk was van de regen doorgelopen en gekreukt; haar gezicht zag er afgemat uit, maar haar ogen straalden. Hij dacht eraan, hoe zij in de herfst bij hem gekomen was, toen de auto's verdeeld werden; toen had hij gedacht: zij is mooi, en zit in zo'n negorij!.. Hij kreeg medelijden met Natasja.

— U moet eerst wat gaan rusten, u hebt zeker niet geslapen. Na het eten praten wij dan wel verder...

Natasja werd woedend:

— Wij hebben geen minuut te verliezen, begrijpt u dan toch, wat er dreigt — van Bezymjonka tot Tsjoerasowskaja!... Er moet onmiddellijk een vliegtuig heen gezonden worden!

Tetjorkin fronste zijn voorhoofd:

— Wat bedoelt u met „onmiddellijk”? Hoe weet u, waar de vliegtuigen op het ogenblik zijn? Zelf hebt u uw tijd verbeuzeld, en nu schreeuwt u moord en brand... Er zijn nog lopende zaken, die eerst afgehandeld moeten worden...

Natasja sprong op:

— Neemt u mij niet kwalijk, maar ik ga...

Zij haastte zich naar het districtscomité van de partij voor een onderhoud met de tweede secretaris Samarin, met wie zij eens over lezingen voor kolchozboeren gesproken had. Samarin hoorde haar zwiingend aan, tikte met zijn potlood op zijn bureau en zei een paar maal achtereen: „Juist.” Natasja geloofde al, dat hij evenals Tetjorkin zou zeggen: „Juist, eerst verdoet u uw tijd, en nu schreeuwt u moord en brand.” Maar Samarin pakte de hoorn van de telefoon:

— Zeg, Nikita Iwanowitsj, waar zijn je vliegtuigen? Juist... En het andere?... Wel, dat moet dan naar het proefstation gestuurd worden... Was je dat ook al van plan?... Ja, maar het moet vandaag nog. Met dat tuig mogen wij geen dag verloren laten gaan... Ja, ja, dat gaat wel, zij is al gekalmeerd...

Hij keek Natasja aan:

— U moest inderdaad tenminste in de cantine wat gaan eten. In een uur is het vliegtuig klaar... Maar u hebt niet geslapen en niets gegeten, dat deugt niet...

— Zou het wel gaan bij dit weer, denkt u?

Zij wilde Samarin ervan overtuigen, dat de zaak onder geen beding uitgesteld mocht worden, alsof het in zijn macht lag de dikke, laaghangende wolken te verdrijven. Samarin keek uit het raam:

— Dat moet u aan de vliegeniers vragen.

De piloot was een man op leeftijd, hij had zich een dag of drie niet

geschoren en grijze stoppels bedekten zijn gezicht. Hij keek het weerbericht door, tuurde om zich heen en zei toen:

— Vóór het toestel zo ver is, klaart het wel op... Wij kunnen tot laat in de avond werken, de dagen zijn nu lang...

Natasja kon zich niet beheersen en viel hem om de hals. Hij werd verlegen:

— Wat nou?...

— Zij wilde hem uitleggen, wat een geluk het was, dat zij aanstonds de lucht in zouden gaan, maar zij kon geen woord uitbrengen.

Dat was op eenentwintig Mei geweest, en op de zesentwintigste was er bij Nikitin en ook op de andere sectoren geen levende rups meer over. Natasja kwam thuis, hoorde niet eens, wat Wasenka zei, ging zonder iets te eten naar bed en sliep van negen uur 's avonds tot zeven uur 's morgens.

Het was een helle, stralende dag met zeer veel bloemen; na een regenachtige zachte lente brak de zomer aan. Natasja glimlachte tegen de jonge eiken: zij hield nu eens zoveel van ze, daar zij ze van de dood gered had. Zij vergat niet naar de nieuwe loten te kijken; ze ontwikkelden zich goed. Zij voelde zich vreselijk moe — het was haar, of zij nog een hele dag kon slapen, maar ondanks haar vermoeidheid was zij vervuld van een diepe, intense vreugde.

's Avonds kwam er post; voor Natasja was er een brief van haar vader. Dmitri Alexejewitsj schreef:

„De lente is bij ons goed ingezet. Op één Mei was het heet. Moskou wordt steeds mooier, overal zijn linden geplant en nieuwe plantsoenen aangelegd, zelfs de huizen zijn hier en daar geschilderd. Eergisteren heb ik een hoogst interessante lezing gehoord, de chirurgie verricht werkelijk wonderen. Ik zal je niet met namen van ziekten vermoeien, daar heb je toch geen verstand van, maar stel je voor, dat men weldra armen en benen zal kunnen „monteren" — afsnijden en weer aannaaien, dat is geen sprookje. Ze hebben proeven met een hond genomen, en die dartelde voor onze ogen zo lustig rond, dat wij niet eens konden zien, aan welke poot hij geopereerd was. Je begrijpt, welke mogelijkheden dit biedt bij allerlei ziekten, gezwellen, verminkingen — kortom bij al het menselijk leed! Verder heb ik een lezing gehoord, die jou zeker ook zou hebben geïnteresseerd: over rijstplantages in de Oekraïne, je weet gewoon niet wat je hoort.

Ik heb het erg druk. Dokter Pasjkow is met vacantie, zodat ik tweemaal zoveel werk heb. Jij vraagt naar mijn bezigheden als afgevaardigde. Ik krijg dagelijks brieven van kiezers: nu eens moet het dak van een paedagogisch instituut hersteld worden, dan weer is er iemand zonder reden pensioen geweigerd, of iemand vraagt een kamer, of een burgeres is op zoek naar de vader van haar kind, die geen alimentatie betaalt. Ik ben al op alle ministeries bekend — ik hang ze daar behoorlijk de keel uit.

's Nachts kom ik soms tot lezen. Het is jammer, dat er zo weinig boeken zijn, dat wil zeggen: er komen er genoeg uit, maar er is soms niets bij, dat de moeite van het lezen waard is. Sommige schrijvers blijven wel erg aan de oppervlakte van het leven, beschrijven grote dingen, maar van de mensen, die deze dingen volbrengen, vertellen ze veel te weinig. Zo komt het, dat ik figuren als Bazarow, Oblomow of Andrej Bolkonski veel beter ken dan onze tijdgenoten, en dat spijt me.

Aandachtig volg ik de kranten en ik kan niet begrijpen wat er met de Amerikanen gebeurd is. Zeker, bekrompen zakengeest en laaghartigheid is er bij hen altijd in overvloed geweest, Gorki heeft dat uitstekend beschreven, ik heb het echter niet over geweten en over verstand in de hogere zin van het woord, maar over doodgewoon gezond verstand. Elke dag brengen de kranten berichten over onlusten in Europa. Op wie rekenen de Amerikanen eigenlijk? Gisteren stond er in de „Nieuwe Tijd” een artikel over hun pogingen het leger van Hitler weer op de been te brengen. Maar hoe willen ze doden weer tot leven brengen? Het gaat er niet om, dat Hitler de beenderen van zijn aanhangers over de hele wereld verspreid heeft, vooral over ons land, maar dat de overlevenden alle lust tot verovering vergaan is. Met de mooiste beloften krijg je hen niet meer zover, nog eens tegen ons op te trekken, ze weten, hoe dat zal aflopen. Het is alleen bitter, dat dergelijke speculaties de mensen het leven vergallen. De man, die een ontdekking zou kunnen doen of een goede roman schrijven, voelt geen grond onder de voeten, zijn gedachten blijven op een of andere schunnige redevoering of een provocerende buitensporigheid steken. Ik wacht hunkerend op het ogenblik, dat alle fatsoenlijke mensen eens goed kwaad worden en die smeerlapperij paal en perk stellen. Ik zend je een brochure — het stenogram van de voordracht van professor Sjebarsjin over het congres in Stockholm, buitengewoon interessant, misschien is het je nog niet onder ogen gekomen.

Van Wasia heb ik onlangs een kort briefje gekregen, hij verheugt zich erop, dat jij in Juni komt. Ik ben ook blij, zowel voor jullie als voor mijzelf: gelukkig leidt de weg naar Minsk over Moskou, zodat ik jou spoedig zal kunnen omhelzen en mijn kleinzoon bekijken. Zeg tegen Wasenka, dat ik een duikboot voor hem heb; een kennis van mij, een mécanicien, heeft haar gemaakt, wij hebben haar in de badkuip geprobeerd en zij vaart als een echte.

Nu, lieve Natasja, houd je taai, deel bijtijds mee, wanneer je komt, want jij blijft stellig niet langer dan één dag hier in de stad, en ik wil mij helemaal vrijmaken.”

Natasja dacht bedroefd: hij schrijft geen woord over zijn gezondheid. Ik weet maar al te goed, dat energie nog niets bewijst — hij sterft eerder dan dat hij ophoudt iets voor anderen te doen . . .

In November had Sjebarsjin Natasja laten overkomen: zij werd toen tot directrice van het proefstation benoemd. Zij bracht vier dagen in

Moskou door en werd vrijwel de gehele tijd door besprekingen en beraadslagingen in beslag genomen. Pas de laatste avond was zij aan haar vader toegekomen. Dmitri Alexejewitsj was opgewekt en zat vol verhalen, tot hij plotseling zwijgzaam werd. Natasja merkte op, dat de kleur uit zijn gezicht wegtrok. Zij vroeg, wat hem scheelde, hij antwoordde niet, haalde een flesje uit zijn zak en likte aan de kurk; een halfuur lang bleef hij zwijgen en stond toen op: „Zie je, ik kan nog dansen . . .” „Wat was er met je aan de hand?” — vroeg Natasja verontrust. Hij antwoordde: „Niets, ik zat gewoon te denken . . .”

Zij vertrok met ongerustheid in het hart. Toen de dokter uit het ziekenhuis op een keer bij Marfa Ignatjewna kwam, vroeg Natasja hem: „Bestaat er een medicijn, dat je niet inneemt, maar waarbij je alleen aan de kurk likt? . . .” De arts antwoordde: „Dat moet nitroglycerine zijn, bij angina pectoris . . .” Natasja kon de hele nacht niet in slaap komen, zij wilde haar vader een telegram sturen, en de volgende morgen schreef zij hem een brief, waarin zij hem dringend verzocht verlof te nemen en zich te laten behandelen. Dmitri Alexejewitsj antwoordde, dat hij volkomen gezond was en dat het zijn taak niet was, zich te laten behandelen, maar anderen te behandelen; natuurlijk zou hij vacantie nemen, maar niet vóór Augustus.

Toen Natasja de brief van haar vader overlas, dacht zij aan de woning in Moskou. Vreselijk, dat zij hem alleen gelaten had! Maar voor niets ter wereld zou hij zijn ziekenhuis in de steek laten, en zij kon toch ook niet van het proefstation weggaan. Het is of de duvel ermee speelt — wij leven allemaal gescheiden. Wasia en ik zijn sterk, nu wij elkaar na de oorlog hervonden hebben, kan geen scheiding ons meer deren. Ik maak mij over vader ongerust. Hij zegt niet, hoe oud hij is, maar ik geloof stellig, dat hij al drie- of vierenzestig is . . .

— Opa heeft een duikboot voor je, — zei ze tegen Wasia.

— Een echte?

— Reken maar. Hij schrijft, dat hij haar in de badkuip heeft laten varen . . .

Wasia pruilde teleurgesteld:

— In de badk-ui-p? . . . Dan is het geen echte. Ik wil er zo een, die ik in de vijver kan laten varen . . .

Die nacht las Natasja het stenogram van Sjebarsjins voordracht. Stellig had Sjebarsjin, terwijl hij sprak, gedacht aan de „catacomben” van Stockholm, Dumas, de jonge neger, de Italianen en de Amerikaanse pastoor. In ongewone, bezielende woorden had hij de spanning, de toorn en de verwachtingen van deze mensen weten weer te geven. Natasja las zonder onderbreking; daarna peinsde zij: hoe zou men daar leven? . . . Zij dacht terug aan die nacht, het glibberige pad, de regen en het intense verlangen, zo spoedig mogelijk naar het station te komen . . . En bij hen was dat iedere dag zo . . . Opeens moest zij aan Sergej denken op die

avond, toen zij bij Nina Georgiëwna waren. Hij bracht Natasja thuis. Zij spraken over de oorlog, over de bevrijding van Wilno en over het feit, dat in Parijs een jonge vrouw een fascistische tank in brand gestoken had. Sergej was opgewonden en droomde ervan, hoe het na de overwinning zou zijn. Voor haar huis namen zij afscheid, Natasja zei: „Serjozja, jij komt spoedig terug, Walja, en mama, en wij allemaal wachten op je...” Anderhalve maand later was hij gesneuveld. Waarom moest zij aan hem denken? Misschien omdat Sjebarsjin vertelt, hoe een Française in Nice de politie tegemoet trad? ... Nee, niet slechts daarom ... Voor dat zij afscheid namen, had Sergej gezegd: „Het wordt een grauwe ochtend ... En toch hoort de dag aan ons ...” Vandaag was het prachtig weer, ik kan mij niet herinneren, wanneer wij het laatst zo'n dag gehad hebben: stralend, heet en toch fris. Met de zijderupsen hebben wij afge-rekend ... Had ik de jonge eiken dan aan hun lot kunnen overlaten? ... Nikitin was zo blij, dat hij mij haast doodgedrukt had. Waarom wilde hij niets van een vliegtuig weten? Zeker omdat ik erover begonnen ben. Hij is een goede kerel, maar kijkt niet verder dan zijn neus lang is ... Ik moet vader schrijven, hoe wij de rupsen verdelgd hebben, dat zal bij hem in de smaak vallen. Het is eigenlijk niet meer de moeite om te schrijven — over drie weken ben ik in Moskou, dan kan ik het hem vertellen. Als hij maar eens wilde uitrusten om op zijn verhaal te komen! ... Ook Wasia zal ik binnenkort terugzien ...

Inslappend pakte zij met haar warme hand het hoofdkussen. Het was haar, of zij Wasia kuste, maar dat was reeds in haar slaap.

18

Natasja zei smekend:

— Laten wij toch eindelijk een beetje gaan zitten, ik kan niet meer ...

De hele dag had Wasia met haar door Minsk gezworven, hij wilde haar alles laten zien: elke kleinigheid scheen hem buitengewoon belangrijk. Hier had men een huisje gesloopt en zodoende een vrije doorkijk gekregen, ginds moest een straat met een bult geëffend worden ...

— Ik heb onlangs in een museum een manuscript van Lermontow gezien, bijna ieder woord was doorgestreept, eerst stond er „folteren”, dat was doorgehaald en vervangen door „bestrafen” en dat was vervolgens weer in „folteren” veranderd. Wanneer je „Een held van onze tijd” leest, merk je dat natuurlijk niet, maar een roman bestaat uit woorden ... Jij hebt er geen idee van, waarmee ik mij allemaal moet bezighouden, — hier staat een kiosk op de verkeerde plaats, daar is een schutting slecht geverfd, dan weer zijn er wel deuren, maar geen deurknoppen ... Vóór

de revolutie was het geen stad, maar een enorme nederzetting zonder plan of idee en zonder eigen karakter. Indien Minsk toen iets tot uitdrukking bracht, dan was het alleen erbarmelijkheid, de verveling van een afgelegen provincieplaatsje. Later is men gaan bouwen. Weet je nog, hoe het eruit zag, toen jij hier kwam? ... En toen de oorlog. Bombardementen. Bij hun aftocht hebben de Duitsers mijnen gelegd en hele straten in de lucht laten vliegen ... Denk niet, dat ik over alles even enthousiast ben, uit artistiek oogpunt valt er heel wat aan te merken: er is zowel decoratieve kitsch als eclecticisme. Maar er ontstaat een stad, dat is de hoofdzaak ... Ik heb laatst eens in buitenlandse tijdschriften gebladerd: veel begaafde architecten, interessante ontwerpen, foto's van prachtige villa's. Maar daar bouwt een architect een huis en trekt zich van de rest niets aan, hij weet, dat er vlak naast toch iets onmogelijks komt te staan — het is je reinste mengelmoes. De steden groeien net naar het uitkomt, — dat hangt er van af, wat iemand toevallig mooi vindt, waar iemand een stukje grond heeft gekocht ... Alle zin van wat wij doen ligt niet in afzonderlijke huizen, maar in het stadsplan. Kijk maar eens: is dat soms het Minsk van vroeger? Je voelt meteen, dat het een hoofdstad is ...

Natasja dacht: Wasia is veranderd. Soms maakt hij mij gewoon verlegen. Hij is rijper geworden, hij heeft een wijde kijk op de dingen ...

Wasia vertelde haar niet, wat hij had doorgemaakt (zij hadden elkaar sinds de herfst van achtenveertig niet gezien). Nu eens wilde Soeslikow met alle geweld bontgeverfde wapenschilden tegen de gevels plakken, een andere keer kwam Sjerwinski met een gril en wilde de huizen met de achterkant naar het plantsoen keren, dan weer stokte het werk wegens gebrek aan arbeidskrachten of door het uitblijven van bouwmaterialen. Wasia moest voor elke man vechten. Het werk was zwaar en prozaïsch — zij hadden geen plannen voor zich, maar een groot bouwbedrijf, met haperingen, misrekeningen en onenigheden. Nabokow was een luiaard, Boebentsow een intrigant; Sjepelewitsj was bij het minste of geringste beledigd en schreeuwde, dat hij naar Moskou zou gaan. Toch verloor Wasia geen ogenblik de hoofdzaak uit het oog; hij wist de idee niet slechts in ieder huis, maar in elk onderdeel van een huis te zien.

Twee maanden had hij in angst en spanning geleefd: Odintsow was plotseling naar Moskou overgeplaatst, zijn plaatsvervanger Sawtsjenko verklaarde, dat het bouwobject ingekrompen moest worden — het effenen der straten bijvoorbeeld kwam te duur —, en dat het bouwplan nodig herzien diende te worden. Wasia reisde tweemaal naar Moskou, verklaarde, schreef, drong aan en vernam plotseling, dat in Sawtsjenko's plaats Oboechowitsj was benoemd. Wasia vroeg zich af, of dit een vooruitgang dan wel een achteruitgang zou zijn. Een week later liet Oboechowitsj hem bij zich komen en zei: „U hebt volkomen terecht geprotesteerd, dit is de hoofdstad van een republiek ...

— Waarschijnlijk gaat het jou met je eiken net zo, — zei hij tot Natasja.

— Nee, Wasia, dat is iets anders... Je kunt zeggen, wat je wilt, maar dit is kunst. Ik herinner mij, hoe ik eens een gesprek met Serjozja voerde. Dat was op jouw verjaardag, wij hadden kort tevoren gehoord, dat jij nog leefde en in het leger was, en wij hadden een feestje georganiseerd... Serjozja zei, dat hij na het einde van de oorlog bruggen zou bouwen, en voegde er toen aan toe: „Ik benijd Wasia, voor een architect is dat, wat hij bouwt, niet slechts berekening, maar een stuk van zijn hart. En ik zou zo graag iets van mijn dromen in mijn werk leggen!...” Wanneer ik naar Minsk kijk en naar jou luister, is het mij, of jij jezelf, je kameraden, allen in de stad inbouwt... Neem mij, ik ben een gewone vrouw, heb zo goed en zo kwaad als het ging mijn vak geleerd, verzorg mijn bomen, twist met Nikitin, maar denk jij, dat ik geen dromen heb? Ik kan ze niet onder woorden brengen, dat is iets anders... Maar jij praat ook namens mij...

Zij gingen naar huis. Wasenka holde hun tegemoet — hij had met de pioniers bij het riviértje gespeeld en vertelde zijn vader:

— Mama is bang, dat ik verdrink. Dat komt, omdat zij een vrouw is. Jij begrijpt dat beter, papa: ik kan niet verdrinken, want ik kan prima zwemmen, ook op mijn rug en mijn zij. Opa's boot is iets geweldigs. Alle jongens kwamen kijken. Er kwam een politie-agent bij, hij wilde de boot beetpakken, maar ik heb hem haar niet gegeven. Duiken dat ze kan!... Papa, ik kan ook duiken...

Natasja maakte zijn avondeten klaar, en hij sliep gelukkig en vol-daan in.

Het was een korte Juninacht. Natuurlijk moest Natasja denken aan die even heldere, lichte nacht in datzelfde Minsk, waarmee haar leven begonnen was, haar geluk, haar verdriet en de kleine Wasenka. Er was sindsdien negen jaar verstreken... Soms kwam het haar alles als een droom voor. Zij was als een klein meisje bij Wasia gekomen, had een onzinnige geschiedenis verzonnen, namelijk dat er bij Minsk door schadelijke insecten aangetaste bomen uit vliegtuigen bespoten werden. Toen had zij nergens enig idee van gehad, zelfs niet van zijderupsen... In die nacht had zij zulk een geluk leren kennen, dat zij daaruit jarenlang levenskracht had geput. De volgende morgen waren zij opgewekt van huis gegaan, er stond een sterke wind, Wasia toonde de huizen, die hij bouwde en plotseling brak alles af: door de radio werd de rede van Molotow uitgezonden — oorlog!... De stad brandde. Zij liep over de straatweg. Er vielen bommen. Toen zag zij voor de eerste maal een mens sterven... En van Wasia taal noch teken. Drie jaar lang wist zij niet, of hij nog in leven was. Nee, dat zou zij nooit vergeten!...

Zij omhelsde hem, kuste hem haastig en koortsachtig, alsof zij bang was, dat iemand hen voor lange tijd, misschien voor altijd zou scheiden.

Het begon te dagen. De kamer werd blauw; alles kreeg iets onbestemds, als toneeldécors. Wasia genoot van zijn Natasja: de hartstochtelijke, gesloten vrouw en het schuchtere meisje, van wie hij in de oerwouden van Witrusland droomde, waren tot één persoon verenigd — moe, lief en vol warmte als het leven.

Natasja kon zich nu niet losmaken van haar herinneringen. Toen was het ook vroeg licht geworden, zij was uit bed gesprongen en naar het raam gelopen. Allen sliepen. Niemand vermoedde, dat over een uur de oorlog zou uitbreken... Zij zag het hospitaal voor zich, waar zij twee jaar lang had gewerkt, de bloedige verbanden, de koortsige ogen der gewonden.

— Zou dat werkelijk weerkomen?...

Wasia begreep niet, wat zij bedoelde:

— Wat?...

Zij bracht met moeite uit:

— Oorlog.

Hij verzonk in gepeins en keek nu eens naar Natasja, dan weer naar het lichtgeworden venster, waarachter een nog onvoltooid huizenblok in een blauw waas lag.

— Je zei: „oorlog”? Nee, Natasja, nee! Ik kan het niet bewijzen, maar het is zo... Jij weet, hoe Wasia groeit, hoe een boom groeit... Je kunt toch geen eiken zaaien met het uitzicht op een levensduur als van vlinders? Ik denk vaak over Minsk na. Het bouwen van een stad eist veel tijd, daar werken meerdere generaties aan. Wij zullen al lang vergeten zijn, wanneer men nog steeds aan Minsk zal bouwen... Het volk schrijdt voorwaarts, het neemt grote stappen... Wij hebben niet voor niets gestreden, Natasja, wij zijn nu geen kinderen meer, wij laten ons niet bang maken... Hier bij mij werkt Sjelega, wij waren in dezelfde partizanenafdeling. Hij is een van de beste bouwers. Op een keer zei Charitonow tegen hem: „Sjelega, wij beleggen een bijeenkomst voor de vrede, jij moest ook maar een paar woorden zeggen...” Hij antwoordde: „Ik zeg het met bakstenen, wij leggen er tweeëneenhalfduizend in een uur. Laten zij maar beginnen, dan zullen wij hun eens even van replek dienen!...” Nooit zullen ze het wagen! Dat is de waarheid, Natasja, even waar als dat het nu ochtend is, als dat ik jou bemin, zo bemin, dat mijn hart dreigt te barsten...

Hij schoot plotseling in de lach:

— Dadelijk wordt Wasia wakker en laat zijn boot in de waskom varen.

Ook Natasja lachte. Wasenka sliep nog. Een zonnestraal danste boven zijn hoofd. Door het raam drongen stemmen van straat naar binnen. Wasia sprong uit bed:

— Daar heb je de timmerlieden... Ik moet hun zeggen, dat er van de kozijnen geen spaan deugt.

Hij kleepte zich snel aan; bij het weggaan kuste hij Natasja, die nog slaperig was en zich nog niet aan de vaste greep van de nacht ontworsteld had, en onverwacht zei hij met een vage glimlach:

— Weet jij, wat Faust deed, toen hij besepte, wat geluk was? Hij bouwde een stad.

Senator Low kende Beandle als een koelbloedig man. Twintig jaar geleden, toen „zwarte Woensdagen” en „zwarte Vrijdagen” elkaar afwisselden, toen elke dag nieuwe drama's bracht: de filmkoning George Eastman schoot zich een kogel door het hoofd, de staalkoning Donald Pearson pleegde zelfmoord, de conservenkoning Swift sprong uit het raam, de financier Lämmle nam vergift in, — maaide de directeur van de „American Bank” onverstoord het grasperk in zijn tuin of speelde ping-pong; zijn lijfspreuk was: „Aandelen kunnen dalen, maar ik wil niet, dat mijn bloeddruk stijgt.” Low was dikwijls verontwaardigd over zijn onverstoorbaarheid en zei, dat men niet blind mocht zijn, dat het gevaar te groot was; maar na elk gesprek met de bankdirecteur voelde hij zich opgelucht: Beandle's optimisme werkte aanstekelijk.

Hij was voor zaken bij de directeur gekomen. Beandle informeerde naar de gezondheid van de senator. Low antwoordde:

— Wat doet mijn gezondheid ertoe? Ik zeg u ronduit, dat wij het beslissende ogenblik naderen. De roden maken zich op om de Westelijke sectoren van Berlijn te bezetten. Allicht, dat doen ze niet openlijk, ze noemen het een „jeugdbijeenkomst”. Maar kolonel Roberts heeft mij gezegd, dat onze troepen in staat van paraatheid zijn gebracht. Ik ben er lang niet van overtuigd, dat wij het zullen kunnen houden. Wijlen majoor Smeadle heeft mij verteld, dat de roden daar over een grote strijdmacht beschikken. Voelt u zich alstublieft niet beledigd, maar u bent verbazend zorgeloos.

Wanneer Low Beandle sensationele nieuwtjes bracht, antwoordde deze gewoonlijk: „We moeten niet overdrijven. De Russen zijn niet zo verschrikkelijk als die Roberts van u ze schildert. Het komt allemaal best in orde.” Nu lachte hij slechts ironisch:

— Alles is mogelijk. Maar ik laat mij om drie straatjes in Berlijn niet uit mijn humeur brengen, en dat raad ik u ook aan. Mij interesseert het veel meer, wat er met ons zal gebeuren. Het zou natuurlijk het verstandigste zijn, zich diep in het land terug te trekken. Maar ik kan toch mijn zaken niet in de steek laten! Ik ben aan de hoofdstad gebonden . . .

— Denkt u, dat zij een luchtaanval op Washington kunnen doen? —

vroeg Low in de vage hoop, dat Beandle hem gerust zou stellen.

Beandle haalde de schouders op:

— Hoe zou ik dat weten? De roden plegen met mij geen overleg. Maar u zou er verstandig aan doen, niet al te veel te rekenen op de dossiers van die Roberts van u of op de tanks van generaal Dawes. Kent u Green? Zo niet, dan zal ik u met hem in aanraking brengen. Het is een geniaal architect, hij bouwt voor mij een ondergronds huis. Geen schuilkelder, maar een echt huis met alle comfort. Zelfs professor Reiner, de beste specialist voor atoomkwesties, heeft mij verzekerd, dat ik rustig kan pingpongen, al valt er een bom boven op de stad. Natuurlijk, u hebt een landgoed in Mississippi, dat is een paradijs: zover komen ze nooit met hun vliegtuigen. Maar u moet het grootste deel van het jaar in Washington doorbrengen. Waarom laat u geen onderaards huisje bouwen? U hebt u genoeg om anderen bekommerd, u moet ook eens aan uzelf denken.

Beandle verweet zich later, dat hij dat gezegd had. Low liep rood aan en stooft op:

— Ik ga mij niet onder de grond verstoppen! Mijn grootvader is voor de muren van Richmond voor Amerika gesneuveld. Voelt u zich alstublieft niet beledigd, maar u gedraagt u als een rat...

Woedend verliet hij Beandle's huis. Thuis begon hij te piekeren: als Beandle de schrik te pakken heeft gekregen, moeten de roden wel erg sterk zijn. Zeker, het is onwaardig onder de aarde weg te kruipen, maar men moet de waarheid onder de ogen durven zien. De artsen zeggen, dat ik mijzelf vermoord, ik mag mij niet opwinden, want dat geeft verhoogde bloeddruk; misschien hebben zij gelijk, maar hoe ziek ik ook moge zijn, het ziet er naar uit, dat ik niet aan mijn ziekte, maar aan die bom te gronde ga. Heeft de Almachtige dan werkelijk besloten Amerika te vernietigen?

De senator reeds naar Roberts.

— Weet u, wat Beandle aan het doen is? Hij bouwt een onderaards huis. Dat is symptomatisch... Ik zeg u ronduit, ik kan niet wennen aan de gedachte, dat de Russen de atoombom hebben...

Roberts trachtte hem gerust te stellen:

— Beandle is altijd een lafaard geweest. Zeker, de roden hebben tien of twintig bommen, maar zij zijn een heel stuk achter.

— Ik vrees, dat één bom genoeg is voor Washington.

— Zij durven het nooit... Hebt u hun „Stockholms appèl” gelezen? Dat zij zo heftig tegen de bom protesteren, is geen toeval...

De kolonel vertelde Low, dat de zaken er niet slecht voor stonden: in Berlijn waren de roden bang geworden en hadden van de bestorming der Westelijke sectoren afgezien; op de conferentie in Londen was tot de oprichting van een Europees leger besloten; de president begon in te zien, dat men zonder krachtige maatregelen in Amerika zelf in de knel

zou raken — de zogenaamde „vorstanders van de vrede” zouden weldra naar de gevangenen dienen te verhuizen.

— Ik ben voor zakelijke aangelegenheden naar u toe gekomen, — zei Low. — U hebt gelijk, dat „Transoc” na de geschiedenis met Sablon niets meer kan beginnen. Ik heb besloten een nieuw agentschap op te richten, wij noemen het „Pax” — dat klinkt goed en opent bovendien vele mogelijkheden. Natuurlijk zullen wij Nivelles moeten lozen. Ik moet u eerlijk zeggen, dat mij dat niet spijt, hij is mijn schoonzoon, maar hij is een Fransman, men kan geen staat op hem maken. Majoor Smeadley was heel iets anders, dat is een onherstelbaar verlies. Wij moeten nu evenwel niet treuren, maar handelen. Wij zullen veel meer kunnen bereiken dan met „Transoc” — ik heb nu ervaring, en ook de tijden zijn anders: twee jaar geleden hebben wij de roden nog ontzien. Ik herinner mij de eerste instructies aan Nivelles — oppositie, pamfletten, relaties. Nu begrijpt iedereen, dat er met de roden niet te praten valt, zij moeten vernietigd worden... Ik heb goede medewerkers, maar ik weet niet, wie ik aan het hoofd moet stellen.

Roberts dacht na.

— Ik zou een uitstekende kandidaat voor u weten, — zei hij tenslotte. — Op het State Department heeft een zekere Bernson gewerkt. In verband met de affaire van de Russische spion heeft hij zijn ontslag moeten nemen. Ik was indertijd niet erg over hem te spreken, omdat hij er getuigen bijgehaald heeft, zonder vooraf met mij te overleggen. Maar later heb ik hem beter leren kennen en hij heeft mij meermalen bij mijn werk geholpen. Hij is niet scrupuleus, het is een energiek man, die bereid is elke opdracht uit te voeren; bovendien is hij werkelijk bezield van een idee. Hij heeft veel voor, hij is in de Sowjet-Unie geweest en kent Russisch. En Rusland is nu de hoofdzaak... Drie jaar lang heeft hij zich met „displaced persons” beziggehouden, hij kent alle emigranten uit Oost-Europa. U hebt terecht opgemerkt, dat de situatie radicaal gewijzigd is: wij hebben nu geen behoefte aan journalisten, maar aan mensen met durf, die weten te handelen. Als u wilt, zal ik Bernson bij u sturen, dan zult u zien, dat ik gelijk heb.

Bernson maakte een gunstige indruk op de senator: hij gedroeg zich bescheiden en zei, dat hij voor Moskou, Boedapest en Praag mensen zou weten op te trommelen; hij voegde eraan toe, dat het hem een waar genoegen zou zijn, onder Lows leiding te werken.

Een paar dagen later brachten de kranten de eerste berichten over het nieuwe persagentschap „Pax”, dat naar verbetering in de betrekkingen tussen West en Oost streefde en aan het hoofd waarvan de professor in de Slavische talen Bernson stond.

Na vele vernederingen beleefde Bernson zo zijn triomf. Jammer, dat hij niet naar Boidge kon gaan, hem een goede havanna aanbieden en terloops zeggen: „Ik verdien nu tweemaal zoveel als u. Wie het laatst

lacht, lacht het best . . ." Daarvoor in de plaats wreekte Bernson zich op zijn vrouw, die hem een jaar lang de geschiedenis met Minajew onder de neus gewreven had. Toen mevrouw Bernson hem een kopje zwarte koffie bracht, snauwde hij:

— Geef je mij nu alweer koude koffie? Wanneer een man verantwoordelijk werk heeft, dient zijn vrouw hem een geschikt milieu te scheppen. Ik zou wel eens willen weten, waar jij eigenlijk aan denkt! . . . Als dat nog eens gebeurt, smijt ik al je romans het huis uit en zul je niet meer de bioscopen platlopen — geen cent krijg je van mij . . .

Wanneer haar man een scène maakte, placht mevrouw Bernson spottend te antwoorden: „Blaas je niet zo op, jongske, anders barst je nog." Maar nu zat de directeur van een groot agentschap tegenover haar, en zij mompelde schuldbewust:

— Jongske, het zal niet meer voorkomen. Wees lief en geef je domme Nancy een zoen . . .

Low had besloten met de liquidatie van „Transoc" nog een paar maanden te wachten, opdat niemand op de gedachte zou komen, dat er tussen „Pax" en het vorige agentschap enig verband bestond. Hij werkte koortsachtig, en dat kalmeerde hem. Maar toen Bernson zich in zijn nieuwe, prachtige werkkamer geïnstalleerd en tot de senator gezegd had: „nu zal alles op rolletjes lopen", verzonk Low opnieuw in kwellende gedachten. Amerika wordt door de ondergang bedreigd. Zelfs als Roberts gelijk heeft en wij tienmaal zoveel atoombommen hebben als de roden, zal dat ons niet redden. Hoe kon de Almachtige hun de bom geven? . . .

Low stelde deze vraag aan zijn vriend, dominee Sing, een belezen man, die algemene achting genoot. Ten antwoord sloeg deze de bijbel open:

— In de Schrift staat over onze tijd geschreven: „Breuk op breuk wordt er uitgeroepen: want het ganse land is verstoord; haastelijk zijn mijne tenten verstoord . . . Zekerlijk mijn volk is dwaas. Mij kennen zij niet; het zijn zotte kinderen en zij zijn niet verstandig; wijs zijn zij om kwaad te doen, maar goed te doen weten zij niet. Ik zag het land aan, en zie, het was woest en ledig; ook naar de hemel, en zijn licht was er niet, ik zag de bergen aan, en zie, zij beefden, en alle de heuvelen schudden; ik zag, en zie, daar was geen mens, . . . en het vruchtbare land was ene woestijn . . ."

— Wat moeten wij doen?

— Dat, wat u nu reeds doet, waarde mister Low. Ik vind uw nieuwe onderneming uitstekend. Het is de wil van de Allerhoogste, dat wij in de strijd tegen het rode materialisme krachten noch middelen sparen.

Low kon majoor Smeadle niet vergeten. Wel tienmaal per dag zei hij bij zichzelf: ik heb nu geen handen, geen voeten en geen hoofd. Smeadle was onbaatzuchtig, bescheiden en moedig. Als wij meer van zulke mensen hadden, zou de Allerhoogste waarschijnlijk wel medelijden met Amerika hebben . . .

Kort na de moord op Smeadle schreef Low aan Mary: het was hem zo zwaar te moede, dat hij besloot zijn smart met zijn dochter te delen, ofschoon hij haar als verloren beschouwde. Hij schreef Nivelles dikwijls over aangelegenheden van „Transoc”, maar dit was zijn eerste brief aan Mary sinds haar vertrek; hij was aan Smeadle gewijd. Mary antwoordde niet, maar schreef onder een brief van Nivelles bij, dat zij haar vader voor zijn attentie bedankte en hem bezwoer zich in acht te nemen.

Low schreef Coster en verzocht hem in Parijs een rouwavond ter nagedachtenis van Smeadle te organiseren en vooraanstaande vertegenwoordigers der Amerikaanse kolonie, Fransen (volgens opgave van Nivelles) en uiteraard ook Mary uit te nodigen: „Ik weet, dat Europa haar volkomen bedorven heeft, maar zij heeft een goed hart, zij voelt stellig gewetenswroeging, wanneer zij eraan denkt, hoe zij Smeadle beledigd heeft. Bij de rouwplechtigheid zal zij onze familie vertegenwoordigen.”

Bill was woedend: die roodharige heeft definitief zijn verstand verloren! Niet alleen dat hij mij naar Finland stuurt, waar de mensen blind worden van de houtbrandewijn, hij wil ook nog, dat ik een lijk mis opdraag aan de ellendeling, die mij door het slijk gehaald heeft! Coster voelde evenwel niets voor onenigheid met de senator, daar de oude man geld in overvloed had. Daarom schoof hij alles op Nivelles en schreef, dat de directeur van het agentschap geen geld voor de organisatie van een rouwavond beschikbaar gesteld had en dat dergelijke plechtigheden in Parijs zeer kostbaar waren. Het schoot Bill te binnen, dat men hem voor zijn sensationeel artikel over de roden in Stockholm te weinig betaald had; hij ergerde zich nog meer en schreef aan het slot van zijn brief: „Ik heb mijn best gedaan, mevrouw Nivelles, die ik in haar lievelingscafé op Montparnasse aantrof, voor uw nobele idee te winnen, maar zij antwoordde mij, dat zij geen lust had majoor Smeadle te bewenen, daar hij zijn verdiende loon gekregen had.”

Bill wist, welk een slag hij de senator hiermee toebracht. Toen Low zijn brief gelezen had, bleef hij de hele avond als aan zijn stoel gekluisterd zitten. Ik heb mij verzoend met de gedachte, dat mijn dochter aan de zwier is, onzin uitkraamt en in staat is met kleurlingen naar bed te gaan, maar nooit had ik vermoed, dat zij een rode zou worden. Wie weet, of zij niet iets met de moord op de arme Smeadle uitstaande heeft.

Richmond junior schreef Low, dat de senator in Jackson verwacht werd: de roden waren brutaler dan ooit tevoren. De gouverneur was een slappeling, en indien men geen krachtige maatregelen zou nemen, zouden de negers gaan rebelleren. Low begreep, dat hij beslist naar Mississippi moest gaan. Roberts vergiste zich, indien hij dat voor een vacantiereis hield — het was strijd: Low moest de roden vernietigen, het achterland voor de op handen zijnde oorlog zuiveren. Dat hij zijn vertrek van dag tot dag uitstelde, vond zijn oorzaak hierin, dat hij ertegen opzag

de hoofdstad voor een hele maand te verlaten: er konden zich beslissende gebeurtenissen voordoen.

Senator Warner zei op een keer tot Low: „Ik geloof geen waarzegsters, ik veracht trouwens alle bijgeloof, maar astrologie is wetenschap. Ik ben alleen herkozen, omdat doctor Harding mijn horoscoop getrokken had: ik kon alle kansen berekenen, zowel mijn eigen als die van mijn tegenstander...” Zou ik eens naar doctor Harding toegaan? Dominee Sing zegt weliswaar, dat dat zondig is, daar wij de bedoelingen van de Almachtige niet mogen trachten te doorgronden. Maar ik maak mij immers geen zorgen over mijzelf, doch over het lot van Amerika...

Doctor Harding woonde in een comfortabele villa. Low dacht, dat er bij hem allerlei magische tabellen aan de wanden moesten hangen, maar de studeerkamer van de beroemde astroloog onderscheidde zich in niets van die van Wright of Low zelf. Doctor Harding liet de senator in een gemakkelijke stoel plaatsnemen en vroeg:

— Heeft uw moeder zaliger u niet verteld, op welk uur u ter wereld bent gekomen? Gewoonlijk komen de mensen alleen maar met data bij mij, terwijl er toch zoveel van het uur afhangt.

Low schudde het hoofd:

— Ik ben op een leeftijd, dat ik niet aan de dag van mijn geboorte moet denken, maar aan de dag van mijn dood. De Allerhoogste heeft mij het leven gegeven, en hij zal het nemen, wanneer het hem belijft. Ik ben bij u gekomen, omdat de toestand in de wereld mij verontrust. Kunt u mij zeggen, wat Amerika te wachten staat?

— Ook de wetenschap heeft haar grenzen, — antwoordde doctor Harding. Ik ben geen charlatan en ik zal het niet in mijn hoofd halen de horoscoop van een natie te trekken. Ik kan u slechts iets over de gebeurtenissen van de naaste toekomst zeggen, en dat nog in grote lijnen. Wij krijgen een paar rustige weken: Venus staat in een ongewoon gunstige positie. Tegen het eind van de maand wijzigt zich het beeld echter, op eenentwintig Juni is een gevaarlijke toenadering van Venus en Saturnus te verwachten; dergelijke phaenomenen gaan gewoonlijk gepaard met massapaniek, het afbreken van onderhandelingen, soms met massale zelfmoorden. Gedurende tamelijk lange tijd zal de Schorpioen een be-roerende invloed op Azië oefenen. Wij moeten ons hoeden voor Pluto, die onze betrekkingen met de geallieerde mogendheden kan vertroebelen. Ik zie echter het grootste gevaar op de negenentwintigste Juni, wanneer Neptunus, die het gedrag der roden bepaalt, zich in de nabijheid van de Weegschaal zal bevinden. Ik ben er niet zeker van, of wij geen ernstige schokken te duchten zullen hebben.

— Bedoelt u de bom?

Doctor Harding glimlachte:

— Ik wil de grenzen der wetenschappelijke voorspellingen niet te buiten gaan. Zeker, ernstige schokken kunnen ook daartoe leiden, maar

u begrijpt zelf, dat het moeilijk is, zelfs wanneer men de constellatie der planeten kent, de juiste gevolgtrekkingen te maken betreffende het gebruik van deze of gene soort wapens. Maar onder ons gezegd, geloof ik niet, dat de roden tot zulk een stap besloten zijn. Ik heb gisteren een anoniem briefje gekregen, waarin men mij voorstelt een oproep van de roden tegen de atoombom te tekenen. Nu, wanneer zij zelfs mijn steun zoeken, moeten zij behoorlijk in angst zitten. Zij zullen niet beginnen... Natuurlijk kunnen wij de bom op hen laten vallen, dat is een andere kwestie, maar daartegen zult u evenmin als ik protesteren, nietwaar?

Gerustgesteld ging Low van doctor Harding heen. Hij kon voor drie weken naar Mississippi gaan, en dat was meer dan voldoende om de atmosfeer daar te zuiveren. Alleen was Smeadle er niet meer, en niemand kon hem vervangen...

De avond vóór zijn vertrek liet Low Bernson bij zich komen; deze vertelde, dat er reeds een correspondent naar Boedapest vertrokken was, een Amerikaan van Hongaarse afkomst. Hij had de opdracht de liquidatie van vooraanstaande figuren te organiseren. Waarschijnlijk zou het agentschap binnenkort het visum voor een correspondent in Moskou krijgen; het ging om een man, die als rode gold, maar die Bernson bij zijn werk op het State Department geholpen had. Bernson maakte op Low de indruk van een zakelijk en bedachtzaam man. Ik geloof, dat ik gevonden heb, wat ik nodig heb...

In Jackson werd de senator door een grote delegatie met bloemen verwelkomd: daar waren de gouverneur, de rechter, Wright van het „Amerikaanse Legioen“, de eigenaar van de „Mississippi Post“ en dokter Hellitz. Low begroette allen vriendelijk en zei tot Richmond junior:

— U komt nu dadelijk met mij mee, wij mogen geen tijd verbeuzelen met officieel gepraat — er moet gehandeld worden...

Rechter Gilmore fluisterde dokter Hellitz toe:

— Kennelijk heeft Richmond junior de plaats van Smeadle ingenomen. De jongen is in de zevende hemel. Let u op, hoe alles kleiner wordt! Je kunt van majoor Smeadle zeggen wat je wilt, maar hij was een figuur. En wat is Richmond junior bij hem vergeleken? Hij kan alleen ruiten ingooien en negerinnen de stuipen op het lijf jagen. Ze hoeven mij niet met vooruitgang aan te komen — de mensheid gaat terug.

Richmond junior maakte inderdaad geen degelijke indruk. Hij was achtentwintig jaar; met moeite had hij zijn doctoraal gedaan, hij voerde niets uit en teerde op het geld van zijn vader, die de eigenaar van een grote plantage was. Twee jaar geleden had Richmond junior zijn avonden nog in de Victoriabar doorgebracht en zich niet voor het wereldgebeuren geïnteresseerd. In het huis van dokter Hellitz had hij majoor Smeadle leren kennen, die hem met zijn verhalen over de strijd tegen de roden imponeerde. Richmond junior besloot zich met de politiek in te laten; hij werkte in het comité van de democratische partij, sprak op bijeenkomsten

en schreef zelfs een stukje in de „Mississippi Post”. Hij beviel Smeadle, en de majoor zei tegen de senator: „Richmond junior biedt hoge verwachtingen.” Dat was de reden, waarom Low besloten had, deze man in de kring van zijn medewerkers op te nemen, hoewel hij zich nog in geen enkel opzicht onderscheiden had en zijn uiterlijk hem veeleer irriteerde: Richmond junior had kleurloze uitpuilende ogen en een grote adams-appel; hij gedroeg zich aanmatigend; hij droeg helrode of helgroene colberts met ingenomen taille en ongelooflijk bonte dassen.

— Wel, hoe is de toestand hier? — vroeg de senator aan Richmond junior.

— Een ongehoorde smeerlapperij! Ik weet zelfs niet, waar ik mee beginnen moet... Clark heeft kans gezien uit het ziekenhuis een brief naar New York te sturen. U begrijpt zelf, wat hij geschreven kan hebben, — hij is immers een oude agent van Moskou. En rechter Gilmore durft de zaak niet aan te pakken, hij zegt, dat wij Clark vroeg of laat toch zullen moeten vrijlaten, en dat wij dit het beste kunnen doen, vóór de federale instanties zich ermee gaan bemoeien. In New York hebben onverlaten een „comité ter verdediging van Clark” opgericht, en, zoals ik u geschreven heb, is er ook hier een geheim filiaal. De „Vredesvrienden” zijn nog brutaler geworden: tot Februari stencilden zij hun vuilspuiterij op een rotator, nu hebben ze een drukkerij... De politiechef zegt, dat zij hun vlugschriften in New York drukken, maar daar ben ik lang niet zeker van. Kort geleden zijn wij erachter gekomen, dat Wells, de eigenaar van de apotheek, deze vlugschriften leest. Wij hebben hem een beetje angst aangejaagd door zijn ruiten in te gooien en hem de boodschap te sturen, dat hij als een neger aan een boom opgeknoopt zal worden, als hij nog eenmaal een geschrift van de roden in handen neemt. Dat is natuurlijk maar een kleinigheid... U moet een denderende rede houden, dat verwacht iedereen van u; u moet zeggen, dat de roden bij ons niets goeds te wachten staat. Zij kennen hoegenaamd geen maat meer. Neemt u bijvoorbeeld advocaat Kegley. Toen majoor Smeadle vermoord werd: zei hij: „Het typische einde van een avonturier.” En dan moet u zich voorstellen, dat men dat zomaar door de vingers heeft gezien!...

— Advocaat Kegley een rode? Uitgesloten!

— Allicht. En hij niet alleen... Hier hebt u een hele lijst...

Low las en huiverde: op de lijst kwamen de namen voor van geachte mensen: advocaten, artsen, ingenieurs, journalisten, zakenlieden. Velen van hen kwamen bij Low over de vloer... Waren dat dan werkelijk allemaal roden?...

— Bent u hiermee niet een beetje te ver gegaan? — vroeg Low. — Voelt u zich alstublieft niet beledigd, maar u bent nog erg jong...

Richmond junior lachte spottend:

— Met alle respect voor uw ervaring, maar leeftijd doet hier werkelijk niet ter zake. Ik heb deze lijst zowel aan Wright als aan Hotchiss voor-

gelegd, en ook in het comité, niemand heeft ook maar één naam geschrapt, integendeel, ze hebben er nog een paar namen bijgezet.

Low verzonk in kwellende gedachten: waarom had de Almachtige Amerika verlaten? Richmond junior ritselde ongeduldig met de bladen papier. Eindelijk zei Low:

— Ik zal deze lijst aan het „Comité van onderzoek naar onamerikaanse activiteit” doorgeven. Wij zullen elke naam apart nagaan... Dokter Hellitz zei mij, dat de democraten overmorgen te mijner ere een banket geven. Ik zal van deze gelegenheid gebruik maken om een rede te houden. U moet ervoor zorgen, dat mijn rede in alle kranten wordt gepubliceerd en door de radio uitgezonden.

Reeds lang was er in Jackson niet zo'n avond geweest; de mensen kwamen om naar de trots van hun staat te kijken — op de stem van senator Low sloeg de gehele wereld immers acht. Zij kwamen ook om te vernemen, hoe de vooruitzichten waren: het gerucht ging, dat de president met de roden tot overeenstemming wilde komen, dat zou terstond een daling der katoenprijzen ten gevolge hebben en dan zouden de magere koeien de vette opvreten. Maar senator Low vertegenwoordigt onze staat in Washington, en hij zal zo'n zwijnerij niet dulden!...

Toen de voorzitter met zijn houten hamer op de tafel tikte en de senator het woord verleende, verstomde de zaal.

— Mississippi, land, voor de vrijheid waarvan onze grootvaders en overgrootvaders hun leven geofferd hebben, jij zult nooit rood worden! — aldus begon Low zijn rede.

Met verontwaardiging vertelde hij van de kuiperijen der vijanden, van de plannen tot verovering van Amerika van het Zuiden uit, na een invasie aan de Golf van Mexico, van de „vijfde colonne”, die de Russen in Mississippi denken te vinden.

— Onze vijanden camoufleren zich knap. Wie had, wanneer hij in de straten van onze geliefde stad advocaat Clark ontmoette, kunnen bevroeden, dat hij een agent van Moskou, een spion, een moordenaar tegenover zich had? De Almachtige heeft Clark bestraft. Ik verklaar plechtig, dat, zolang ik leef, de gerechtigheid streng in acht zal worden genomen. Nooit zal Clark vrijgelaten worden. Vergeefs spannen de roden in New York zich in. Vergeefs intrigeren hier betaalde spionnen. Wij zullen hard zijn, zoals Jefferson Davis, generaal Lee en de andere helden van het Zuiden het onze grootvaders en overgrootvaders voorgeschreven hebben. Ik weet, dat er in onze stad een wespennest is. Sommige algemeen geachte mensen houden het met de roden, de een, omdat hij zich heeft laten omkopen, de ander, omdat hij zich heeft laten bangmaken. Ik bezit een lijst van deze verachtelijke personen. Ik zal haar nu niet voorlezen — ik laat de bevreesden de tijd om zich te bezinnen. Wij zullen iedereen vergeven, die oprecht berouw toont en belooft, Amerika eerlijk te dienen. Maar wee de anderen! De Almachtige zal hun zielen naar de hel zenden,

en voor het zover is, zullen zij met de justitie van onze staat kennismaken.

Low roerde het negervraagstuk aan: hij was een voorstander van een humane behandeling der kleurlingen, negers waren ook mensen, de Heer had hen evenzeer naar Zijn evenbeeld geschapen en het gebod „gij zult niet doden” gold voor alle mensen.

— Zegt de negers, dat, indien zij bescheiden hun werk doen, hun rust verzekerd is. Doch slechts gekken of doortrapte schurken kunnen de deelneming der kleurlingen aan het politieke leven van onze staat ter sprake brengen. Het is ontoelaatbaar, dat het lot der burgers in handen gelegd wordt van mensen, die geestelijk niet volkomen ontwikkeld zijn. Voor de roden zijn de negers een wapen, dat is begrijpelijk. Maar wat winnen de zwarten ermee, wanneer zij naar de liederlijke influisteringen van agenten van Moskou zoals Clark luisteren? Dan zullen de burgers van onze staat genoopt zijn zich tegen de kleurlingen te verdedigen, en in de eerste plaats zullen de negers zelf daaronder te lijden hebben.

Aan het slot van zijn redevoering gaf Low een uiteenzetting van de internationale toestand. Er was een einde gemaakt aan de politiek van een minnelijke schikking. De coalitie tegen de roden won aan kracht. De Russen hadden uit vrees voor de bom West-Berlijn niet durven bezetten.

— Sommigen van u hebben wellicht van de nieuwste truc der roden gehoord: zij verzamelen thans handtekeningen voor de eis inzake het verbod van de bom. Ik kan u geruststellen: deze handtekeningen zullen niemand intimideren. Laten de roden maar gerust lijsten van hun aanhangers aanleggen, dat komt ons slechts ten goede. Komen ze in Amerika niet tot bezinning, dan zullen wij hen volgens hun eigen lijsten opsluiten. En als ze in Moskou niet tot bezinning komen, zullen wij een bom op hen neerlaten en hen vernietigen — zonder lijsten.

De laatste woorden gingen in een daverende ovatie teloor. Low wiste zich het zweet van het gezicht. Men wenste hem geluk. Na de notabelen trad Richmond junior op hem toe en zei:

— Jammer, dat majoor Smeadle u niet heeft kunnen horen. hij zou zich verheugd hebben...

Low sloot zijn ogen: hij dacht aan de onvergetelijke „jongen”.

De volgende dag kreeg de senator bezoek van notaris Johnson:

— Ik heb samen met u om Smeadle getreurd. Hij was een der laatste Mohicanen van het Zuiden... Neemt u mij niet kwalijk, dat ik u lastig val, maar na het overlijden van de majoor is uw testament krachteloos geworden. U bent nu natuurlijk van plan uw vermogen aan uw dochter na te laten. Daar is weliswaar geen testament voor nodig, maar u kunt beter uw laatste wil vastleggen. U kent immers onze bureaucraten, die zijn dol op formaliteiten...

Low stoof op:

— U weet niet, wat u zegt!... Dan kan ik mijn geld net zo goed aan Clark nalaten!... Ik spreek tegen niemand over mijn ongeluk, maar u